

KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ'NDE TARİH EĞİTİMİNİN
İNSAN HAKLARI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Aslı MURAT

109614002

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HUKUK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
(İNSAN HAKLARI HUKUKU)

Prof. Dr. Turgut TARHANLI

2012

KUZEY KIBRIS TÜR K CUMHURİYETİ'NDE TARİH EĞİTİMİNİN
İNSAN HAKLARI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Evaluation of History Education in Turkish Republic of Northern
Cyprus within the Context of Human Rights

Aslı MURAT
109614002

Prof. Dr. Turgut TARHANLI :
Doç. Dr. Kenan ÇAYIR :
Yrd. Doç. Dr. İdil Işıl GÜL :
Tezin Onaylandığı Tarih :
Toplam Sayfa Sayısı : 97

Anahtar Kelimeler (Türkçe)

- 1) KKTC
- 2) Milliyetçilik
- 3) İnsan Hakları
- 4) Eğitim Hakkı
- 5) Kıbrıs Tarihi Ders Kitapları

Anahtar Kelimeler (İngilizce)

- 1) TRNC
- 2) Nationalism
- 3) Human Rights
- 4) Right to Education
- 5) Cyprus History Textbooks

Öz

Milletlerin varlığına ilişkin, özcü ve inşacı olarak tanımlanan iki temel yaklaşım bulunmaktadır. Özcü yaklaşım, doğal, ezelden ebede bir varoluş sürecinden bahsederken, inşacı yaklaşım “millet”in aslında bir kurgudan ibaret olduğunu ve bu kurgunun “biz”-“öteki” ikiliğine dayandığını ortaya koyar. Ulus-devletlerin tarih sahnesine çıkışından bu yana, eğitim, “millet”i kurgulamanın ve bu ikiliği yaratmanın ve beslemenin en etkili aracı olarak kullanılmıştır. Özellikle milli tarih ders kitapları aracılığıyla aktarılan bilgiler, “biz”i oluşturan bireyler arasında benzerlik ve dayanışma hissini pekiştirirken, “düşman öteki”ne karşı hoşgörüsüzlüğün ve ötekileştirmenin yaygınlaştırılmasına neden olur. “Öteki”nin insan haklarını görmezden gelen, eleştirel düşünceye fırsat tanımayan, yabancı düşmanlığını körükleyen, çatışma kültürünün yaygınlaştırılmasına ve endoktrinasyona neden olan bilgilerin aktarılması eğitim hakkının ihlal edilmesine neden olmaktadır.

Kıbrıs’ın kuzeyinde 1971 yılından itibaren kullanılmakta olan Kıbrıs Tarihi ders kitapları, 2004 ve 2009 yıllarında değiştirilmiştir. Sözü edilen dönemleri, farklı siyasi duruşlardan bağımsız düşünmek mümkün değildir. Bu tezde, farklı dönemlerde yayınlanan ders kitapları, coğrafi, toplumsal ve siyasi faktörler başlıkları altında karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Yapılan analiz çerçevesinde, 2004 yılı öncesinde ve 2009 yılında yayınlanan kitapların, Kıbrıs’taki Türk milliyetçiliği tezinden hareketle, Kıbrıslı Rumları “düşman öteki” olarak konumlandığını söylemek mümkündür. 2004 yılında yayınlanan kitaplar ise, milli kimliğe odaklanan tarih anlayışı yerine sosyal tarih anlatımını önemsemekte, çoğulcu ve demokratik değerlerin toplum içerisinde yaygınlaştırılmasını hedeflemektedir. Sonuç itibarıyla, 2004 yılında yayınlanan kitapların içeriği, uluslararası hukukta yer alan eğitim hakkına ilişkin düzenlemelere aykırılık teşkil etmemektedir. Tezde, bu noktadan hareketle, Kıbrıs’ın kuzeyinde yürürlükte bulunan eğitim hakkına ilişkin düzenlemelerin uluslararası insan hakları standartları temelinde belirlenmesi ve 2009 yılında yayınlanan kitapların bu çerçevede yeniden gözden geçirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Abstract

There are two main approaches about the existence of nations: essentialist and constructive. While the essentialist approach refers to a natural, eternal process of existence, constructive approach indicates that “nation” is a fiction constructed basically on the duality of ‘us’ and ‘the other’. Education is the basic instrument used for the construction of this fiction. Information transferred particularly by national history books intensifies the sense of similarity and solidarity and at the same time, leads to the dissemination of intolerance against the “enemy other”. The transfer of information which leads to the ignorance of the human rights of the “other” and to dissemination of the culture of conflict and indoctrination, provides no space for critical thinking, encourages xenophobia and brings out violation of right to education.

Cyprus History textbooks which were being published since 1971, have been changed two times in 2004 and 2009. It is impossible to evaluate these textbooks without taking into consideration the political atmosphere which led to the changing process. In this thesis, these textbooks are analyzed comparatively according to geographical, social and political factors. As a result of this analysis, it can be said that, books which were published before 2004 and in 2009, positioned Greek Cypriots as “the enemy other” taking the thesis of Turkish nationalism in Cyprus as a basis. On the other hand, the books which were published in 2004 were mainly based on social history and intended the dissemination of pluralistic and democratic values inside the community instead of a national identity-centric mentality. Finally, it must be underlined that the content of the books published in 2004 constitutes no diversion from the regulations related to the right of education in international law. From this point of view, this thesis concludes that, regulations related to the right of education which are in force in Northern Cyprus must be changed in line with the standards of international human rights and books published in 2009 must be reviewed within this framework.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
KISALTMALAR CETVELİ.....	vii
KAYNAKÇA.....	viii
I. GİRİŞ	1
II. MİLLİYETÇİLİK, MİLLİYETÇİ TARİH ANLAYIŞI VE EĞİTİM HAKKI	5
A- Milliyetçilik ve Milliyetçi Tarih Anlayışı.....	5
1. Milliyetçiliğe İlişkin Temel Yaklaşımlar	5
2. Milliyetçi Tarih Yazımı ve Tarihiçi	11
B- Eğitim Hakkı	21
1. Uluslararası Hukukta Eğitim Hakkı	22
a) İnsan Hakları Evrensel Bildirisi	23
b) Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi	24
c) Çocuk Hakları Sözleşmesi	26
d) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	28
e) Avrupa Konseyi	32
2. Eğitim Hakkına İlişkin Ulusal Düzenlemeler	34
a) KKTC Anayasası	34
b) KKTC Milli Eğitim Yasası	35
C- Eğitimin İçeriği: Milliyetçi Tarih Anlatımı Sorunu	40
1. Genel Olarak Milliyetçi Tarih Anlatımı	40
2. Milliyetçilik İdeolojisi ve Milliyetçi Tarih Anlatımı ile İnsan Hakları Arasındaki Uyumsuzluk.....	41
3. İnsan Haklarına Duyarlı Tarih Kitapları	43
a) Yönteme İlişkin Özellikler	43
b) İçeriğe İlişkin Özellikler.....	44
aa) Kültürel, Dilsel Etnik Farklılıkları Görmezden Gelmeyen Bir İçerik	44
bb) Hiçbir Milleti Ötekileştirmeyen Bir İçerik.....	45
cc) Sadece Savaşları Değil, Sosyal Tarihi de Anlatan Bir İçerik	45
4. Eğitim Hakkının İnsan Hakları Açısından Önemi	46
III. KIBRIS TARİHİ DERS KİTAPLARININ İNCELENMESİ.....	47
A. Kitapların İçeriklerinin İncelenmesinde Temel Alınan Dış Faktörler	49
1. 1971-2004 Yılları Arasında Yayımlanan Kıbrıs Tarihi Kitaplarının İçeriğini Etkileyen Dış Faktörler.....	49

2. 2004'te ve 2009'da Yayınlanan Kıbrıs Tarihi Kitaplarının İçeriğini Etkileyen Dış Faktörler.....	53
B. Kitapların İçeriklerinin İncelenmesinde Temel Alınan İç Faktörler.....	58
1. Coğrafi Faktörler.....	61
a) Adanın Coğrafi Konumunun Tanımlanması.....	61
b) Adanın Geo-Stratejik Önemi.....	65
2. Toplumsal Faktörler.....	69
a) “Biz” ve “Öteki” Tahayyülü.....	70
b) Kayıplar Meselesi.....	76
3. Siyasi Faktörler.....	80
a) Milliyetçilik İdeolojisinin Aktarımı.....	81
b) İki Toplumda Faaliyet Gösteren Örgütler.....	85
c) 1974 Kıbrıs “Barış Harekâtı”nın Amacı ve Sonuçları.....	89
IV. SONUÇ.....	93

KISALTMALAR CETVELİ

Ada	: Kıbrıs
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AK	: Avrupa Konseyi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
Bkz	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
CTP	: Cumhuriyetçi Türk Partisi
ÇHS	: Çocuk Hakları Sözleşmesi
ESKHS	: Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi
EOKA	: Kıbrıslı Savaşçıların Ulusal Örgütü
IHEB	: İnsan Hakları Evrensel Bildirisi
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
p	: paragraf
s	: sayfa
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TMT	: Türk Mukavemet Teşkilatı
UBP	: Ulusal Birlik Partisi
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
y. y. b.	: Yayın yeri belli değil

KAYNAKÇA

Aksoy, Numan Durak - Arslantaş, Halis Adnan. “Ulus, Ulusçuluk ve Ulus-Devlet”, Journal of Türklük Bilimi Araştırmaları, Vol.15, Issue: 28, http://www.tubar.com.tr/TUBAR%20DOSYA/pdf/2010GUZ/aksoy_numan%20durak-arslanta_halis%20adnan_31-39.pdf, erişim tarihi: 9/1/2012.

Akyüz, Emine. “Çocuk Hakları Sözleşmesinin Temel İlkeleri Işığında Çocuğun Eğitim Hakkı”, Milli Eğitim Dergisi, sayı:151, Temmuz-Ağustos-Eylül 2001, <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/151/akyuz.htm>, erişim tarihi: 10/12/2011.

Altınay, Ayşe Gül. “ ‘Can Veririm, Kan Dökerim’: Ders Kitaplarında Militarizm”, Ders Kitaplarında İnsan Hakları II Tarama Sonuçları, (editör: Gürel Tüzün), Tarih Vakfı Yayınları, 2009.

Atay, Mesude. “Okullarda Eğitimin Amacı, Yöntemi ve İçeriği”,Eğitim Hakkı ve Eğitimde Haklar Uluslararası İnsan Hakları Belgeleri Işığında Ulusal Mevzuatın Değerlendirilmesi, (derleyen: Işık Tüzün),<http://www.egitimdehaklar.org/pdf/2.pdf>, erişim tarihi: 12/12/2011, İstanbul 2009.

Anderson, Benedict. Hayali Cemaatler- Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması, (çeviren: İskender Savaşır), MetisYayınları,5. Baskı, İstanbul 2009.

Aslan, Erdal - Akçalı, Aslı Avcı. “Kimlik Sunumu Olarak Tarih Eğitimi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, sayı: 22, 2007.

Avrupa Konseyi Demokratik Yurttaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Bildirgesi, CM/Rec (2010)7 sayılı Tavsiye Kararı, Avrupa Konseyi Yayınları, <http://www.coe.int/t/dg4/education/edc/Source/Pdf/Documents/7031-6-ID11595-Recommendation%20on%20Charter%20EDC-HRE-Turkish%20version%20-%20complet%20pour%20internet.pdf>, erişim tarihi: 5/1/2012.

Bağlı, Melike Türkan - Esen, Yasemin. “ Ders Kitaplar Yazarları İçin İnsan Hakları Işığında Yönlendirici Bazı Somut Öneriler”, Ders Kitaplarında İnsan Hakları İnsan Haklarına Duyarlı Ders Kitapları İçin, (editörler: Melike Türkân Bağlı, Yasemin Esen), Tarih Vakfı Yayınları, 1. Baskı, y. y. b. 2003.

Birleşmiş Milletlerin Çocuk Hakları Komitesi'nin Çocuk Haklarına dair Sözleşme'ye İlişkin Genel Yorumları 2001-2006, ICC Çocuk Hakları Serisi 3, Ankara 2006, Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum No:1, Eğitim Amaçları Madde 29(1) 2001, erişim: <http://www.ihop.org.tr/dosya/CHK/chk1.pdf>, erişim tarihi: 7/12/2011.

Bora, Tanıl. “Ders Kitaplarında Milliyetçilik”, (editörler: Betül Çokutsöken, Ayşe Erzan, Orhan Silier), Ders Kitaplarında İnsan Hakları Tarama Sonuçları, Tarih Vakfı Yayınları, 1. Baskı, y. y. b. 2003.

Bora, Tanıl. “ Türk milliyetçiliğinin inşasında vatan imgesi: Harita ve ‘somut’ ülke- Milliyetçiliğin vatani neresi?”, Birikim Dergisi, sayı: 213, Ocak 2007.

Bora, Tanıl. “İnşa Döneminde Türk Milli Kimliği”, Türk Sağının Üç hali Milliyetçilik Muhafazakârlık İslâmcılık, Birikim Yayınları, İstanbul 2009.

Bora, Tanıl. “ ‘Millî Dava’ Kıbrıs: Bir Velâyet Davası”, Medeniyet Kaybı - Milliyetçilik ve Faşizm Üzerine Yazılar, Birikim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2007.

Beyhan, Mehmet Ali. “Ziya Gökalp’in Tarih Anlayışı ve Türk Medeniyeti Tarihi Adlı Eseri”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi, 3. Dizi, sayı 10, İstanbul 2005.

Bilgin, Nuri. “Kimlik Arayışı Olarak Resmi Tarih”, Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları, (yayına hazırlayan: Salih Özbaran), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, 2. Baskı, İstanbul 2008.

Birleşmiş Milletler’de İnsan Hakları Yorumları, İnsan Hakları Komitesi Ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, 1981-2006, (derleyen: Lema Uyar), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2006.

Canefe, Nergis. “Kıbrıs Türk Toplumunda Tarihsel Aidiyet ve Vatandaşlık Akdi Arasındaki Geçişlik”, Anavatanın Yavruvatana Milliyetçilik, Bellek ve Aidiyet, (çeviren: Deniz Boyraz) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2007.

Calhoun, Craig. Milliyetçilik, (çeviren: Bilgen Sütçüoğlu), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2007.

Carr, Edward Hallett. Tarih Nedir?, (çeviren: Misket Gizem Gürtürk), İletişim Yayınları, İstanbul 2008.

Copeaux, Etienne. “Türkiye’de 1931-1993 Arasında Tarih Ders Kitapları”, Tarih Eğitime Eleştirel Yaklaşımlar, (yayına hazırlayan: Oya Köymen), Türkiye Ekonomi ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 2003.

Çayır, Kenan. “Yeni Bir ‘Biz’ Anlayışı Geliştirme Yolunda Eğitim, Ders Kitapları ve Okullar”, Toplumsal ve Siyasal Çatışmaların Yaşandığı Toplumlarda Uzlaşma Aracı Olarak Eğitimin Rolü Projesi, http://www.tarihvakfi.org.tr/tup/download/TV_egitim.pdf, erişim tarihi: 11/12/2011.

Çayır, Kenan. “Ders Kitaplarında İnsan Hakları ve Demokrasi Bilinci”, (editörler: Betül Çokutsöken, Ayşe Erzan, Orhan Silier), Ders Kitaplarında İnsan Hakları Tarama Sonuçları, Tarih Vakfı Yayınları, 1. Baskı, y. y. b. 2003.

Çolak, Yılmaz. “Nationalism and the Political Use of History in Cyprus : Recent Development”, Kasarian: Philippine Journal of Third World Studies, 2008 23(2), http://www.journals.upd.edu.ph/index.php/kasarinlan/article/view/1458/pdf_90, erişim tarihi: 3/1/2012.

Dağseven, Jetha Shirin – Karahasan, Hakan- Latif, Dilek – Önen, Beyidoğlu Mehveş. Tarih Kitaplarının Yeniden Yazılması- Tarih Eğitimi: Kutuplaşma için mi, Uzlaşma için mi?, Post Araştırma Enstitüsü, Tipograf Arts, Lefkoşa 2010.

Davias, Lynn. “Eğitim, Barış ve Anlaşmazlık”, Toplumsal ve Siyasal Çatışmaların Yaşandığı Toplumlarda Uzlaşma Aracı Olarak Eğitimin Rolü Projesi, (çeviren: Umut K. Dalgıç), http://www.tarihvakfi.org.tr/tup/download/TV_egitim.pdf, erişim tarihi: 3/1/2012.

Davutoğlu, Ahmet. Stratejik Derinlik Türkiye’nin Uluslararası Konumu, Küre Yayınları, 62. Baskı, y. y. b. 2011.

Eğitim Hakkı ile İlgili Mevzuata Genel Bir Bakış, Eğitim Hakkı ve Eğitimde Haklar Uluslararası İnsan Hakları Belgeleri Işığında Ulusal Mevzuatın Değerlendirilmesi – Yönetici Özeti, <http://www.egitimdehaklar.org/pdf/4.pdf>, erişim tarihi: 7/12/2011.

Erhürman, Tufan. “Hukuk İlintili Yurttaşlık Eğitiminde Yöntem Sorunu”, Türkiye Barolar Birliği Hukuk Öğretimi ve Hukukun Eğitimi Uluslararası Toplantısı, Türkiye Barolar Birliği, 9-11 Ocak 2003, 1. Baskı, Ankara 2004.

Erhürman, Tufan. “Olağan Dışı Olanın Olağanlaşması”, Kıbrıslı Türklerin Halleri Kara Gerçekle Yüzleşme Denemeleri, Işık Kitabevi Yayınları, Lefkoşa 2011.

Erhürman, Tufan. “Kıbrıslı Türkler Liderlerini Arıyorlar!”, Kıbrıslı Türklerin Halleri Kara Gerçekle Yüzleşme Denemeleri, Işık Kitabevi Yayınları, 1. Baskı, Lefkoşa 2011.

Erözden, Ozan. Ulus-devlet, Dost Kitabevi Yayınları, 1. Baskı, Ankara 1997.

Ersanlı, Büşra. “Tarihçilik: Geçicilik ve Güvenlik”, Güzelyurt Tarih Buluşması (3-4 Nisan 2001), Lefke Avrupa Üniversitesi Yayını, (yayıma hazırlayanlar: Sabri Yetkin, Engin Berber, Mehmet Demiryürek), Lefke 2001.

Ersanlı, Büşra. İktidar ve Tarih- Türkiye’de “Resmi Tarih” Tezinin Oluşumu (1929-1937), İletişim Yayınları, İstanbul 2009.

Ersanlı, Büşra. “Zihinsel Sınır Güvenliği”, Tarihi Silahsızlandırmak – Çağdaş Bir Tarih Eğitimi, Toplumsal Tarih, sayı 100, Nisan 2002.

Esen, Yasemin. “Okul Bilgisi ve Ders Kitapları”, Ders Kitaplarında İnsan Hakları –İnsan Haklarına Duyarlı Ders Kitapları İçin, (editörler: Melike Türkan Bağlı, Yasemin Esen), Tarih Vakfı Yayınları, 1. Baskı, y.y.b. 2003.

Evre, Bülent. Kıbrıs Türk Milliyetçiliği Oluşum ve Gelişimi, Işık Kitabevi Yayınları, Lefkoşa 2004.

Fırat, Bahar Şahin. “Kürt Sorunu Bağlamında Eğitim, Kimlik, Çatışma ve Barışa Dair Algı ve Deneyimler: Alan Çalışmasından Notlar”, Toplumsal ve Siyasal Çatışmaların Yaşandığı Toplumlarda Uzlaşma Aracı Olarak Eğitimin Rolü Projesi, http://www.tarihvakfi.org.tr/tup/download/TV_egitim.pdf#page=92, erişim tarihi: 3/1/2012.

Frangoudaki, Anna. “Tarih Ders Kitaplarında Ulusal ‘Ben’ ve Ulusal ‘Öteki’”, yayıma hazırlayan: Ali Berktaş, Hamdi Can Tuncer, Tarih Eğitimi Ve Tarihte “Öteki” Sorunu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998.

Gellner, Ernest. Uluslar ve Ulusçuluk, (çeviren: Büşra Ersanlı, Günay Göksu Özdoğan), Hil Yayın, 2. Baskı, İstanbul 2006.

Gemalmaz, Mehmet Semih. “Ders Kitaplarının İnsan Hakları Ölçütleri Açısından Taranmasıyla Elde Edilen Verilerin Değerlendirilmesi”, Ders Kitaplarında İnsan Hakları : Tarama Sonuçları, (editörler: Betül Çotuksöken – Ayşe Erzan – Orhan Silier),Tarih Vakfı Yayınları, 1. Baskı, y. y. b. 2003.

Gökalp, Emre. “Milliyetçilik: Kuramsal Bir Değerlendirme”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, cilt: 7, sayı: 1, 2007, <http://siyasaliletisim.org/pdf/milliyetcilik.pdf>, erişim tarihi: 11/12/2011.

Gülmez, Mesut. “Eğitim ve İnsan Hakları”, İnsan Hakları, (editör: Korkut Tarkuter), Yapı Kredi Yayınları - Cogito, 1. Baskı, İstanbul 2000.

Gürtan, R. Kadir – Tüzün, Gülsevin. Öğretmen ve Öğrencilerin Gözünden Ders Kitaplarında İnsan Hakları: Anket Sonuçları, Tarih Vakfı Yayınları, 1. Baskı, y.y.b. 2005.

Halfdanarson, Gudmundur - Kızılyürek, Niyazi. “Two Islands of History: ‘History Wars’ in Cyprus and Iceland”, Constructing Cultural Identity Representing Social Power, (editörler: Cana

Bilsel, Kim Esmark, Niyazi Kızılyürek, Olafur Rastrick), Edizioni Plus - Piza Üniversitesi Yayını, Pisa 2010.

Hobsbawm, Eric J. “Tarihin Dışında ve İçinde”, Tarih Üzerine, (çeviren: Osman Akınhay) , Agora Kitaplığı, 3. Baskı, İstanbul 2009.

Hobsbawm, Eric J. “Kimlik Tarihi Yeterli Değildir”, Tarih Üzerine, (çeviren: Osman Akınhay) , Agora Kitaplığı, 3. Baskı, İstanbul 2009.

Iggers, Georg. “20. Yüzyılda Tarih Yazımı”, Tarihin Kötüye Kullanımı, (çeviren: Nurettin Elhüseyni), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul 2003.

İnal, Kemal. Eğitim ve İdeoloji, Kalkedon Yayınları, y. y. b. 2008.

Kaplan, İsmail. “Milli Eğitim İdeolojisi”, (editör: Tanıl Bora), Milliyetçilik, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.

Karahasan, Hakan - Zembylas, Michalinos. “The politics of memory and forgetting in history textbooks: Towards a pedagogy of reconciliation and peace in divided Cyprus”, Citizenship Education: Europe and the World Proceedings of the eighth Conference of the Children’s Identity and Citizenship in Europe Thematic Network,(edited by Alistair Ross), Riga 2006, London CiCe Publications, <http://learning.londonmet.ac.uk/cice/docs/2006-701.pdf>, erişim tarihi: 15/1/2012.

Kaya, Ramazan. “Tarih Derslerinde Tartışabilme Olanakları Üzerine”, Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı 30.

Kerestecioglu, İnci Özkan.“Milliyetçilik: ‘Uyuyan Güzeli Uyandıran Prens’ten Frankestayn’ın Canavarına”, (derleyen: H. Birsan Örs), 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2010.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı’na bağlı Talim Terbiye Dairesi’nin resmi web sitesi <http://talimterbiye.mebnet.net/mevzuat.html>, erişim tarihi: 12/11/2011.

Kızılyürek, Niyazi. Ulus Ötesi Kıbrıs, Kassulitis Ltd., Lefkoşa 1993.

Kızılyürek, Niyazi. “Nasıl Bir Tarih Anlayışı?”, Gaile Dergisi, sayı: 91, 19/12/2010, <http://www.yeniduzen.com/detay.asp?a=26735&z=33>, erişim tarihi: 19/12/2011.

Kızılyürek, Niyazi. “Rauf Denктаş ve Kıbrıs Türk Milliyetçiliği”, (editör: Tanıl Bora), Milliyetçilik, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.

Kızılyürek, Niyazi. Doğmamış Bir Devletin Tarihi Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2005.

King, Linda. “Barış ve İnsan Hakları Eğitimi: Bir UNESCO Perspektifi”, Nasıl Eğitiliyoruz?, (editörler: Deniz Tarba Ceylan, Gürol Irzık), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 2005.

Koullapis, Lory-Gregory. “Türkiye’de Tarih Ders Kitapları ve UNESCO’nun Önerileri”, Tarih Eğitimi ve Ders Kitapları 1994 Buca Sempozyumu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. Baskı, y.y.b. 2008.

Köymen, Oya. Tarih Eğitimine Eleştirel Yaklaşımlar, Avrupalı – Türkiyeli Tarih Eğitimcileri Buluşması Ekim2001-Kasım2002, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal TARİH Vakfı Yayını, İstanbul 2003.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhuriyet Meclisi Tutanak Dergisi, 42. Birleşim, 28 Şubat 2008 Perşembe, yasama yılı: 2008/4, dönem: VI.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhuriyet Meclisi Tutanak Dergisi, 50. Birleşim, 3 Nisan 2008 perşembe, yasama yılı: 2008/4, dönem: VI.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhuriyet Meclisi Tutanak Dergisi, 75. Birleşim, 10 Temmuz 2008 perşembe, yasama yılı: 2008/4, dönem: VI.

Latif, Dilek. “Çatışma Sonrası Toplumlarında Tarih Kitaplarının Yeniden Yazılması: Kuzey Kıbrıs’ta Barış Eğitimi Deneyimi”, Toplumsal ve Siyasal Çatışmaların Yaşandığı Toplumlarda Uzlaşma Aracı Olarak Eğitimin Rolü Projesi, http://www.tarihvakfi.org.tr/tup/download/TV_egitim.pdf#page=92, erişim tarihi: 5/1/2012.

Latif, Dilek. “Dilemmas of moving from the divided past to envisaged united future: Rewriting the History Books in the North Cyprus”, http://www.irmgard.coninxstiftung.de/fileadmin/user_upload/pdf/Memory_Politics/Workshop_2/Latif_Essay.pdf, erişim tarihi: 5/1/2012.

Latif, Dilek. “Çatışma Sonrası Toplumlarında Tarih Kitaplarının Yeri”, Kuzey, Sayı 8, 15 Kasım- 15 Aralık 2009.

Maier, Robert. “Otoriter veya Totaliter Bir Geçmişle Nasıl Hesaplaşılır? Ders Kitabı Yazarlarının Önündeki Sorunlar”, Tarih Eğitimi ve Tarihte “Öteki” Sorunu, (yayıma hazırlayan: Ali Berktaş) Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2007.

Millas, Herkül. “Milli Türk Kimliği ve ‘ Öteki’ (Yunan)”, (editör: Tanıl Bora), Milliyetçilik, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.

Milko, Tatiana. “Tarih Ders Kitaplarında Yeni Bir Anlayışa Doğru”, Tarih Eğitime Eleştirel Yaklaşımlar, (yayıma hazırlayan: Oya Öymen), Türkiye Ekonomi ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 2003.

Nalçaoğlu, Halil. “Vatan: Toprak Altı, Üstü ve Ötesi”, (editör: Tanıl Bora), Milliyetçilik, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.

Nietzsche, Friedrich. Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine (Çığa Aykırı Düşünceler II), (çeviren: Nejat Bozkurt), Say Yayınları, İstanbul 2009.

Öncü, Ayşe. “Bir Araştırmancının Düşündürdükleri: Öğrenci ve Öğretmenlerin İnsan Hakları Açısından Ders Kitaplarına Yaklaşımları”, Öğretmen ve Öğrencilerin Gözünden Ders Kitaplarında İnsan Hakları: Anket Sonuçları, (hazırlayanlar: Kadir R. Gürtan ve Gülsevil Tüzün), Tarih Vakfı Yayınları, y.y. b. 2005.

Özdağ, Ümit. “Türk Milliyetçiliği ve Jeopolitik”, (editör: Tanıl Bora), Milliyetçilik, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.

Özkırmı, Umut. “Türkiye’de Gayri resmi ve Popüler Milliyetçilik”, (editör: Tanıl Bora), Milliyetçilik, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.

Özkırmı, Umut. Milliyetçilik Üzerine Güncel Tartışmalar- Eleştirel Bir Müdahale, (çeviren: Yetkin Başkavak), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2010.

Özkırmı, Umut. 21. Yüzyılda Milliyetçilik, (çeviren: Yetkin Başkavak), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2008.

Özkırmı, Umut . Milliyetçilik Kuramları -Eleştirel Bir Bakış-, Doğu Batı Yayınları, 3. Baskı, y. b. 2009.

Özsoy, Seçkin. “Eğitim Hakkı: Kendi Dilini Bulamamış Bir Söylem”, Eğitim Bilim Toplum, cilt: 2., sayı: 6, y. y. b. 2004.

Papadakis, Yiannis. Bölünmüş Kıbrıs'ta Tarih Eğitimi: Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türklerin "Kıbrıs Tarihi" Konulu Ders Kitaplarının Bir Karşılaştırması, <http://www.prio.no/upload/Report-History%20Education%20low.pdf>, erişim tarihi: 7/12/2011.

Pingel, Falk. Ders Kitaplarını Araştırma ve Düzeltme Rehberi UNESCO, (çeviren: Nurettin Elhüseyni), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul 2004.

Recommendation Rec(2001)15 of the Committee of Ministers to member states on history teaching in twenty-first-century Europe, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=234237#Top>, erişim tarihi: 10/11/2011.

Safran, Mustafa - Ata, Bahri. "Barışçı Tarih Öğretimi Üzerine Çalışmalar: Türkiye'deki Tarih Ders Kitaplarında Yunanlılara İlişkin İfadelere Yönelik Öğrenci Görüşleri", www.acikarsiv.gazi.edu.tr/dosya/BARISCITARIH.doc, erişim tarihi: 7/12/2011.

Sancar, Mithat. "Geçmişle Yüzleşme: Bir adalet ve özgürleşme sorunu", Birikim Dergisi, sayı: 211, Kasım 2006.

Sancar, Mithat."12 Eylül vesilesiyle: Geçmişle hesaplaşma kültürü üzerine 'Bir daha asla!' diyebilmek için", Birikim Dergisi, sayı: 198, Ekim 2005.

Sancar, Mithat. Geçmişle Hesaplaşma – Unutma Kültüründen Hatırlama Kültürüne, İletişim Yayınları, İstanbul 2008.

Saygılı, Abdurrahman. "Kıbrıs'ta Geçmişle Hesaplaşmak Mümkün mü? Bir Olanak(sızlık) Olarak Kayıp Kişiler Komitesi", Kıbrıs Yazıları, sayı:3, Yaz-Güz 2006.

Spring, Joel. Özgür Eğitim, (çeviren: Ayşen Ekmekçi), Ayrıntı Yayınları, y. y. b. 1997.

Smith, D. Anthony. Milli Kimlik, (çeviren: Bahadır Sina Şener), İletişim Yayınları, 5. Baskı, İstanbul 2009.

Stradling, Robert. "20. Yüzyılda Avrupa Tarihi Nasıl Öğretilmeli?", Tarih Eğitime Eleştirel Yaklaşımlar, Avrupalı – Türkiyeli Tarih Eğitimcileri Buluşması Ekim2001-Kasım2002,(yayınma hazırlayan: Oya Köymen), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul 2003.

Şahin, Köksal. "Bir İdeoloji Olarak 'Milliyetçilik' ", Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E- Dergisi, sayı: 12, y. y. b. 2007, <http://www.akademikbakis.org/12/makale/ksahin.pdf>, erişim tarihi: 10/1/2012.

Şıvgın, Hale. "Ulusal Tarih Eğitiminin Kimlik Gelişimindeki Önemi", Akademik Bakış, Cilt 2, Sayı 4, Yaz 2009.

Şimşek, Ahmet. "Türkiye'de Tarih Eğitiminin Ulusallığı ve Avrupa Merkezilik", <http://www.tsadergisi.org/tsadergi/arsiv/nisan2007/01.pdf>, erişim tarihi: 15 /12/2011.

Tamçelik, Soyalp. "Kıbrıs Türk Eğitim Sisteminde Tarih Bilinci ve Ahlâki Değerlerin Kazanılması", [http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1017746722_112tam%C3%A7eliksoyalp1524\(D%C3%B Czeltme\).pdf](http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1017746722_112tam%C3%A7eliksoyalp1524(D%C3%B Czeltme).pdf), erişim tarihi: 10/12/2011.

Tarhanlı, Turgut. " 'Ders Kitaplarında İnsan Hakları Projesi': İnsan Hakları Hukuku Açısından Genel Bir Değerlendirme", Ders Kitaplarında İnsan Hakları II: Tarama Sonuçları, (editör: Gürel Tüzün), Tarih Vakfı Yayınları, y. y. b. 2009.

Tarih Vakfı ve İnsan Hakları Vakfı ortaklığında, Ders Kitaplarında İnsan Hakları II Projesi: Bulgular ve Tavsiyeler Raporu, (Ocak 2009),

http://www.tarihvakfi.org.tr/dkih/download/bulgular_tavsiyeler_raporu.pdf, erişim tarihi: 09.11.2011.

Tekeli, İlhan. “Tarih Kuram İlişkisinin Eylem Kuramı Üzerinden Kurulmasının Tarih Yazıcılığına Getirebilecekleri Açılım Olanakları Üzerine”, (yayına hazırlayanlar: Sabri Yetkin, Engin Berber, Mehmet Demiryürek), Güzelyurt Tarih Buluşması (3-4 Nisan 2001), Lefke Avrupa Üniversitesi Yayını, Lefke 2001.

Tekeli, İlhan. “Tarih yazıcılığı ve Öteki Kavramı Üzerine Düşünceler”, Tarih Eğitimi ve Tarihte “Öteki” Sorunu, (yayına hazırlayan: Ali Berktaş), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2007.

Tekeli, İlhan. Tarih Bilinci ve Gençlik- Karşılaştırmalı Avrupa ve Türkiye Araştırması, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2008.

Temiz, Elmaziye Töre. “Kıbrıs Türk Toplumunda Sosyo-Kültürel Yapının Taşınmasında Öğretmenlerin Rolü”, Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi, sayı 2/6, 2009, http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt2/sayi6pdf/tore_elmaziye.pdf, erişim tarihi: 12/1/2012.

Traverso, Enzo. Geçmiş Kullanma Kılavuzu- Tarih, Bellek, Politika, (çeviren: Işık Ergüden), Versus Kitap, 1. Baskı, İstanbul 2009.

Usal, Zeynep O. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Eğitim Hakkıyla Bağlantılı Olarak Ayrımcılık Yasağı”, www.coehelp.org/mod/resource/view.php?inpopup=true&id=1144, erişim tarihi: 15/12/2011.

Uygun, Oktay. “İnsan Hakları Kuramı”, İnsan Hakları, (editör: Korkut Tarkuter), Yapı Kredi Yayınları - Cogito, İstanbul 2000.

Vassaf, Gündüz. Tarihi Yargılıyorum, İletişim Yayınları, İstanbul 2007.

Vural, Yücel - Özuyanık, Evrim. “Redefining Identity in the Turkish-Cypriot School History Textbooks: A Step Towards a United Federal Cyprus”, South European Society and Politics, Vol:13, No:2, 2008, <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13608740802156521>, erişim tarihi: 17/ 1 /2012.

Wirth, Laurent “Tarihi Kötüye Kullanma Biçimleriyle Yüzleşmek”, (çeviren: Nurettin Elhuseyni), Tarihin Kötüye Kullanımı, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, 1. Baskı, İstanbul 2003.

Yaşar, Nuri. İnsan Hakları Avrupa Sisteminde ve Türk Hukukunda Eğitim Hakkı ve Özgürlüğü, Filiz Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul 2000.

İncelenen Kıbrıs Tarihi Kitapları

Vehbi Zeki Serter. Ortaokul Kıbrıs Tarihi 1-2-3. sınıf, Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Lefkoşa 2002.

Vehbi Zeki Serter, Ozan Zeki Fikretoğlu, Lise Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi 1-2-3. sınıf, Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Lefkoşa 2002.

Ali Eftal Ozkul, Müge Şevketoğlu, Aysun Tuzcu, Yurdagül Akcansoy. Kıbrıs Tarihi 1. Kitap, Kıbrıs Tarihi Ortaokullar İçin Tarih Kitabı(Temel Eğitim 2. Kademe), KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2008.

Ali Eftal Özkul, Meltem Onurkan Samani, Mete Oğuz, Aysun Tuzcu, Sevinç Baki, Yurdagül Akcansoy. Kıbrıs Tarihi Ortaokullar İçin Tarih Kitabı (Temel Eğitim 2. Kademe) 2. Kitap, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul 2008.

Güven Uludağ, Ahmet Billuroğlu, Kıbrıs Tarihi Ortaokullar İçin Tarih Kitabı (Temel Eğitim 2. Kademe) 3. Kitap, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul 2008.

Ali Eftal Özkul, Aysun Tuzcu, Yurdagül Akcansoy, Önsöz, Kıbrıs Türk Tarihi I Liseler İçin Tarih Kitabı, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul 2006.

Meltem Onurkan Samani, Mete Oğuz, Sevinç Baki. Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kıbrıs'ta İngiliz Dönemi Siyasi Tarihi 2. Kitap, Kıbrıs Türk Eğitim Vakfı Yayınları, 2008.

Mete Oğuz, Koral Özen, Zühal Mustafaoğlu. Kıbrıs Tarihi (1960-1968) Kıbrıs Siyasi Tarihi 3. Kitap, Kıbrıs Türk Eğitim Vakfı Yayınları, y.y.b. 2007.

Ahmet Billuroğlu. Kıbrıs Tarihi (1968-2005) Kıbrıs Siyasi Tarihi 4. Kitap, Kıbrıs Türk Eğitim Vakfı Yayınları, y. y. b. 2007.

Fikri Özler, Derviş Atakan, Sıdıka Aktu, Şencan Yerebakan Özdemir, Hatice Şahin, Ulaş Beratlı, Emrah Mercan, Mustafa Yücelten, Mustafa Akın, Kıbrıs Türk Tarihi Ortaokullar İçin Tarih Kitabı(Temel Eğitim 2. Kademe), 6. Sınıf, y. y. b. 2009.

Fikri Özler, Derviş Atakan, Sıdıka Aktu, Şencan Yerebakan Özdemir, Hatice Şahin, Ulaş Beratlı, Emrah Mercan, Mustafa Yücelten, Mustafa Akın, Kıbrıs Türk Tarihi Ortaokullar İçin Tarih Kitabı(Temel Eğitim 2. Kademe), 7. Sınıf, y. y. b. 2009.

Fikri Özler, Derviş Atakan, Sıdıka Aktu, Şencan Yerebakan Özdemir, Hatice Şahin, Ulaş Beratlı, Emrah Mercan, Mustafa Yücelten, Mustafa Akın, Kıbrıs Türk Tarihi Ortaokullar İçin Tarih Kitabı(Temel Eğitim 2. Kademe), 8. Sınıf, y. y. b. 2009.

Mustafa Özyürek, Mehmet Karamanoğlu, Fikri Özler, Halil Selçuk, Rasim Taş, Ulaş Beratlı, Gülay Mercan Gergin, Kıbrıs Türk Tarihi 9. Sınıf, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayını, y. y. b. 2009.

Mustafa Özyürek, Mehmet Karamanoğlu, Fikri Özler, Halil Selçuk, Rasim Taş, Ulaş Beratlı, Gülay Mercan Gergin, Kıbrıs Türk Tarihi 10. Sınıf, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayını, y. y. b. 2009.

Yaralanılan Mahkeme Kararları

AİHM başvuru no: 5095/71, 5920/72, 5926/72. Kjeldsen, Busk Madsen ve Pedersen v. Danimarka, 7/12/1976.

AİHM başvuru no: 1448/04. Hasan ve Eylem Zengin v. Türkiye, 9/10/2007.

AİHM başvuru no: 7511/76, 7743/76. Campbell ve Cosans v. Birleşik Krallık, 25/2/1982.

AİHM başvuru no: 30814/06. Lautsi ve Others v. İtalya, 18/3/2011.

I. Giriş

Günümüzde eğitim alanında yeni yaklaşımlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle bireyi temel alan, öğrenci merkezli eğitim yaklaşımı, sunulan bilgilerin sorgulanması ve eleştirilmesi üzerinden şekillenmektedir. Bu yaklaşım, öğrencilerin ders kitaplarında aktarılanları sorgusuz sualsiz kabul edip ezberlemesini değil, aktarılanlara eleştirel bir gözle bakmasını, sorgulamasını ve yorumlamasını, bir anlamda üretmesini sağlamayı hedeflemektedir. Bu yaklaşım öğrenciyi pasif değil aktif kılmakla ve onu nesne olarak değil bir özne olarak kabul etmekle insan haklarına da daha uygundur.

Tarih eğitiminin böyle bir yaklaşımla ele alınması özellikle önemlidir. Çünkü tarih dersinin milliyetçi ideoloji çerçevesinde, klasik yaklaşımla ele alınması durumunda, öğrencilere yalnız geçmişte olanlara dair bilgiler aktarılmamakta, bu dersler aracılığıyla öğrencilerin milli kimliği sorgusuz sualsiz kabul etmesi, olumlama ve bu kimliğin “öteki”sini de düşman olarak kabul etmesi hedeflenmektedir. Böyle bir yaklaşım, özellikle “biz”i her zaman olumlu ve mağdur, “öteki”ni de her zaman olumsuz ve fail olarak resmetmekle “biz”in dışında kalanların insan haklarını önemsiz hale getirmekte, ayrımcılığı meşrulaştırmakta ve insan haklarının evrenselliğini anlamsız kılmaktadır.

Modernite ile birlikte tarihçiler, milli kimliklerin oluşumuna katkıda bulunmak amacıyla, milletler arasındaki farklılıkları özcü yaklaşımlar çerçevesinde aktarmışlardır. Özcü yaklaşımlardan hareket eden tarihçilerin amacı, milli kimliklerin, geçmişten gelip geleceğe uzanan bir sonsuzluk ve süreklilik içerisinde olduklarının bireyler tarafından kabul edilmesini sağlamaktır. Milli devletlerin tarih eğitimi anlayışı da, 19. yüzyılın sonunda itibaren, milli kimliklerin tanımlanmasını ve içselleştirilmesinin sağlanmasını hedeflemiştir. Milliyetçilik akımının etkisinde kalan bu anlayış, “biz” karşısında “öteki”ler yaratmış, bireylerin sahip olduğu farklı kültürel özellikler yok edilmeye çalışılmıştır. Bir

bakıma milliyetçiliğin, tarih eğitimi aracılığıyla söylemsel olarak yeniden üretildiğini söylemek mümkündür.

Oysa milleti özcü yaklaşımlar çerçevesinde değil, milliyetçiliğin bir kurgusu olarak tanımlayan yaklaşım, doğal olarak farklı bir tarih eğitimini de gündeme getirmektedir. Millet milliyetçiliğin bir kurgusu olduğuna, yani doğal olmadığına göre, öğrenci bu kurguyu ve ona dair anlatıyı sorgulayabilir, eleştirebilir, yorumlayabilir. Bu durumda, “biz”in olumluluğu ve mağduriyeti ile “öteki”nin olumsuzluğu ve failliği ezel ebet bir durum olarak değil, tarihselliği içerisinde değerlendirilecek, bu yöndeki iddiaların doğruluğu öğrenci tarafından tartışılabilir ve araştırılabilir. Bu yaklaşımın insan hakları açısından sonucu, “öteki”nin de mağdur olabileceğinin fark edilmesi suretiyle onun da insan haklarının bulunduğu ve insan haklarının evrenselliğinin kabulü ve ayrımcılığın reddedilmesinin sağlanmasıdır.

Ayrıca bu eleştirel yaklaşım sayesinde, “biz”in yekpare bir yapı olmadığı, milliyetçi kurgunun yerel, kültürel birçok değeri görünmez kıldığı da fark edilecek ve öğrencinin farklılıklara saygı duyması sağlanmış olacaktır.

Özellikle Kıbrıs gibi, farklı etnik kökenlere sahip bireylerin yaşadığı coğrafyalarda, milliyetçiliğin yıkıcı sonuçlarından kaçınmak için geçmiş, eleştirel bir yaklaşımla, neden sonuç ilişkileri üzerinden anlatılmalıdır. Aksi halde, örneğin tarih kitaplarında Kıbrıslı Türkler ve Rumlar, birbiriyle hiçbir benzerliği olmayan, birbirinin tam karşısı iki millet olarak gösterilecek, bu karşılık Kıbrıslı Türklerin her zaman iyi, olumlu ve mağdur, Kıbrıslı Rumların da her zaman kötü, olumsuz ve fail olduğu üzerinden kurulacak, bu iki halkın geçmişte hiçbir zaman bir arada yaşamadığı, dolayısıyla gelecekte de bir arada yaşayamayacağı anlatılacaktır.

Kıbrıs’ın kuzeyinde, 15 Kasım 1983’te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin (KKTC) ilan edilmesinin ardından, Kıbrıs Tarihi kitapları, çeşitli dönemlerde gözden geçirilip yeniden yazılmıştır. Bu değişiklikler çerçevesinde üç ayrı dönemden bahsedilebilir. Bunlar, Vehbi Zeki Serter’in yazdığı kitapların kullanıldığı 2004’ten önceki dönem, Cumhuriyetçi Türk Partisi’nin (CTP) iktidara

gelmesinden sonra 2004'te yayınlanan kitapların kullanıldığı 2004-2009 dönemi ve Ulusal Birlik Partisi'nin (UBP) yeniden iktidara gelmesinden sonra 2009 yılında yayınlanan kitapların kullanıldığı, halen devam eden dönemdir. Dünya'nın birçok yerinde olduğu gibi, Kıbrıs'ın kuzeyinde de tarih kitaplarının içeriği yaşanan siyasi süreçlerden doğrudan doğruya etkilenmiştir. Diğer bir anlatımla siyasal dönüşümlerin tarih perspektifini etkilediğini söylemek mümkündür.

Kıbrıs'ın kuzeyinde 2003 yılından sonra yaşanmaya başlanan değişim 2004 yılında yayınlanan kitapların hazırlanma sürecinin zeminini oluşturmuştur. Benzer bir durum, 2009 yılında yayınlanan kitaplar için de söz konusudur. 2004 yılında yayınlanan kitapları yoğun bir biçimde eleştiren UBP, iktidara gelir gelmez ilk iş olarak tarih kitaplarını değiştirmiş ve 2004'ten önce yayınlanan kitaplardakine benzer bir tarih yaklaşımına geri dönmüştür.

Bu tez konusunun seçilmesinin esas nedeni, Kıbrıslı Türklerin geleceği konusunda farklı vizyonları olan siyasi akımların etkisi altında yazılan tarih kitapları arasında ciddi içerik ve üslup farklılıkları bulunduğu saptanmış olmasıdır. Kıbrıslı Türklerle Kıbrıslı Rumların gelecekte bir arada değil ayrı ayrı yaşamasını arzu eden siyasi akımların hazırladıkları tarih kitaplarında milli kimlikler özcü yaklaşımlar çerçevesinde tanımlanmış, Kıbrıslı Rumlar her zaman olumsuz ve fail olarak tarif edilirken, Kıbrıslı Türkler her zaman mağdur ve olumlu olarak gösterilmiş, adanın coğrafi yapısından, jeo-stratejik konumuna, geçmişte yaşanan çatışmalara kadar her konu, "biz" ve "öteki"nin ayrılığı çerçevesinde ele alınmıştır. Oysa iki toplumun gelecekte bir arada yaşamasını arzulayan bir siyasi akımın öncülüğünde hazırlanan kitaplarda, ileride ayrıntılı olarak inceleneceği gibi bu konulara ilişkin yaklaşımlarda ciddi değişiklikler gözlemlenmiştir.

Bu farklı yaklaşımların arka planının anlaşılabilmesini sağlamak için tezin birinci bölümünde genel olarak milliyetçilik ve onun millet, "biz" ve "öteki" kurgusu üzerinde durulmuş, bu kurgunun gelecek kuşaklara aktarılmasının en önemli araçlarından biri olan milliyetçi tarih anlayışına, özellikle bu anlayışın taşıyıcısı

olan tarihçeye ve tarih yazımına değinilmiş ve bu anlayışın eğitim hakkıyla bağdaşıp bağdaşmadığı ele alınmıştır.

Milliyetçi tarih anlayışı ile insan hakları arasındaki bağlantı, eğitim hakkı üzerinden değerlendirilmiştir. Öncelikle eğitim hakkına ilişkin genel bir değerlendirme yapıldıktan sonra, birtakım ulusal ve uluslararası düzenlemelere yer verilmiştir. Uluslararası hukuktaki düzenlemeler başlığı altında insan hakları bildirileri ve sözleşmeleri yanında, eğitim hakkına ilişkin genel yorumlara, tavsiye kararlarına ve mahkeme kararlarına da değinilmiştir. Ulusal düzenlemeler çerçevesinde ise, eğitimin amacına ve milli eğitimin ilkelerine ilişkin düzenlemelerle milliyetçilik ideolojisi arasındaki ilişki incelenmiştir.

İlk bölümde çizilen teorik çerçeve temelinde, ikinci bölümde, tarih kitapları iç ve dış incelemeye tabi tutulmuştur. Yukarıda da belirtilmiş olduğu gibi, Kıbrıs'ın kuzeyinde tarih kitapları, 1974 yılı sonrasında, 2004 ve 2009 yıllarında, iki kez değiştirilmiştir.

Dış inceleme başlığı altında ders kitaplarının değiştirildiği dönemdeki siyasi koşullar ve ders kitaplarının önsözleri incelenmiştir. Bu şekilde değişiklik ile amaçlananın ne olduğu saptanmaya çalışılmıştır. Sonrasında ise, iç inceleme başlığı altında, ortaöğretim alanında faaliyet gösteren okullarda okutulmakta olan tarih kitaplarında yer alan belli konu başlıkları ele alınmıştır. Bu başlıklar seçilirken, özellikle farklı dönemlerde yayınlanan kitaplarda aynı konuların farklı üslup ve içerikle ele alınmış olmasına dikkat edilmiştir. Böylece, bir yandan farklı ideolojik duruşlara sahip tarihçilerin geçmişi birbirinden çok farklı biçimde anlattıkları tespit edilirken, diğer yandan da 2004 yılında yayınlanan kitapların diğerlerine oranla, insan haklarına ve uluslararası hukuk belgelerinde düzenlenen eğitim hakkına daha uygun olduğu sonucuna varılmıştır.

Kuşku yok ki kitapların içerikleri kadar onların öğretmenler tarafından nasıl kullanıldıkları da önemlidir. Ancak ciddi bir saha çalışmasını da gerektiren bu konu, bu çalışmanın sınırları dışında bırakılmıştır.

II. Milliyetçilik, Milliyetçi Tarih Anlayışı ve Eğitim Hakkı

Milliyetçilik bir söylem temelinde şekillenip, milleti inşa etmeye yönelik bir ideolojik yaklaşımdır. Bu ideoloji devlet içerisinde yer alan birçok kurum tarafından her gün yeniden üretilmektedir. Bu bağlamda milletlerin oluşumunu ve milliyetçiliğin yarattığı düşünce sistematini kavrayabilmek için sözü edilen kurumların tespit edilmesi gerekmektedir.

Eğitim, bu kurumların en önemlilerinden biridir. Eğitim kurumunun uygulayıcısı olan okullarda okutulmakta olan dersler aracılığıyla, toplumu oluşturan bireyler arasındaki türdeşlik duygusu yaygınlaştırılmaktadır. Özellikle milliyetçi tarih anlatımı içerisinde yer alan “biz” ve “öteki” kurgusu, karşıtlıkların keskinleşmesine neden olmakta, çoğulcu bakış açısının gelişebilmesine imkân tanımamaktadır. Bu bakış açısının genelde insan hakları, özelde ise eğitim hakkı ile bağdaşabilmesi mümkün değildir. Yapılan değerlendirmenin daha açıklayıcı bir şekilde aktarılması adına, tezin teorik kısmını oluşturan birinci bölümde öncelikle milliyetçilik ve milliyetçi tarih anlayışına ilişkin yaklaşımlara yer verilecektir. Sonrasında ise uluslararası ve ulusal hukuk metinlerinde yer alan eğitim hakkına ilişkin düzenlemelere değinilecektir.

A- Milliyetçilik ve Milliyetçi Tarih Anlayışı

Aşağıda yer alan birinci başlık altında çeşitli yazarların, milletlerin oluşumu ve milliyetçilik ideolojisine yönelik ileri sürdükleri fikirler karşılaştırmalı olarak sunulacak, ikinci başlık altında ise tarihçinin ve tarih anlatımının milliyetçiliğin üretilmesindeki rolü tartışılacaktır.

1. Milliyetçiliğe İlişkin Temel Yaklaşımlar

Milletlerin oluşumuna ilişkin farklı yaklaşım ve açıklamalar olmasına karşın, bu yaklaşımları temelde özcü ve inşacı olarak ikiye ayırmak mümkündür. İnşacı yaklaşıma göre milletler, milliyetçilik ideolojisi temelinde tahayyül edilmektedir¹. Bu yaklaşım içerisinde milliyetçilik, milleti, kimi zaman var olan bir kültürü ele

¹ İnci Özkan Kerestecioğlu, “Milliyetçilik: ‘Uyuyan Güzeli Uyandıran Prens’ten Frankestayn’ın Canavarına”, (derleyen: H. Birsen Örs), 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2010, s. 312.

alıp onu dönüştürerek ortaya çıkarmakta, kimi zaman ise yaşayan kültürleri yok ederek milletleri icat etmektedir². Özcü yaklaşımdan farklı olarak inşacı yaklaşım, toplumsal alanda milleti oluşturan bir iradenin var olduğunu ileri sürmektedir. Diğer bir anlatım ile inşacı yaklaşım, hiçbir müdahale olmadan var olan millet yerine, siyasal bir süreç sonucunda yaratılan milletlerden bahsetmektedir.

Özcü yaklaşım ise, topluluk içindeki çeşitliliği hiçe sayıp, o topluluğu tanımlamak için ortak bir paydaya dikkat çekmektedir. Aynı zamanda sözü edilen ortak paydanın, “doğal” olarak kazanıldığını iddia etmektedir³. “Doğallık” özelliğinin yanında, özcü yaklaşımının üç farklı şekli olduğu söylenmektedir. Özcü yaklaşımın eskilci diye isimlendirilen anlayışı, milletlerin eski çağlardan beri var olup, çok fazla değişime uğramadan günümüze kadar ulaştığını belirtmektedir. Sosyo-biyolog anlayış ise, bireyler arasındaki bağlılığın genetik özellikler üzerinden şekillendiğini iddia etmektedir. Son olarak kültürel anlayış ise, birliği sağlayan değerlere ilişkin geliştirilen inanca vurgu yapmaktadır⁴.

Özcü yaklaşımlarda, genel olarak, aidiyet kurulan etnik köken ile millet arasında bir farkın olduğu kabul edilmemekte, geçmişten günümüze değin varlığını koruyan bir kimlikten bahsedilmektedir⁵. Milletlerin 200 yıllık bir geçmişleri olduğu gerçeği ve aidiyet kurulan kimliklerin çeşitli koşullar çerçevesinde değişime uğrayabileceği anlayışı ile hareket edildiğinde, özcü yaklaşımın savunulmasının pek de mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. Kısacası, millet olma hali ne ezeli, ne de ebedidir. Millet, toplum içerisindeki farklılıklara rağmen, egemen durumda olan değerlerin tüm topluma ait gibi gösterildiği bir kurgudan ibarettir. Dünya üzerindeki kültürel çeşitlilik bakımından değerlendirme yapılması halinde birçok yeni milletin de yaratılabileceği düşünülmektedir. Fakat bu her zaman mümkün olmamakta, tüm kültürel topluluklar millet haline

² Ernest Gellner, Uluslar ve Ulusçuluk – John Breuilly’nin Sunuşuyla-, (çeviren: Büşra Ersanlı ve Günay Göksu Özdoğan), Hil Yayın, 2. Baskı, İstanbul 2006, s. 128.

³ Craig Calhoun, Milliyetçilik, (çeviren: Bilgen Sütçüoğlu), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2007, s. 25.

⁴ Umut Özkırımlı, Milliyetçilik Kuramları -Eleştirel Bir Bakış-, Doğu Batı Yayınları, 3. Baskı, y. b. 2009, s. 93-94.

⁵ Ozan Erözen, Ulus-devlet, Dost Kitabevi Yayınları, 1. Baskı, Ankara 1997, s. 63.

gelememektedir. Her duruma uygun bir tespit yapmak mümkün olmasa dahi, egemen kültürlerin azınlıkta kalanlara nazaran millet tahayyülünde ön planda yer aldığı görülmektedir⁶.

Milliyetçilik, kültürel ve siyasi unsurlar çerçevesinde tesis edilmiş bir ideolojidir. Milletlerin oluşumu sürecinde bu unsurların çakışması, uyumlu bir birliktelik meydana getirmesi gerekmektedir⁷. Siyasi unsur derken, milletin icat edilme sürecinde, kültürel değerlerin toplum içerisinde yaygınlaştırılmasını sağlayan birimler kastedilmektedir. Bu bakımdan milliyetçiliğin çözümlenmesine ilişkin çalışmalarda dikkat edilmesi gereken hususlardan biri milliyetçiliğin bir siyaset biçimi olarak algılanması gerekliliğidir⁸.

Gellner'e göre millet, siyasal ve toplumsal bir örgütlenme biçimi aracılığıyla var edilmektedir. Benzer bir yaklaşım Özkırmılı tarafından da dile getirilmektedir. Şöyle ki, *“milliyetçilik hem siyasetin ‘kültürel bir temele dayanmasını’, hem de kültürün ‘siyasileşmesini’ içerir”*⁹. Milli kimliği yeniden üreten ve pekiştiren bir örgütlenme modeli olan milli devlet içerisinde, milliyetçi ideoloji tarafından şekillendirilmiş birçok kurum faaliyet göstermektedir. Eğitim kurumu da bunlardan birini teşkil etmektedir. Bireyler bu kurumlar içerisinde milli kimliklerini içselleştirmekte ve türdeş bir grubun parçası olmaktadır¹⁰.

Anderson millet hakkında şu tanımları yapmaktadır: *“Ulus hayal edilmiş bir siyasal topluluktur- kendisine aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık için olacak şekilde hayal edilmiş bir cemaattir”*¹¹. Hayatları boyunca bir kere bile karşılaşmamış insanların, kendilerini ortak bir milli kimlik üzerinden

⁶ Köksal Şahin, “Bir İdeoloji Olarak ‘Milliyetçilik’ ”, Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E- Dergisi, sayı: 12, y. y. b. 2007, <http://www.akademikbakis.org/12/makale/ksahin.pdf>, erişim tarihi: 10/1/2012, s. 6.

⁷ Gellner, Uluslar, s. 71.

⁸ Özkırmılı, Milliyetçilik Kuramları, s. 135.

⁹ Umut Özkırmılı, Milliyetçilik Üzerine Güncel Tartışmalar - Eleştirel Bir Müdahale, (çeviren: Yetkin Başkavak), İstanbul Bilgi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2010, s. 21.

¹⁰ Numan Durak Aksoy, Halis Adnan Arslantaş, “Ulus, Ulusçuluk ve Ulus-Devlet”, http://www.tubar.com.tr/TUBAR%20DOSYA/pdf/2010GUZ/aksoy_numan%20durak-arslanta_halis%20adnan_31-39.pdf, erişim tarihi: 9/1/2012, s. 37.

¹¹ Benedict Anderson, Hayali Cemaatler – Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması, (çeviren: İskender Savaşır), Metis Yayınları, 5. Baskı, İstanbul 2009, s. 20.

tanımlamaları, bu tahayyül sonucunda ortaya çıkmaktadır. Kitle iletişim araçlarının ve matbaaların gelişmesi sayesinde, ortaya çıkan materyaller aynı anda birçok kişinin hizmetine sunulabilmekte, sözü edilen tahayyül kolaylaştırılmaktadır¹². Aslında milli devlet içerisinde yaşayan, aynı milli kimliği paylaştığı iddia edilen bireyler, kendi aralarında farklılıklar barındırmaktadırlar. Diğer bir anlatımla, uzun bir geçmişi olmayan bu ideolojinin yaratmak istediği “biz” kavramını oluşturanlar, homojen ve tek tip bireyler değildir. Böylece milli kimliklerin bir tahayyül sonucunda var edildiği ve birçok alanda gerçekleştirilen faaliyetler sonucunda içselleştirildiği kanıtlanmaktadır. Sözü edilen kabulleniş, “biz”i yaratma çabası sonucunda var edilmektedir.

Milliyetçilik temel olarak belirli sınırlar içerisinde tanımlanan kategorileri meydana getirmekte, egemen olan sistemin işleyişi gereği, dünyanın tespit edilen sınırlar içerisinde algılanması ve anlamlandırılmasına neden olmaktadır¹³. Bu sebepten ötürü milli egemenliğe dayanan siyasi sistem ve milli “öteki”lerin varlığı doğallaştırılmakta, sorgulanamaz hale getirilmektedir. Yukarıda da bahsedildiği üzere, yayın aracılığıyla “okur-yoldaşlar” milleti hayal edilebilmektedir.

Milliyetçilik, milleti oluşturan bireylerin birbirlerine karşı hak ve yükümlülükleri olduğunu söylemekte, kendileri dışında kalanların ise bunlara sahip olmadığını vurgulamaktadır. Kısacası ortak bir aidiyet kurgusu üzerinden milli kimlikler yaratılmaktadır. Sözü edilen husus “biz” ve “öteki” kavramlarını ortaya çıkarmaktadır. Bu yönde geliştirilen düşünce sistemi içinde bireyler, aynı kültürü paylaşmaları ve birbirlerini aynı millete ait hissetmeleri halinde kendilerini ortak bir milli kimlik altında tanımlamaktadırlar¹⁴. Açıklanan durumun yaygınlaştırılması ve içselleştirilmesi için devreye eğitim sistemi girmektedir. Gellner’in toplumdaki bireylerin ve toplumların yeniden üretiminin sağlanmasına ilişkin ileri sürdüğü saptamalardan biri de merkezi yönetim tarafından yapılacak olan düzenlemelerdir. Bunlar arasında eğitim kurumunun icra edeceği işlemler büyük bir öneme sahiptir. Yazar, bağımsız eğitim sistemini yürütemeyecek olan

¹² Anderson, Hayali Cemmatler, s. 41-47.

¹³ Özkırımlı, Milliyetçilik Üzerine, s. 28.

¹⁴ Gellner, Uluslar, s. 78.

toplulukların bu şekilde milleti de üretemeyeceklerini söylemektedir¹⁵. Eğitim aracılığıyla ortak kimliğe ait değerler bireylere aktarılmaktadır. Böylece herhangi bir grubun mensubu olan bireyler, sadece grubun dışındakilerle farklılıkları bakımından benzerlik arz etmekte ve aralarında “aidiyet duygusu”¹⁶ kurulmuş olmaktadır. Tam da bu sebeple milliyetçilik temelinde kurgulanacak “biz” kavramının, “öteki”nin varlığına muhtaç olduğu söylenmektedir¹⁷. Kısacası “öteki” yoksa, “biz”den bahsetmek mümkün değildir.

Milliyetçilik, aynı gruba mensup olan bireyler arasındaki benzerliği ve dayanışma hissini pekiştirirken, diğerleri karşısındaki farklılığı da vurgulamaktadır¹⁸. Bu da milliyetçi ideolojinin temelindeki karşıtlığa dayalı yapının anlaşılmasına fırsat vermektedir. Milli kimlikler kendilerini var edebilmek için diğer bir milli kimliğe, yani “öteki”ne ihtiyaç duymaktadır. Sözü edilen varoluşun insan hakları açısından sorun teşkil eden boyutu, kimlik tanımlamalarının, içerisinde ötekileştirici ibareleri barındırma ihtimalidir. Bu sebeple milli kimliklerin ne şekilde tanımlandığının ve öteki üzerinden geliştirilen söylemlerin tespit edilmesi gerekmektedir¹⁹.

Gellner, milletlerin inşa sonucunda oluştukları fikrine sahip olmakla birlikte, onu diğer yazarlardan ayıran nokta, tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş ve geçiş sürecinin sonuçları üzerine odaklanarak değerlendirme yapmasıdır. Tarım toplumunda birçok farklı kültür kendini var etmekte, siyasal sınırlar ile kültürler arasındaki ayrışma sanayi toplumuna benzer nitelikte olmamaktadır. Milletlerde hâkim olan türdeşlik anlayışı, tarım toplumlarında gözlemlenmemektedir²⁰. Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş ile milliyetçilik ortaya çıkmaya başlamıştır.

¹⁵ Gellner, Uluslar, s. 105-108.

¹⁶ Anthony D. Smith, , Milli Kimlik, (çeviren: Bahadır Sina Şener), İletişim Yayınları, 5. Baskı, İstanbul 2009, s. 35.

¹⁷ Herkül Millas, “Milli Türk Kimliği ve ‘ Öteki’ (Yunan)”, (editör: Tanıl Bora), Milliyetçilik, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2002, s. 199.

¹⁸ Emre Gökalp, “Milliyetçilik: Kuramsal Bir Değerlendirme”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, cilt: 7, sayı: 1, 2007, <http://siyasaliletisim.org/pdf/milliyetcilik.pdf> , erişim tarihi: 11/12/2011,s. 290.

¹⁹ Tanıl Bora, “İnşa Döneminde Türk Milli Kimliği”, Türk Sağının Üç hali Milliyetçilik Muhafazakârlık İslâmcılık, Birikim Yayınları,6. Baskı, İstanbul 2009, s. 15.

²⁰ Gellner, Uluslar, s. 84-85.

Şöyle ki sanayileşme ile gelen iş bölümüne dayalı sistem, eğitime bağlı uzmanlaşmayı gerekli kılmış, eğitim sayesinde topluma egemen olan bir kültür yaygınlaşmış ve bir gruba ait olan düşünsel yapı, topluluğun tümüne hâkim olmuştur²¹. Diğer bir anlatımla, standartlaşmış eğitim sistemi ile birlikte tüm millete egemen olacak yazılı bir üst kültürün topluma nüfuz etmesi sağlanmıştır. Görüldüğü gibi, bu yaklaşımda, özcü yaklaşımların milletlerin oluşumu konusunda temel aldıkları etnik köken unsuru, yerini kurumsal yapılara bırakmaktadır. Bu sebeple Gellner'in, özellikle eğitim kurumuna ilişkin yaptığı saptamalar büyük bir öneme sahiptir. Okul çağına gelmiş her birey, eğitim kurumu aracılığıyla, tek tip bir müfredata tabi tutulmaktadır²². Bu sadece sistemin değil, aynı zamanda toplumun da yeniden üretilme sürecine işaret etmektedir.

Smith de, milletlerin yaratılması konusunda benzer bir düşünceye sahiptir. Ona göre, kamusal eğitim sistemi tarafından şekillendirilen ve toplumun tüm kesimlerine sunulan “siyasi toplumsallaşma programı” sonucunda milletler ortaya çıkarılmaktadır²³. Smith'in inşacı yaklaşım içerisindeki farkı, milletin kurgulanma sürecinde sivil ve etnik unsurların göz önünde tutulduğuna dair yaptığı vurgudan ibarettir. Buna göre, milliyetçilik içerisinde sivil ve etnik unsurlar barındırmaktadır²⁴. Millet ve etnik köken arasındaki bağlantı milliyetçilik aracılığıyla kurulmaktadır. Fakat Smith, özcü yaklaşımdan farklı olarak, etnik gruptan millete geçişi bir tarihsel aşama olarak değerlendirmektedir²⁵. Diğer bir anlatımla, milletin ezelden beri var olduğu görüşüne katılmamaktadır.

Sonuç olarak, kanımca, milliyetçilik siyasi olarak kurgulanmış ve içselleştirilmiş bir ideoloji olarak değerlendirilmelidir. Aksi takdirde milletlerin ezeli bir geçmişten gelip sınırsız bir geleceğe doğru ilerlediği iddia edilecektir²⁶. Sözü edilen inanç bir bakıma milletlerin doğallığının kabulünü de beraberinde

²¹ Gellner, *Uluslar*, s. 90-91.

²² Umut Özkırımı, “Türkiye’de Gayriresmi ve Popüler Milliyetçilik”, (editör: Tanıl Bora), *Milliyetçilik, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4, İletişim Yayınları*, 1. Baskı, İstanbul 2002, s. 715.

²³ Anthony D. Smith, *Milli Kimlik*, s. 102.

²⁴ Smith, *Milli Kimlik*, s. 30.

²⁵ Erözen, *Ulus-devlet*, s.74-75.

²⁶ Anderson, *Hayali Cemaatler*, s. 25.

getirmektedir. Oysa, yukarıda yapılan açıklamalardan anlaşılacağı gibi millet, ezeli ebedi, doğal bir yapı değildir ve tarihin belli bir döneminde üretilmiş ve başta eğitim olmak üzere milli-devletin çeşitli kurumları aracılığıyla her gün yeniden üretilen bir yapıdır.

Milliyetçi ideolojinin günümüzdeki yansıması, “biz”- “öteki” karşıtlığının ürünü olan “iyi”-“kötü” millet tanımlamasının, dönüştürülemez bir gerçeklik olarak kabul edilmesine neden olmaktadır. Bu bakımdan milleti oluşturan kültürel unsurların varlığını yokluğunu tartışmak yerine, bunların milliyetçiler tarafından milletin kurgulanışı esnasında ne şekilde kullanıldıkları tartışma konusu yapılmalıdır²⁷. Kısacası asıl önemli olan, milletin kurgulanış süreci ve bunun insan hakları üzerindeki etkisinin değerlendirilmesidir.

2. Milliyetçi Tarih Yazımı ve Tarihçi

İnşacı perspektiften bakıldığında, tarih yazımı ve tarihçi, milletin tahayyül edilmesinin en önemli araçları arasında yer almaktadır. Tarih yazımı geçmişten günümüze değin çeşitli aşamalardan geçerek şekillenmiştir. Bahsi geçen aşamalar, mitolojik, teokratik, estetik, şiirsel, felsefi, laik, romantik, bilimsel, pragmatik ve milliyetçi olarak sayılmaktadır²⁸. Milliyetçi tarih yazımı içerisinde tarih, toplumu oluşturan bireylere milli bilincin aşılması için kullanılmaktadır²⁹.

Önceki bölümde, milletlerin, milliyetçilik ideolojisi çerçevesinde tahayyül edildiklerine ilişkin görüşlere yer verilmişti. Aktarılan görüşler çerçevesinde, milleti oluşturan unsurlar arasında “kültür ve tarih birliğine” de yer verilmektedir. Buna göre, milliyetçi tarih yazımı aracılığıyla kurgulanmış türdeşlik, millet diye isimlendirilen grubun hafızasına eğitim aracılığıyla yerleştirilmektedir³⁰. Milletin var edilmesi kadar, sürekliliğinin sağlanması da gerekmektedir. Bu da yeniden üretim sürecinin yaşanmasına bağlıdır. Diğer bir anlatımla, milletin hayal edilmesi

²⁷ Özkırımlı, Milliyetçilik Üzerine , s. 37.

²⁸ Büşra Eranlı, İktidar ve Tarih- Türkiye’de “Resmi Tarih” Tezinin Oluşumu (1929-1937), İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2009, s. 29.

²⁹ Ahmet Şimşek, “Türkiye’de Tarih Eğitiminin Ulusallığı ve Avrupa Merkezilik”, <http://www.tsadergisi.org/tsadergi/arsiv/nisan2007/01.pdf>, erişim tarihi: 15 /12/2011, s. 13.

³⁰ Erözen, Ulus-devlet, s. 110.

yeterli değildir. Ayrıca kurgu sonucunda var edilen tarih anlatımının, milleti oluşturan bireylere aktarılması gerekmektedir.

Tarih eğitiminde kullanılan ders kitapları, sadece tarihsel olguları aktarmamakta, aynı zamanda ideolojik yaklaşımların toplum içerisinde meşruiyet kazanmasına da aracılık etmektedir³¹. Milli tarih kurgusu, genellikle günümüzün kaygılarını ve geçmişe dair inanışları yansıttığından ötürü, kimi olaylar aradan seçilip, zaman ve mekâna uyarlanarak aktarılmaktadır³². Bu sebeple milli nitelikteki geçmiş, devletin resmi ideolojisi üzerinden belirlenen tarihsel kurgu çerçevesinde yazılmakta ve eğitim aracılığıyla gelecek nesillere aktarılmaktadır. Böylece tahayyül edilen milletlerin sürekliliği sağlanmış olmaktadır. Aslında tarih, geçmişte yaşayanların belleğinden ya da birlikte oluşturdukları gelenekten ibaret değildir. Tarih, tarih yazıcılarının, eğitim alanında faaliyet gösteren bireylerin kurgulayarak yazdıklarından meydana gelmektedir³³.

Carr, “Tarih Nedir?” isimli eserinde, tarihçiler için gerekli olan belge ve olguların fetiş haline getirilmemesi gerektiğini, çünkü onların tarihi oluşturmadığını, onları yazarların ne düşündüğünden fazla bir şey ifade etmediğini belirtmektedir. Tarihin bir kurguya dayandığını söylemek aslında var olmayan bir şeyden bahsetmek anlamına gelmemektedir. Tarihçi, olguları tarihileştirirken, onları seçmekte, art arda dizmekte ve yorumlayarak aktarmaktadır. O halde tarihi olguların, objektif veriler olduğunu söylemek pek de mümkün değildir. Tarihçinin kendisi tarihin bir ürünüdür, içerisinde yetiştiği toplumun günümüze getirdikleri üzerinden düşünmekte, geçmişi değerlendirmekte ve geleceği kurgulayacak hale gelmektedir³⁴. Hobsbawm, benzer bir fikri, daha açık bir şekilde dile getirmektedir: “*Tarih bir tahayyül sanatı olsa bile, bulunmuş nesnelere icat*

³¹ Falk Pingel, Ders Kitaplarında Araştırma ve Düzeltme Rehberi UNESCO, (çeviren: Nurettin Elhüseyni), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, 2. Baskı, İstanbul 2004, s. 2.

³² Edward Hallett Carr, Tarih Nedir?, (çeviren: Misket Gizem Gürtürk), İletişim Yayınları, 10. Baskı, İstanbul 2008, s. 29.

³³ Eric J. Hobsbawm, “Tarihin Dışında ve İçinde”, Tarih Üzerine, (çeviren: Osman Akınhay), Agora Kitaplığı, 3. Baskı, İstanbul 2009, s. 9.

³⁴ Carr, Tarih Nedir?, s.46

*etmeyen, onları düzenleyen bir tahayyül sanatıdır*³⁵. Bu sebeple geçmişe dair farklı anlatımlar ortaya çıkmaktadır.

Kızılyürek'e göre, tarih hakikat ile eşlenemez. Aktarılan, tarihçinin yorum, kanaat ve görüşlerinden ibarettir. Tam da bu sebeple milli tarihin geçmişte vuku bulan hakikatlerden ibaret olduğunu söylemek pek doğru değildir³⁶. Aktarılan görüşe karşıt olarak ifade edilen bir saptama ise tarihin sosyal bir gerçeklik olduğunu söylemektedir³⁷. Buna rağmen ilgili makale içerisinde yapılan diğer bir saptama söz konusu fikir ile çelişki doğuracak niteliktedir. Şıvgın, "realite" tanımlamasını yapmasına karşın evrensel tarihin var olamayacağını çünkü tarih yazıcılarının geçmişten günümüze aktarım yaparken anlatılarına yorum kattıklarını, buna ek olarak kullanılan belgelerin de objektif olamayacağını söylemektedir. "*Uluslar geleceklerini ve yönlerini bu ortak tarih üzerinden tayin edecekler bu ortak tarih üzerinden belirleyeceklerdir*"³⁸. Eğer bir "realite"den bahsediliyorsa, evrensel anlamda yazılacak tarihin de içinde gerçeklik barındırması gerekmektedir.

Tarihi anlatı ile ideolojik söylem arasında ikili bir ilişki söz konusudur. Tarihi, edebi ya da bilimsel olan her türlü metin, yazarına bağlı olmaksızın, iktidarın ideolojik söyleminden etkilenir³⁹. Bir toplumun üyesi olan tarihçi, hem içinde yaşadığı toplumun siyasi kurgulanışına bağlıdır, hem de gelecek nesillerin milli kimliğinin inşasında kullanılacak milli tarih kurgusuna katkı koymaktadır. Tarih yazarları, kullandıkları verilerin meşru kabul edilmesi için genel geçer olarak bilinenleri tercih ederler. Çeşitli milli semboller ve liderlere özgü anılarla birlikte, ideolojik söylem aracılığıyla geçmişle milliyetçi bir bağ kurulmaktadır. Bir

³⁵ Eric J. Hobsbawn, "Kimlik Tarihi Yeterli Değildir", Tarih Üzerine, (çeviren: Osman Akınhay), Agora Kitaplığı, İstanbul 2009, s. 337.

³⁶ Niyazi Kızılyürek, "Nasıl Bir Tarih Anlayışı?", Gaile Dergisi, sayı: 91, <http://www.yeniduzen.com/detay.asp?a=26735&z=33>, erişim tarihi: 19/12/2011.

³⁷ Hale Şıvgın, "Ulusal Tarih Eğitiminin Kimlik Gelişimindeki Önemi", Akademik Bakış, Cilt 2, Sayı 4, Yaz 2009, s. 36.

³⁸ Şıvgın, Ulusal Tarih Eğitimi, s. 41.

³⁹ Georg Iggers, "20. Yüzyılda Tarih Yazımı", Tarihin Kötüye Kullanımı, (çeviren: Nurettin Elhüseyni), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul 2003, s. 9.

bakıma, eğitim kurumları aracılığıyla “ulusun toplu belleği” oluşturulmaktadır⁴⁰. Bu bağlamda milliyetçiliğin, tarih eğitimi aracılığıyla, simgesel ve söylemsel zeminde yeniden üretildiğini söylemek mümkündür.

Milli hafızanın yaratılmasında kullanılan tarihi anlatım bir kurguya dayandığına göre, mevcut kurguyu değiştirmek de mümkündür. Bu aşamada bellek ve tarihin sürekli olarak etkileşim içerisinde olduğu söylenmektedir. Önemli olan husus, toplum içerisinde “güçlü” olan belleğin ne yönde şekillendirildiğidir. “Güçlü” bellekler, kurumsal açıdan araştırılmaya uygun görülmekte ve bir bakıma tarih yazımı üzerinde etkili olmaktadır⁴¹. Sözü edilen anlayışın değiştirilmesi için, belleğin çoğul niteliği kabul edilmeli, tarih anlatımı içerisinde milli nitelikte olmayan, farklı geçmiş anlatımlarına da yer verilmelidir⁴².

Bu aşamada iki tür tarihçilikten bahsedilmektedir. Bunlar,

(i) milli-devletin milli kimliğinin pekiştirilmesine, milli meşruiyetin sağlanmasına hizmet eden anlayış ve

(ii) milli meşruiyeti sağlamak gibi bir amacı olmayan, yerel alanların ve yapıların geçmiş hikâyelerinin anlatılmasına yönelik anlayıştır.

İkinci anlayışın önemli bir unsuru olan “mikro tarihçilik” içselleştirilmiş aktarımlara karşı muhalif bir duruş sergilemektedir⁴³. Özellikle sosyal tarih üzerinden şekillenen geçmiş aktarımı, sözü edilen muhalif duruşun, tarih anlatımı içerisinde yer almasına fırsat vermektedir.

⁴⁰ Etienne Copeaux, “Türkiye’de 1931-1993 Arasında Tarih Ders Kitapları”, Tarih Eğitime Eleştirel Yaklaşımlar, (yayıma hazırlayan: Oya Köymen), Türkiye Ekonomi ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 2003, s. 109.

⁴¹ Enzo Traverso, Geçmiş Kullanma Kılavuzu Tarih Bellek Politika, (çeviren: Işık Ergüden), Versus Yayınları, s. 52.

⁴² Laurent Wirth, “Tarihi Kötüye Kullanma Biçimleriyle Yüzleşmek”, (çeviren: Nurettin Elhuseyni), Tarihin Kötüye Kullanımı, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul 2003, s.33.

⁴³ Büşra Ersanlı, “Tarihçilik: Geçicilik ve Güvenlik”, Güzelyurt Tarih Buluşması (3-4 Nisan 2001), Lefke Avrupa Üniversitesi Yayını, (yayıma hazırlayanlar: Sabri Yetkin, Engin Berber, Mehmet Demiryürek), Lefke 2001, s. 26.

Yukarıda milliyetçiliğin toplum içerisinde yaygınlaştırılması için eğitim kurumunun araçsallaştırıldığına dair iddialara yer verilmiştir. Söz konusu etkinin daha iyi gözlemlenebilmesi için, okullarda kullanılan ders kitaplarının incelenmesi gerekmektedir. Ders kitaplarının incelenmesi aracılığıyla, tarih yazımına ilişkin özelliklerin ve bunların toplum içerisindeki egemen belleğin nitelikleri ile olan benzerliklerinin tespit edilmesi mümkündür. Burada ikili bir ilişkiden bahsedilmektedir. Belleği tanımlayan hususlar zaman içerisinde, dönemselsel olarak dönüşümlere uğramaktadır⁴⁴. Böylece farklı bellek algıları oluşmakta, tarih yazımı da buna göre şekillenmektedir. Tarih yazarının aktardığı geçmiş, egemen kültürün taşıyıcısı olan gruplar tarafından, çoğu zaman değişen siyasi yapıya bağlı olarak farklı şekillerde yeniden tasarlanabilmektedir. Geçmişin, milli kimlik özelinde, dönemselsel olarak farklı anlatımlar ile aktarılması, “biz” ve “öteki”ne ilişkin farklı kimlik politikalarının üretilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu aktarım iki grup arasındaki karşıtlıklar üzerinden şekillenmektedir⁴⁵. Sözü edilen karşıtlıkların “iyi” - “kötü” üzerinden kurgulandığı durumda, taraflar arasında yaşanabilecek çatışmaya meşru zemin yaratılmaktadır. Bunu yaparken söz konusu politikaların meşruiyetini sağlayacak mitlere de yer verilmektedir. Sözü edilen kurgu içerisinde, mitler yanında tarihsel bilgi birikimine de ihtiyaç duyulmaktadır. Belirtilen iki hususun bir bütün olarak görülmesi gerekmektedir. Çünkü söz konusu bilgiler, ideolojik yaklaşımlar ve toplumsal normlar ile birlikte değerlendirilmektedir⁴⁶.

Görüldüğü üzere, tarih yazıcısı milli kimliği inşa ederken, “biz” ve “öteki”leri tanımlayıp, bunu eğitim kurumları aracılığıyla bireylere aktarmaktadır. Günümüzdeki milli-devlet sistemi içerisinde “öteki” kimliğinin var olmadığı bir düzen tahayyül edilememektedir. Bu sebeple önemli olan, “öteki”nin ne şekilde aktarıldığıdır. Çünkü çoğu zaman önyargılara dayalı ötekileştirmeye varan anlatımlara yer verilmektedir. “Öteki”lere dönük olarak yaratılacak önyargıları

⁴⁴ Enzo Traverso, Geçmiş Kullanma, s. 44.

⁴⁵ Hobsbawm, “Tarihin Dışında ve İçinde”, s. 9.

⁴⁶ İlhan Tekeli, Tarih Bilinci ve Gençlik- Karşılaştırmalı Avrupa ve Türkiye Araştırması, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. Baskı, 2008, s.29.

besleyen noktalardan biri de tarih eğitimidir⁴⁷. “Öteki”nin düşman ve aşağı olarak tasvir edilmesi, milliyetçi ideolojinin ayrılmaz özelliklerinden biridir. Bu sebeple tarih anlatımı içerisinde, milli kimliğe dayalı yapılan üstünlük iddiasının ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Tarih yazımına ilişkin yapılan inceleme esnasında, ülkedeki iktidarın politik duruşu da göz önünde tutulmalıdır. Çünkü devletlerin eğitim sistemini siyasal iktidar şekillendirmektedir. Ersanlı, 19. yüzyılın ikinci yarısında tarih eğitiminin yaygınlaşması ile milliyetçi ideolojinin yayılmasının paralel süreçler teşkil ettiğini aktarmaktadır. Yazar, buna ek olarak, Avrupa’nın siyasal yapısının değişikliğe uğramaya başladığı dönemde, tarih eğitiminin milli kimlik yaratmak ve onu güçlendirmek için kullanıldığı saptamasını da yapmaktadır⁴⁸. Günümüzde de milliyetçiliğin sona erdiğini söylemek mümkün değildir. Milletlerin tahayyül edilmesi süreci, sona ermemiştir. Bu bir süreçtir ve çeşitli kurumlar aracılığıyla yeniden üretilerek gelecek nesillere aktarılmaktadır. Özkırımlı, bahsi geçen sürecin birçok işlevi olduğunu söylemektedir. Yazara göre, milliyetçiliğin çeşitli şekillerde yeniden üretimi, milletlerin birbirinden ayırt edilmesine olanak tanımaktadır. Ayrıca, bireylerin, ait oldukları milletin sürekliliğini kabul etmelerine neden olmaktadır. Böylece milletlere duyulan inancın meşru zemini pekiştirilmektedir⁴⁹. Belirtilen hususlar çerçevesinde yapılacak değerlendirme sonucunda, milliyetçiliğin günümüzdeki sorgulanamaz hâkimiyetinin varlığı anlaşılabilir. Milli tarih anlatımının hâlen kullanılıyor olması, tarih eğitiminin sözü edilen ideolojinin etkisi altında olduğunu kanıtlamaktadır. Milliyetçilik sona ermediğine ve içinde yaşanan siyasi düzen hâlâ milli devletler bünyesinde şekillendiğine göre, milli tarih anlatımına bugün de ihtiyaç

⁴⁷ İlhan Tekeli, “Tarih yazıcılığı ve Öteki Kavramı Üzerine Düşünceler”, Tarih Eğitimi ve Tarihte “Öteki” Sorunu, (yayıma hazırlayan: Ali Berktaş), 2. Baskı, İstanbul 2007, s. 1-3.

⁴⁸ Ersanlı, İktidar ve Tarih, s. 23.

⁴⁹ Umut Özkırımlı, “Türkiye’de Gayri resmi ve Popüler Milliyetçilik”, (editör: Tanıl Bora), Milliyetçilik, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2002, s. 711.

duyulduğunu söylemek mümkündür. Çünkü toplumların geçmişini kavramak ve bugüne egemen olmak için tarihe gereksinim duyulmaktadır⁵⁰.

Milli devletlerin geçmiş ile bağlantıları, genel itibarıyla milli kimliğin inşası açısından gerekli görülen tarihsel olayların, tek yanlı ve çoğu zaman dayatmacı yöntemlerle işlenmesi temelinde gelişmiştir. Aynı doğrultuda, millet, “doğal” bir var oluş içerisinde aktarılmaktadır. Bu sebeple özcü yaklaşım tarafından başvuru mitlerden bahsedilmektedir. Özellikle de kahramanlıklar ve “kurban/mağdur mitosları” milletlerin geçmişlerinde yaşadıkları olayların kurgulanması aşamasında kullanılmaktadır. Böylece milli siciller temiz kalmaktadır. Diğer yönden de millet kendi acılarına yoğunlaşırken, yarattığı “öteki”lerin hakları/mağduriyetleri üzerinde düşünmeye gerek duymamaktadır. Milli hafızanın inşası sürecinde, resmi tarih tezlerini işleyip yayacak devlet kurumları oluşturulmakta, milli tarih eğitimi kitapları söz konusu tezlere uygun bir şekilde hazırlanmaktadır⁵¹. Eğitim kurumunun bu konudaki önemi yadsınamaz. Küçük yaştan itibaren eğitilen bir çocuğun eğitim ve öğretim süreci, milli kimliğinin şekillenmesinde belirleyici bir konumdadır. Devlet standartlaşmış eğitim kurumları sayesinde oluşturduğu milliyetçi söylem⁵² ile gelecek nesillere dünya düzenini nasıl algılayacaklarını ve onu yeniden nasıl üretebileceklerini öğretmektedir.

Ersanlı, tarih yazımı ve öğretiminin toplumlardaki hâkim zihniyetin tanımlanması ve yerleştirilmesi için önemli bir unsur olduğunu söylemektedir. Ayrıca geçmişe dair yapılan saptamaların da bugünü ve geleceği oluşturmada ölçüt olarak alındığını belirtmektedir⁵³. Ülke içindeki halkı bir arada tutmak adına, ortak bir “sivil ideoloji ve kültürel boyut” inşa edilmektedir. Bu sürecin yürütülmesinde kitlesel eğitim sistemi kullanılmakta, her bir bireyin kendini millete ait hissetmesine, aynı milletten olduğu kişilere karşı kardeşlik duyguları ile bağlı olmasına zemin hazırlanmaktadır. Milliyetçiliğin olduğu bir yerde “gerçek tarih”

⁵⁰ Carr, Tarih Nedir?, s. 64.

⁵¹ Mithat Sancar, Geçmişle Hesaplaşma – Unutma Kültüründen Hatırlama Kültürüne, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2008, s. 18.

⁵² Özkırımlı, Milliyetçilik Üzerine, s. 28.

⁵³ Ersanlı, İktidar ve Tarih, s. 15.

anlayışından bahsedilemeyeceği söylenmektedir. Milliyetçi tarih anlayışı içerisinde ortak bir geçmiş ve gelecek tasarlayabilmek için var olmayan mitlerin yaratılmasına ihtiyaç duyulmaktadır⁵⁴.

Milli eğitim bireyin sadece iyi bir eğitim almasını hedeflememektedir. Aynı zamanda milli topluluğun da yararı düşünülmektedir⁵⁵. Millet, aktarılan bilgiler ışığında yeniden üretilecek, tarih öğrenimi aracılığıyla milli politika kendine meşru zemin yaratmış olacaktır⁵⁶. Bu sebeple, milleti oluşturan bireyler, tarih eğitimi süresince öğrendiklerini sorgulama imkânına sahip olamamaktadır. Çünkü meşruiyeti sağlayan bilgilerin sorgulanması mümkün olmadığı gibi istenen bir şey de değildir.

Milliyetçiliğin nesnel koşulları arasında sayılmış olan ortak tarih; kendi varlığının farkında olma, dayanışma ve sadakat gibi hislerin var edilmesine yardımcı olmaktadır⁵⁷. Ortak tarihin varlığı ve aktarılması, milleti oluşturan bireylerin dayanışmasını da beraberinde getirmektedir. Bu da bireylerin millete olan aidiyetlerini içselleştirip, kendilerini o grubun bir parçası olarak görmeye devam etmesini sağlamaktadır. Bu bakımdan tarih öğretiminin amacının, toplumun geneline hâkim olan düşünce yapısı ve değerlerin yeniden üretilmesi sonucunda, bireylerin kendilerini tanımlayacağı “kolektif kimliğin” kazandırılması olduğu söylenmektedir. “Kolektif kimlik”, bir grup insanın, aidiyet kurduğu değerlerin bilincine vardığı noktada ortaya çıkmaktadır. Söz konusu bilinç, gruba aidiyet hissini de beraberinde getirmektedir⁵⁸. Önemli olan kolektif kimliklerin yok edilmesi değil, dönüşüme uğrayabilecek nitelikte şekillendirilmesidir. Aksi takdirde aidiyet kurulan kimliklere ilişkin özcü yaklaşımlar geliştirilmektedir.

Beyhan, Ziya Gökalp’ın çalışmalarında birçok defa tarihe başvurduğundan bahsederek bunun nedeni olarak, Gökalp’ın tarihi, geçmişin değerlendirilip

⁵⁴ Özkırımlı, Milliyetçilik Üzerine, s. 26.

⁵⁵ Smith, Milli Kimlik, s. 184.

⁵⁶ Kerestecioğlu, Milliyetçilik, s. 319.

⁵⁷ Özkırımlı, Milliyetçilik Üzerine, s. 15.

⁵⁸ Nuri Bilgin, “Kimlik Arayışı Olarak Resmi Tarih”, Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları, (yayına hazırlayan: Salih Özbaran), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, 2. Baskı, İstanbul 2008. s. 108.

geleceğin yaratılmasında önemli ve milletin var olması için gerekli gördüğünü aktarmıştır. Buna ek olarak Gökalp, “*millet aynı terbiyeyi almış fertlerden meydana gelen kültürel bir zümredir. Kültürün ana kaynağı ise tarihtir*”⁵⁹ diyerek milliyetçilik sürecini açıklayıp, milletin hangi aşamalardan geçerek kurgulandığını belirtmektedir. Bu bakımdan tarihin, milliyetçi zihniyetin geçmiş kurgusunun gelecek nesillere aktarılması için bir yol haritası çizmekte olduğu söylenmektedir. Sözü edilen yol haritasının tespit ettiği noktaların nesiller boyu öğretilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, bu görüşe göre milletin varlığı tehlikeye girmektedir. Bu yöntem ile içselleştirilen “gerçeklikler”, devletin resmi ideolojisini aktaran eğitim kurumunun aracı olan okul kitapları tarafından sunulmaktadır⁶⁰. Okul kitaplarının incelenmesi ve milliyetçi ideoloji tarafından oluşturulan içeriğinin gözden geçirilip değiştirilmesi gerekmektedir.

Frangoudaki, Yunanistan’daki tarih ders kitapları üzerinden yürütülen bir araştırmanın sonuçlarının, ders kitaplarının etnik merkezîyetçi tarih anlayışı ile hazırlanmakta olduğunu gösterdiğini aktarmaktadır. Bu çalışmaya göre, ders kitaplarında Antik Çağ’a gönderme yapılarak geçmişle bir süreklilik bağı kurulmakta, Yunan milli kimliğinin “doğal” bir var oluşa sahip olduğu aktarılmaktadır. Buna dayalı olarak tanımlanan “biz” ve “öteki”, iki kutuplu algının oluşmasına sebebiyet vermektedir. Bir tarafta “iyi” diğer tarafta ise “kötü” milletler tanımlanmakta ve millete mensup insanlar arasında genellemelere dayalı bir değerler sistemi oluşturulmaktadır⁶¹. Aslında bu değerlendirmenin en önemli sebeplerinden biri, siyasi birimler ile halk arasında ayırım yapmadan, olayların özneleri olarak millet isimlerinin kullanılmasıdır. Söz konusu uygulama sebebiyle belli dönemlerde yaşanan mağduriyet yaratıcı olayların sorumlusu olarak, yöneticiler yerine sivil topluluklar gösterilmektedir. Özellikle karşılıklı çatışmanın

⁵⁹ Mehmet Ali Beyhan, “Ziya Gökalp’in Tarih Anlayışı ve Türk Medeniyeti Tarihi Adlı Eseri”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi, 3. Dizi, sayı 10, İstanbul 2005, s. 53-54.

⁶⁰ Herkül Millas, “Millî Türk Kimliği ve ‘Öteki’ (Yunan)”, (editör: Tanıl Bora), Milliyetçilik, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2002, s. 198.

⁶¹ Anna Frangoudaki, “Tarih Ders Kitaplarında Ulusal ‘Ben’ ve Ulusal ‘Öteki’”, (yayıma hazırlayan: Ali Berktaş, Hamdi Can Tuncer), Tarih Eğitimi ve Tarihte “Öteki” Sorunu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1998, s. 100.

yaşandığı etnik topluluklarda, bu husus büyük bir öneme sahiptir. Çünkü çatışma sonrasında gerçek anlamda bir barışın sağlanabilmesi için, “doğal düşmanlıkların” olmadığına dair inancın geliştirilmesi gerekmektedir. Bu da milli kimliğe odaklanmayan anlatımlara yer vermekle mümkün olacaktır.

Nietzsche, anıtsal tarih anlayışıyla, geçmişi yücelten, adeta “maskeli balo”yu andıran bir durumun yaratıldığına dikkat çekmektedir. Buna göre, milletler geçmişlerini kahramanlaştırıp yüceltmekte, hiçbir şekilde sorgulamadan gelecek nesillere aktarmaktadır⁶². Sorgulanmamasının sebeplerinden biri bugün yaşayanların geçmişte yapılanlardan sorumlu tutulabileceği endişesidir. Şöyle ki, eğer geçmiş ile şimdi ve gelecek arasında bir bağlantı kurulabiliyor ve bugünün geçmişin devamı olduğu iddia ediliyorsa o halde geçmişin sorumluluğu da bitmemiş olacaktır. Geçmişte yaşananlara ilişkin kusursuz bir geçmiş sunmak, geçmişle hesaplaşma yönelik girişimleri sonuçsuz bırakmaktadır. Özellikle de tarihsel süreç içerisinde insan haklarının ihlal edilmesine sebebiyet veren olayların vuku bulması, geçmişle hesaplaşmanın gerekliliğinin önemini ortaya koymaktadır. Geçmişle hesaplaşma kavramı, çatışma yaşamış toplumlarda geçmişte yaşananlarla yüzleşme -bir bakıma hakikate ulaşma- anlamına gelmekte ve ona, demokrasi ve insan haklarına dayanan bir siyasi kültür temelinde şekillenecek geleceği kurabilmek adına gereksinim duyulmaktadır⁶³. Bunun aksinin yapılması ve unutmamanın gerçekleştiğinin düşünülmesi aslında geçmişi bir perdenin arkasına saklamakta, onu ortadan kaldırmamaktadır. Resmi tarih açısından, sözü edilen hak ihlalleri milli kimliğe zarar verici nitelikte ise, bunları gelecek nesillere aktarmak tehlikeli görülmektedir. Diğer bir anlatımla milli birliği korumanın yolu geçmişin kusursuzluğunun aktarılmasıyla mümkün olmaktadır.

Tarih yazıcılığı, tarihi bilim olarak değerlendirmeli, geçmişi, bilimin temelinde yer alan kuşkuculukla desteklenen bir bağlantı ile aktarmalıdır. Bunun yanında, “biz”in ve “öteki”nin insan hakları arasında hiyerarşi farkı gözetilmemesi, tarihinin çatışmacı “öteki”ler yaratan milli tarih anlayışından uzaklaşması ve

⁶² Friedrich Nietzsche, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine* (Çağa Aykırı Düşünceler II), (çeviren: Nejat Bozkurt), Say Yayınları, 9. Baskı, İstanbul 2009, s. 51-53.

⁶³ Sancar, *Geçmişle Hesaplaşma*, s. 19.

“öteki”ne yönelik empati geliştirmeye fırsat tanıyan anlatımlara yer vermesi gerekmektedir. Etnik farklılıklara dayalı olarak yaşanan sorunlar sonucunda bölünmüş ülkelerde tarih eğitimi, çatışmayı ve milliyetçiliği beslemek ve sözü edilen bölünmüşlüğü sürdürmek gibi bir hedefi gözetmemelidir⁶⁴. Bu sebeple, etnik kökene bağlı olduğu ileri sürülen çatışmaların sorgulanması elzemdir⁶⁵. Böylece sorunun temelinde yatan sebepler ortaya çıkarılabilecek, çatışmanın doğallaştırılmasının önüne geçilebilecektir.

B- Eğitim Hakkı

Eğitim hakkı, insanın kendini gerçekleştirmesini sağlayan, tutum ve davranışları güvence altına almaktadır⁶⁶. Eğitim, uygulamada sadece bireye sağlanan bir hak olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte, aslında bu hak niteliği gereği toplumsal algıları da etkilemektedir. Eğitim ile toplumsal gruplar arasındaki çatışmaların ve ayrımcı uygulamaların doğrudan ilişkili olduğu söylenmektedir⁶⁷. Demokratik bir eğitim sisteminden bahsedilecek olursa; birey devlet tarafından sunulan eğitim sayesinde eleştirel düşünmeyi öğrenmekte, bu sayede toplumsal koşulların dönüşümüne katkı sağlayabilecek bir duruma gelmektedir.

Eğitim hakkı, diğer insan haklarının da kullanılması, korunması ve geliştirilmesine yönelik bilinçli katkıda bulunma olanağı sağlamaktadır. Bu sebeple okullarda kullanılan ders kitaplarında yer alan bilgilerin, tüm insan haklarına duyarlı bir bakış açısını yansıtması gerekmektedir. Söz konusu anlayış çerçevesinde sunulacak eğitim, bireylerin sadece bilgi ve yeteneklerini geliştirmemektedir. Bunun yanında birey, içinde yaşadığı topluma ve dış dünyaya karşı daha duyarlı olmakta; herkesin insan haklarından, demokrasiden ve eşitlikten yararlanması için faaliyet gösterebilecek düşünsel bir zemine sahip olma

⁶⁴ Dilek Latif, “Çatışma Sonrası Toplumlar da Tarih Kitaplarının Yeri”, Kuzey, Sayı 8, 15 Kasım-15 Aralık 2009, s. 12.

⁶⁵ İlhan Tekeli, “Tarih yazıcılığı”, s. 5.

⁶⁶ Oktay Uygun, “İnsan Hakları Kuramı”, İnsan Hakları, (editör: Korkut Tarkuter), Yapı Kredi Yayınları - Cogito, 1. Baskı, İstanbul 2000, s. 21.

⁶⁷ Bahar Şahin Fırat, “Kürt Sorunu Bağlamında Eğitim, Kimlik, Çatışma ve Barışa Dair Algı ve Deneyimler: Alan Çalışmasından Notlar”, Toplumsal ve Siyasal Çatışmaların Yaşandığı Toplumlar da Uzlaşma Aracı Olarak Eğitimin Rolü Projesi, http://www.tarihvakfi.org.tr/tup/download/TV_egitim.pdf#page=92, s. 40, erişim tarihi: 3/1/2012.

imkânını elde etmektedir.⁶⁸ Bu sebeple bireylere eğitim aldıkları süre boyunca evrensel değerler üzerinden düşünebilme yetisi kazandırılmalıdır. Birey, yaşadığı toplumun politik ve ekonomik sorunlarından sorumlu olduğunun ve onları dönüştürebileceğinin, çözümlerine katkıda bulunabileceğinin farkına varmalıdır⁶⁹. Genel olarak, aldıkları eğitim sonucunda bireylerin, toplumsal olaylarda özne olabileceklerinin farkına varmalarının beklendiğini söylemek mümkündür.

Eğitim hakkı, sadece erişim boyutu üzerinden değerlendirilmemeli; buna ek olarak, insan haklarına saygılı bir eğitim politikası ve bu doğrultuda hazırlanacak ders kitaplarının içeriği yönünden de ele alınmalıdır. Sözü edilen eğitim politikasının; insan haklarına saygılı olması, hak ve özgürlükleri ülke koşulları içerisinde geliştirmesi ve bireylerin yatay ve dikey hak ihlallerine karşı daha güçlü bir konum elde etmelerine yardımcı olması gerekmektedir. Aksi takdirde bireyler, egemen zihniyet tarafından inşa edilen değerler sistemi karşısında sorgulama imkânına sahip olamayacaklardır.

Milli tarih derslerinin, milliyetçi ideoloji temelinde aktarılması eleştiri yeteneğinin gelişmesini ve çoğulcu bakış açısının oluşmasını engellemektedir. Devletin eğitim politikası içerisinde tarih kitaplarına ilişkin düzenlemelerini, milliyetçi anlayıştan uzak tutması gerektiğine ilişkin yaklaşımlar, eğitim hakkının içeriğini dikkate almaktadır. Kısacası, eğitim hakkının içeriğinin değerlendirilmesi esnasında, ders kitaplarındaki milliyetçi ideolojiye dair bakış açısının incelenmesi gerekmektedir.

1. Uluslararası Hukukta Eğitim Hakkı

Eğitim hakkı, çeşitli uluslararası ve bölgesel düzenlemelerde bir insan hakkı olarak kabul edilmektedir. Aşağıda, ders kitaplarının içeriğinin incelendiği kısımlarda, söz konusu düzenlemeler çerçevesinde yapılacak saptamalardan yararlanılacaktır.

⁶⁸ Linda King, “Barış ve İnsan Hakları Eğitimi: Bir UNESCO Perspektifi”, Nasıl Eğitiliyoruz?, (editörler: Deniz Tarba Ceylan, Gürol Irzık), Tarih Vakfı Yayınları, 1. Baskı, 2005, s. 19.

⁶⁹ Lory-Gregory Koullapis, “Türkiye’de Tarih Ders Kitapları ve UNESCO’nun Önerileri”, Tarih Eğitimi ve Ders Kitapları 1994 Buca Sempozyumu,(yayına hazırlayan: Salih Özbaran), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. Baskı, 2008, s.274.

a) İnsan Hakları Evrensel Bildirisi

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi (İHEB), 10/12/1948 tarihinde, 216 A (III) sayılı karar ile ilan edildi. Bildiri'nin 26. Maddesi'nin ikinci bendi şu şekilde düzenlenmiştir:

“ 2. Eğitim insan kişiliğini tam geliştirmeye ve insan haklarıyla temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmeye yönelik olmalıdır. Eğitim, bütün uluslar, ırklar ve dinsel topluluklar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu özendirilmeli ve Birleşmiş Milletlerin barışı koruma yolundaki çalışmalarını geliştirmelidir.”

Görüldüğü gibi burada düzenlenen eğitime erişim hakkı değildir. İHEB'te, belli bir içeriğe ve niteliğe sahip olan bir eğitim alma hakkı düzenlenmektedir. Kısacası, yukarıda aktarılan bent eğitim hakkının içeriği ile ilgilidir. Bu doğrultuda gözetilmesi gereken birtakım hususlar ortaya çıkmaktadır:

- (i) Eğitim, insan kişiliğini tam geliştirmeye yönelik olmalıdır.
- (ii) Eğitim, insan haklarıyla temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmelidir.
- (iii) Eğitim, uluslar, ırklar ve dinsel topluluklar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu özendirilmelidir. Bu cümle, bazı yazarlarca, temel insan hakları standartlarından biri olan ayrımcılık yasağı çerçevesinde değerlendirilmektedir.⁷⁰
- (iv) Eğitim, Birleşmiş Milletler'in (BM) barışı koruma çalışmalarını desteklemelidir.

Bu açıdan bakıldığında zaman, milliyetçi ideoloji esas alınarak hazırlanacak tarih ders kitaplarının bu hükmü ihlal etmesinin kaçınılmaz olduğunu vurgulamak gerekir. Özellikle özcü yaklaşımlar sonucunda, üstünlük atfedilerek tanımlanan milli kimliğin, eğitim aracılığıyla bireylere kazandırılması, eğitim hakkına ilişkin oluşabilecek ihlallerden birini teşkil etmektedir. Sözü edilen yaklaşım

⁷⁰ Turgut Tarhanlı, “ ‘Ders Kitaplarında İnsan Hakları Projesi’: İnsan Hakları Hukuku Açısından Genel Bir Değerlendirme”, Ders Kitaplarında İnsan Hakları II Tarama Sonuçları, (editör: Gürel Tüzün), Tarih Vakfı Yayınları, 2009, s.34.

doğrultusunda şekillendirilecek bir eğitim anlayışı ve materyalleri, farklılıklara karşı saygı, hoşgörü ve anlayışın geliştirilmesinin önünde engel teşkil etmektedir.

Buna ek olarak, milliyetçi tarih anlatımı içerisinde savaşın meşru ve kaçınılmaz olarak anlatılması, genel itibarıyla “öteki”lerin düşman sıfatı ile anılması ve yaşanan çatışmaların tek sorumlusu olarak aktarılması, söz konusu maddede yer alan barışın korunmasına dair çalışmaların engellenmesi anlamına gelmektedir.

Ayrıca, milliyetçi tarih anlatımının temel kurgusu olan “biz ve öteki”, kaçınılmaz olarak, ötekinin temel hak ve özgürlüklerine bizimkilerden daha az saygı duyma sonucunu doğuracak, dolayısıyla bu hükmün hayata geçirilmesini engelleyecektir.

b) Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (ESKHS) BM Genel Kurulu tarafından 16/12/1966 tarihinde 2200 A (XXI) sayılı kararla kabul edilmiş ve sonrasında imzaya açılıp, 23/3/1966’da yürürlüğe girmiştir. Sözleşme’nin 13. maddesinde eğitim hakkına ilişkin, İHEB’den daha geniş bir düzenlemeye yer verilmektedir. Eğitim hakkının içeriğine ilişkin olan bu maddeye göre:

“1. Bu Sözleşme’ye Taraf Devletler, herkesin eğitim görme hakkına sahip olduğunu kabul ederler. Taraf Devletler, eğitimin, insanın kişiliğinin ve onur duygusunun tam olarak gelişmesine yönelik olacağı ve insan hakları ile temel özgürlüklere saygıyı güçlendireceği hususunda mutabıktırlar. Taraf Devletler, ayrıca, eğitimin, herkesin özgür bir topluma etkin bir şekilde katılmasını sağlayacağı, tüm uluslar ve tüm ırksal, etnik ve dinsel gruplar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu geliştireceği ve Birleşmiş Milletler’in barışın korunmasına yönelik faaliyetlerini güçlendireceği hususlarında mutabıktırlar.

3. Bu Sözleşme’ye Taraf Devletler, ana-babaların veya -bazı durumlarda- yasal yoldan tayin edilmiş velilerin çocukları için, kamu makamlarınca kurulmuş okulların dışında, Devletin koyduğu ya da

onayladığı asgari eğitim standartlarına uygun diğer okulları seçme özgürlüğüne ve çocuklarına kendi inançlarına uygun dinsel ve ahlaki eğitim verme serbestliklerine saygı göstermekle yükümlüdürler.”

Bu düzenlemenin yanında, BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin ilgili maddeye ilişkin 13 No'lu Genel Yorum'u da önemlidir. Genel Yorum'a göre, eğitim başlı başına bir insan hakkı olmakla birlikte, diğer insan haklarının gerçekleştirilmesinde de büyük bir öneme sahiptir ve güçlendirici bir etkisi vardır.

Böylece, eğitimin insan hakları ve demokrasinin gelişmesinde rol oynadığı söylenmektedir. Ayrıca eğitimin toplumsal etkisinin yanında, bireyin iyi eğitilmesine, aydınlanmasına, özgür düşünce sistemini geliştirmesine de katkı sağladığı belirtilmektedir⁷¹. Yorum'un 4. paragrafında, eğitimin hedeflerine ilişkin birtakım saptamalar yapılmaktadır. Buna göre eğitimin, insanın kişiliğini ve onurunu geliştirmesine, toplumsal süreçlere etkin bir şekilde katkı koyabilmesine ve ayrımcılık teşkil edebilecek farklılıklara karşı hoşgörünün geliştirilmesine zemin hazırlaması gerekmektedir⁷².

Komite, eğitim hakkına ilişkin belli nitelikler saptamaktadır. Bunlar arasında kabul edilebilirlik ve uyarlanabilirlik ilkeleri de bulunmaktadır. Kabul edilebilirlik ilkesine göre, devletler müfredat ve eğitim yöntemlerinin yanında, eğitimin şekil ve içeriğinin herkes için kabul edilebilir olmasını sağlamakla yükümlüdürler⁷³. Özellikle maddenin 3. paragrafında anne ve babaların kendi ahlâki ve dinsel inançlarına uygun bir eğitim hakkını talep edebileceği düzenlenmiştir.

Uyarlanabilirlik ilkesi ise, eğitimin, değişen toplumsal koşullara uygun dönüştürülebilecek esneklikte uygulanması gerektiğini tespit etmektedir. Bu sebeple milliyetçi tarih anlatımının tek yanlı, farklılıkları yok sayan yapısı, özellikle belirtilen nitelikler bakımından eğitim hakkı açısından ihlal teşkil eden

⁷¹ Birleşmiş Milletler'de İnsan Hakları Yorumları, İnsan Hakları Komitesi Ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, 1981-2006, (derleyen: Lema Uyar), 21. Oturum (1999) Genel Yorum No. 13, Madde 13: Eğitim Hakkı, s. 215.

⁷² Birleşmiş Milletler'de İnsan Hakları Yorumları, s. 216.

⁷³ Birleşmiş Milletler'de İnsan Hakları Yorumları, s. 218.

sonuçlara neden olmaktadır. Tam da bu noktada Komite'nin eğitim hakkının ihlaline ilişkin yaptığı saptamalara değinmek gerekmektedir. Bunlar arasında, *“bireyler ve gruplar arasında ayrımcılık yapan hukuki düzenlemeler kabul etme ve bu yündeki düzenlemeleri yürürlükten kaldırmama; eğitimde de facto ayrımcılığı önlemeye yönelik tedbirler almama; 13. maddenin 1. paragrafında yer alan eğitim hedeflerine aykırılık teşkil eden bir müfredat uygulama; 13. maddenin 1. paragrafına uygun davranılıp davranılmadığını takip eden şeffaf ve etkili bir sistem kuramama...”* sayılmaktadır⁷⁴.

c) Çocuk Hakları Sözleşmesi

Tez kapsamında incelenen tarih kitapları, zorunlu eğitim sistemi kapsamında yer alan ortaöğretim müfredatı içerisinde okutulmaktadır. Bu sebeple, göz önünde tutulması gereken uluslararası düzenlemelere Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin (ÇHS) de dâhil edilmesi gerekmektedir. Sözleşme, BM Genel Kurulu tarafından, 20/11/1989 tarihinde, 44/25 sayılı Karar ile kabul edilip, 2/9/1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Cumhuriyet Meclisi, ÇHS'nin onaylanmasına ilişkin, 6/1996 sayılı kanunu çıkarmış ve sözleşmeyi KKTC iç hukukunun bir parçası haline getirmiştir.⁷⁵ Eğitim hakkının amacına ilişkin düzenleme, sözleşmenin 29. maddesinde yer almaktadır. Bu maddeye göre:

“1. Taraf Devletler, çocuk eğitiminin aşağıdaki amaçlara yönelik olmasını kabul ederler;

a) Çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve bedensel yetilerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi;

b) İnsan haklarına ve temel özgürlüklere, Birleşmiş Milletler Antlaşmasında benimsenen ilkelere saygının geliştirilmesi;

⁷⁴ Birleşmiş Milletlerde İnsan Hakları Yorumları, s. 235.

⁷⁵ Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhuriyet Meclisi tarafından 6/1996 No' lu birleşimde kabul olunan “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (Onay) Yasası”, 12 Mart 1996 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

c) *Çocuğun anne-babasına, kültürel kimliğine, dil ve değerlerine, çocuğun yaşadığı, veya geldiği menşeye ülkenin ulusal değerlerine ve kendisinininkinden farklı uygarlıklara saygının geliştirilmesi;*

d) *Çocuğun, anlayışı, barış, hoşgörü, cinsler arası eşitlik, ister etnik, ister ulusal, ister dini gruplardan, isterse yerli halktan olsun, tüm insanlar arasında dostluk ruhu ile özgür bir toplumda, yaşantıyı, sorumlulukla üstlenecek şekilde hazırlanması;*

e) *Doğal çevreye saygının geliştirilmesi.”*

Devlet tarafından sunulacak eğitimin, çocuğun yeteneklerini, zihinsel gelişimini ve kişiliğini geliştirecek nitelikte olması gerekmektedir. Ayrıca eğitim, niteliği gereği, insan haklarına ilişkin bilincin geliştirilmesine ve ebeveynlerin kültürel değerlerine, farklı millete mensup gruplara ve çevreye karşı saygının geliştirilmesine zemin hazırlamalıdır⁷⁶. Bu noktadan hareketle, eğitim aracılığıyla, milli aidiyetler üzerinden şekillenecek ayrımcılıkların önüne geçilmesi ve bireylere eşitlik ilkesinin içselleştirilmesinin öğretilmesi gerekmektedir. 29. maddenin özellikle (b), (c) ve (d) bentleri insan haklarına saygı duyulmasına, birbirinden farklı dinsel, ulusal ve kültürel değerlere sahip bireyler arasında ayrımcılık yapılmamasına ilişkindir. Eğitim, bu amaçlar çerçevesinde tesis edilmelidir. Eğitim hakkının bu çerçevede tanınmayıp, korunmaması halinde, toplum içerisindeki demokratik değerlerin zarar göreceğini söylemek mümkündür. Böyle bir durumda uluslararası barış ve güvenliğin de zedelenmesi muhtemeldir⁷⁷.

ÇHS'nin denetim organı olan Çocuk Hakları Komitesi, ilgili maddeye ilişkin görüşlerini, 1 No'lu Genel Yorumu aracılığıyla sunmaktadır. Genel Yorum'un birinci paragrafında, 29. maddede yer alan amaçların çocuğun insanlık onurunun

⁷⁶ Mesude Atay, “Okullarda Eğitimin Amacı, Yöntemi ve İçeriği”, Eğitim Hakkı ve Eğitimde Haklar UA İnsan Hakları Belgeleri Işığında Ulusal Mevzuatın Değerlendirilmesi, (derleyen: Işık Tüzün), <http://www.egitimdehaklar.org/pdf/2.pdf>, erişim tarihi: 12/12/2011, İstanbul 2009 s. 113.

⁷⁷ Emine Akyüz, “Çocuk Hakları Sözleşmesinin Temel İlkeleri Işığında Çocuğun Eğitim Hakkı”, Milli Eğitim Dergisi, sayı: 151, Temmuz-Ağustos-Eylül 2001, <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/151/akyuz.htm>, erişim tarihi: 10/12/2011.

tesis edilmesi ve haklarının tanınması ile alakalı olduğu saptanırken, her çocuğun özel koşullarının göz önünde tutulması gerektiği belirtilmektedir. İnsan hakları değerlerine sahip bir kültürü yaygınlaştıran ve çocuğun haklar yönünden güçlendirilmesini amaçlayan bir eğitim anlayışının var olması gerektiğine dikkat çekilmektedir. Özellikle üçüncü paragrafta, eğitim hakkının sadece erişim değil, bunun yanında içerik meselesi de olduğu saptanmaktadır. Buna göre, içerik bakımından 29. maddede yer alan değerlere sahip olan bir eğitim, çocuğun insan haklarına duyarlı tepkiler verebilmesine imkân tanımaktadır. Dördüncü paragrafta, sahip olunan milli, dini ve kültürel değerlerle çelişiyor olsa dahi, farklılıklara saygının geliştirilmesinin önemli olduğu vurgulanmaktadır. Önemli olan farklılıkların çatışmasını önleyici diyalog kültürünün geliştirilmesidir.

Eğitimin çocuğa kazandıracaklarından bir tanesi de, kendi fikirleri doğrultusunda hareket edebilmesine imkân tanıyacak eleştirel düşünme yeteneği olmalıdır. Her türlü ayrımcılık ve yabancı düşmanlığının üretilmesinin engellenmesi için 29. maddenin 1. paragrafında yer alan ilkelere uygun bir eğitim müfredatı geliştirilmelidir. Bu sayede farklılıklara saygı gösterilebilecek, ayrımcılık ve önyargıların önüne geçilebilecektir. Genel Yorum'un on dördüncü paragrafı çok önemli bir hususa dikkat çekmektedir. Buna göre çocuğun, sorumluluk sahibi bir birey olarak, toplum içerisinde var olabilmesini önleyen yalnızca, eğitim hakkından yararlanmasının engellenmesi değildir. Ayrıca, 29. maddede yer alan değerlerin yaygınlaştırılmaması da eğitim hakkının ihlali olarak değerlendirilmektedir. Komite, 1 No'lu Genel Yorumu ile, Taraf Devletlere, yasal düzenlemeleri ve eğitim politikalarını belirtilen değerler üzerinden gözden geçirmelerine dair çağrıda bulunmaktadır⁷⁸.

d) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), 4/11/1950 tarihinde imzalanıp, 3/09/1953 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 1 No'lu ek Protokol ise, 18/5/1954'te

⁷⁸ Birleşmiş Milletlerin Çocuk Hakları Komitesi'nin Çocuk Haklarına dair Sözleşme'ye İlişkin Genel Yorumları 2001-2006, ICC Çocuk Hakları Serisi 3, Ankara 2006, Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum No:1, Eğitim Amaçları Madde 29(1) 2001, <http://www.ihop.org.tr/dosya/CHK/chk1.pdf>, erişim tarihi: 7/12/2011, s. 17.

yürürlüğe girmiştir. Sözleşme ve protokol, KKTC iç hukukunun bir parçasıdır⁷⁹. 1 No'lu ek Protokol'ün 2. maddesi, eğitim hakkını düzenlemektedir. Madde şu şekildedir:

“2. Hiç kimse eğitim hakkından yoksun bırakılamaz. Devlet, eğitim ve öğretim alanında yükleneceği görevlerin yerine getirilmesinde, anne ve babanın bu eğitim ve öğretimin kendi dini ve felsefi inançlarına göre yapılmasını sağlama haklarına saygı gösterir.”

Birinci cümle genel nitelikte olup, herkese eğitim hakkının sağlanması gerektiğini belirtmektedir. Düzenlemeye göre devlet, ülkenin gereksinimlerini de göz önünde bulundurarak, hakkın kullanılması için gerekli düzenlemeleri yapmalıdır. İkinci cümle ise eğitim hakkının içeriği bakımından değerlendirilmektedir. Buna göre ebeveynlere, çocuklarının kendi inançları doğrultusunda eğitilmesi hakkı tanınmaktadır. Hakkın öznesi bakımından farklı olmakla birlikte, her iki cümle

⁷⁹ Yargıtay, birleştirilmiş Yargıtay/Ceza 1/2001-2/2001-3/2001, d. 2/2001 sayılı ve 23/2/2001 tarihli kararı ile AIHS'in, Anayasa Mahkemesi de 3/2006,d. 3/2006 sayılı ve 21/6/2006 tarihli kararı ile 1 No'lu protokolün KKTC'nin iç hukukunun bir parçası olduğunu saptamaktadır.

Yargıtay :“Kıbrıs Cumhuriyeti 1962 yılında bu Sözleşmeye katılmış ve 39/62 sayılı yasa ile Avrupa İnsan Hakları sözleşmesini iç hukuk haline getirmiştir. 1975 K.T.F.D. Anayasasının Geçici 1(1) maddesi şöyledir:‘(1) 16 Ağustos 1960 tarihli Anayasanın ve bu Anayasaya uygun olarak, 21 Aralık 1963 tarihine kadar kabul edilmiş mevzuatın; 28 Aralık 1967 tarihli Kıbrıs Türk Yönetimi Temel Kurallarının ve tādillerinin ve bunlara uygun olarak kabul edilmiş mevzuatın; Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi Yürütme Kurulu ve Meclisinin 13 ve 18 Şubat 1975 tarihlerinde birleşik olarak yaptıkları toplantılarda alınan kararların ve bunlara uygun olarak yaptıkları toplantılarda alınan kararların ve bunlara uygun olarak kabul edilmiş mevzuatın; bu Anayasa uyarınca konulacak yasalara aykırı olmayanları, yürürlükte kalır.’1985 K.K.T.C. Anayasasının Geçici 4(1) maddesi ise şöyledir.‘(1) Bu Anayasanın yürürlüğe girdiği tarihte yürürlükte olan mevzuat, bu Anayasa kurallarına aykırı olmadığı ölçüde yürürlükte kalır.’Görüleceği gibi 39/62 sayılı yasa K.K.T.C.de halen yürürlükte ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi bizim iç hukukumuzun bir parçasıdır”, s. 8-9.

Anayasa Mahkemesi: “1950 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, ona ek 1'inci protokol ile birlikte Anayasamızın 90. madde hükümlerinde öngörüldüğü kritere uygun olarak 39/62 sayılı kanun ile Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından kabul edilmiştir... Sözü edilen 39/62 sayılı yasa, yürürlükte olan Anayasamızın Geçici 4'üncü maddesine göre halen yürürlükte ve KKTC Mahkemeleri olarak uygulamakla yükümlü olduğumuz mevzuat arasında yerini almaktadır”, s. 22-23.

birbiri ile bağlantılıdır. İkinci cümle, birinci cümlede düzenlenen eğitime erişim boyutundan ayrı bir şekilde değerlendirilmemektedir⁸⁰.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), çeşitli kararlarında, sözü edilen maddenin ne şekilde yorumlanması gerektiğine ilişkin birtakım saptamalar yapmaktadır. Değerlendirme konusu yapılan kararlar, tarih eğitimi ile alakalı değildir. Buna rağmen yapılan saptamalar, kıyas yoluyla tarih eğitimi için de uygulanabilecek niteliktedir. Zira eğitim ve öğretim alanındaki tüm fonksiyonlara uygulanan 2. madde, din eğitimi ve diğer dersler arasında ayırım yapılmasına izin vermemektedir. Madde, devlete, eğitim ve öğretim faaliyetlerinin gerçekleştirildiği her alanda, anne ve babanın dini ve felsefî görüşlerine saygı duymasını emretmektedir. Bu güne değin oluşan içtihatlar da çoğulcu niteliğe haiz bir eğitim anlayışının var olmasını gerekli kılmaktadır.

İçeriği ideolojik yaklaşımlar çerçevesinde belirlenen ve bireylerin tek tip görüşler üzerinden yetiştirilmesini hedefleyen bir eğitim sistemi, ebeveynlerin görüşlerine saygı gösterilmesine ilişkin düzenlemeye aykırılık teşkil etmektedir⁸¹. Söz konusu ikinci cümle, ayrıca, anne-baba ve çocuklar da dâhil olmak üzere, herkesin özel ve aile hayatına; düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne; haber, fikir alma ve verme özgürlüğüne saygılı olmayı gerektirmektedir⁸².

AİHM Campbell ve Cosans v. Birleşik Krallık kararında, kanaat kelimesini, “fikir” ve “görüş” kelimeleri ile aynı anlama gelmediğini belirtmektedir. Söz konusu kavram, ciddi, tutarlı ve önemli olan, diğer bir anlatımla kendi içinde bütünlük teşkil eden görüşleri ifade etmektedir. Felsefi kelimesinin de keskin sınırlar dâhilinde tanımlanması mümkün değildir. Genel anlamda “demokratik toplumun” sahip olduğu değerleri koruyan ve insan onuruna saygı gösteren

⁸⁰ Zeynep O. Usal, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Eğitim Hakkıyla Bağlantılı Olarak Ayrımcılık Yasağı”, www.coehelp.org/mod/resource/view.php?inpopup=true&id=1144, erişim tarihi: 15/12/2011.

⁸¹ Nuri Yaşar, İnsan Hakları Avrupa Sisteminde ve Türk Hukukunda Eğitim Hakkı ve Özgürlüğü, Filiz Kitabevi, İstanbul 2000, s. 195.

⁸² Kjeldsen, Busk Madsen ve Pedersen v. Danimarka, başvuru no: 5095/71, 5920/72; 5926/72, 7/12/1976, p. 51.

görüşler kastedilmektedir⁸³. Bu bakımdan değerlendirme yapıldığı zaman, milliyetçi ideolojinin içselleştirilmesine neden olacak tarih anlatımının, sözü edilen ideoloji dışında geliştirilebilecek kanaatleri engellediği saptamasının yapılması mümkündür.

AIHM'in Kjeldsen, Busk Madsen ve Pedersen v. Danimarka kararında ise, hazırlanan müfredatların devletin yetki alanı içerisinde olduğu ve Mahkeme'nin bu yetkiye müdahale etme imkânının olmadığı belirtilmektedir. Karara göre Devlet, müfredatında, doğrudan veya dolaylı olarak dini ve felsefi nitelikli bilgileri kullanabilir. Ancak, söz konusu bilgiler, objektif, eleştirel ve çoğulcu bir şekilde aktarılmalıdır. Tam da bu sebeple anne ve babaların, dini-felsefi inançlarına aykırı bir şekilde, fikir aşılama yönelik bilgi aktarımları yasaklanmıştır. Bu yönde geliştirilecek bir yorum, 1 No'lu Protokolün 2. maddesinin 1. cümlesine, sözleşmenin 8., 9., 10. maddelerine, demokratik toplum değerlerinin korunmasına ve geliştirilmesine yönelik saptanan sözleşmenin genel prensiplerine uygundur⁸⁴. Bahsi geçen ilkelerin göz önünde tutulması, aynı zamanda, öğretimin, öğrencilerin karakterlerinin, zihinsel yetilerinin ve bireysel bağımsızlıklarının gelişip şekillenmesi açısından da gereklidir⁸⁵. Son cümle dışında aktarılanlar, bireyin anne ve babasının görüşlerini önemsemektedir. Açıkçası bu durum, bireyin, fikir aşılama girişimi olmadan, kendi görüşlerini geliştirebilmesinin önünde bir engel teşkil etmektedir. Bu bakımdan uluslararası hukukta yer alan düzenlemelerin de tarafsız bir eğitimin sağlanmasında tam olarak yeterli olduğu söylenemez.

Sonuç itibarıyla, aile kurumu da, eğitim kurumu kadar bireyin fikirlerinin şekillenmesinde etkili bir konumda bulunmaktadır. Bu sebeple, ebeveynlerin dini ve felsefi görüşleri, bireyin çoğulcu, demokratik toplum ilkelerine uygun, farklılıklara saygılı bir eğitim almasının önünde engel teşkil edebilecek nitelik olabilmektedir. "Kendi kendine sahip olma" kavramı radikal eğitim teorilerinde

⁸³ Campbell ve Cosans v. Birleşik Krallık, başvuru no: 7511/76, 7743/76, 25/2/1982, p. 36.

⁸⁴ Kjeldsen, Busk Madsen ve Pedersen v. Danimarka, başvuru no: 5095/71, 5920/72; 5926/72, 7/12/1976, p. 53. Benzer değerlendirme için bkz. Hasan ve Eylem Zengin v. Türkiye, başvuru no: 1448/04, 9/10/2007, p. 51, Lautsi ve Others v. İtalya, başvuru no: 30814/06, 18/3/2011, p. 62.

⁸⁵ Hasan ve Eylem Zengin v. Türkiye, başvuru no: 1448/04, 9/10/2007, p. 55.

yer bulmaktadır. Sözü edilen yaklaşıma göre özgürlük, yasal düzenlemeler ile şekillenen eşitlik anlayışından farklı olarak, bireyin kendi inançları üzerindeki denetimi elinde tutabilmesi olarak yorumlanmaktadır. Eğer bireyin fikir ve eylemlerini kontrol altında tutan, içselleştirdiği bir otorite varsa, sözü edilen yasal düzenlemelerin pek bir önemi yoktur. Bahsi geçen otoritenin temelinde din, eğitim veya aile içerisindeki yetiştirilme sürecinin bulunduğu belirtilmektedir⁸⁶. Bu bakımdan sadece okul tarafından sunulan eğitimin değil, aile içerisinde egemen olan görüşlerin de sorgulanması gerekmektedir. Çünkü aile, milli-devletlerin kurulması ile birlikte, otoriter bir topluma birey yetiştiren bir ideolojik kurum işlevini yerine getirmeye başlamıştır⁸⁷. Ders kitaplarının içeriğini şekillendirecek olan aktarımların, sözü edilen hususları da göz ardı etmemesi gerekmektedir.

e) Avrupa Konseyi

Avrupa Konseyi (AK), 1949 yılındaki kuruluşundan beri tarih eğitimine büyük bir önem vermektedir. Bu alanda yapılan çalışmaların ilk dönemlerinde Avrupa’da yayınlanan tarih kitaplarının analizine önem verilmiş olsa da, sonraki yıllarda ulusal tarih ile birlikte Avrupa ve dünya tarihi arasında kurulacak olan dengenin öneminin farkına varılmıştır⁸⁸. AK Bakanlar Komitesi’nin Yirmi Birinci Yüzyıl Avrupa’sında tarih öğretimi üstüne tavsiye kararı [Rec (2001)15], tarih eğitimi ile alakalı birtakım hedefler belirlemektedir. Sözü edilen karar çerçevesinde, tarih eğitiminin; bireylerin her türlü farklılığa karşı saygılı birer yurttaş olarak yetiştirilmesinde, halklar arasındaki sorunların uzlaşma ve karşılıklı anlayış ile çözülebilmesinde, insan hakları ve demokrasinin geliştirilmesinde, özellikle tartışmalı konularda çoklu bakış açısının geliştirilip eleştirel düşüncenin yaygınlaştırılmasında önemli bir konumda olduğu saptanmaktadır.

⁸⁶ Joel Spring, *Özgür Eğitim*, (çeviren: Ayşen Ekmekçi), Ayrıntı Yayınları, 2. Baskı, y. y. b. 1997, s. 27.

⁸⁷ Spring, *Özgür Eğitim*, s. 75.

⁸⁸ Tatiana Milko, “Tarih Ders Kitaplarında Yeni Bir Anlayışa Doğru”, *Tarih Eğitimi Eleştirel Yaklaşımlar*, (yayıma hazırlayan: Oya Öymen), Türkiye Ekonomi ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 2003, s. 88-89.

Buna ek olarak, tarihin kötüye kullanımı diye isimlendirilen birtakım hususlar da aktarılmaktadır. Tarih eğitimi, propaganda aracı olarak kullanılmamalı, bünyesinde ırkçı ve “biz”-“öteki” ikilemine yol açacak aşırı milliyetçi unsurlar barındırmamalı, tarihi olguları saptırmamalı ve geçmişte meydana gelmiş herhangi bir olayın ortaya çıkarılmasını engellemek için başka olaylara odaklanmak gibi bir yöntem kullanmamalıdır⁸⁹.

Bakanlar Komitesi'nin 11 Mayıs 2010 tarihinde kabul ettiği CM/Rec (2010)7 sayılı tavsiye kararı ise “Avrupa Konseyi Demokratik Yurttaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Bildirgesi” başlığı altında hazırlanmıştır. Söz konusu bildirme, demokratik yurttaşlığa ve insan hakları eğitimine yönelik düzenlemeler içerse de, genel eğitim anlayışına ilişkin birtakım saptamalar da yapmaktadır. Eğitim, AK'nin değerleri arasında yer alan insan haklarının ve hukukun üstünlüğünün sağlanması, demokrasi bilincinin yerleştirilmesi ve insan hakları ihlallerinin önlenmesi için önemli bir konumda bulunmaktadır. Bu bağlamda, eğitimin, farklı etnik kökenden gelen insanlar arasında yaşanacak aşırı milliyetçilik, ırkçılık ve ayrımcılık gibi hususları önlemeye yönelik bir araç olarak kullanılabilirdiği vurgulanmaktadır⁹⁰. Demokratik yurttaşlık ve insan hakları eğitimine ilişkin değerlerin eğitimin tüm alanlarına yayılması, bir ders olarak algılanıp dar kapsamlı çalışmalara neden olmaması gerektiği belirtilmektedir. Göz önünde tutulması gereken değerler arasında, farklılıklara saygı göstermek, yaşanabilecek herhangi bir anlaşmazlığın şiddete başvurmadan çözümünü sağlamak ve birlikte yaşamayı öğrenmek bulunmaktadır⁹¹.

⁸⁹ Recommendation Rec (2001) 15 of the Committee of Ministers to member states on history teaching in twenty-first-century Europe, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=234237#Top>, erişim tarihi: 10/11/2011.

⁹⁰ Avrupa Konseyi Demokratik Yurttaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Bildirgesi, CM/Rec (2010) 7 sayılı Tavsiye Kararı, Avrupa Konseyi Yayınları , <http://www.coe.int/t/dg4/education/edc/Source/Pdf/Documents/7031-6-ID11595-Recommendation%20on%20Charter%20EDC-HRE-Turkish%20version%20-%20complet%20pour%20internet.pdf>, erişim tarihi: 5/1/2012, s. 15.

⁹¹ Avrupa Konseyi Demokratik Yurttaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Bildirgesi, s.34.

2. Eğitim Hakkına İlişkin Ulusal Düzenlemeler

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde eğitim hakkı Anayasa'da ve Milli Eğitim Yasası'nda düzenlenmiştir.

a) KKTC Anayasası

KKTC Anayasası'nın "Sosyal ve Ekonomik Haklar, Özgürlükler ve Ödevler" başlığı altındaki 59. maddesinde "Öğrenim ve Eğitim Hakkı" düzenlenmiştir. Bu maddeye göre:

"1. Kimse, öğrenim ve eğitim hakkından yoksun bırakılamaz.

2. Halkın öğrenim ve eğitim gereksinimlerini sağlama Devletin başta gelen ödevlerindedir. Devlet, bu ödevini, Atatürk İlkeleri ve Devrimleri doğrultusunda, ulusal kültür ve manevi değerlerle bezenmiş bir muhteva, çağın ve teknolojinin gelişmesine, kişinin ve toplumun istek ve gereksinimlerine yanıt verecek planlı bir şekilde yerine getirir."

Maddenin lafzından da anlaşılacağı üzere, devlet tarafından yerine getirilecek olan eğitim ve öğretim görevi, ağırlıklı olarak milli değerler üzerinden tanımlanmaktadır. Anayasada yer alan düzenlemenin 1. fıkrasında, eğitim hakkına erişim ile alakalı olarak, kimsenin eğitim ve öğrenim hakkından mahrum bırakılmayacağı düzenlenmiştir.

Eğitim hakkının içeriği, diğer bir ifade ile hangi değerler çerçevesinde şekillendirileceği ise 2. fıkrada belirlenmiştir. Bu fıkrada, devletin, eğitim aracılığıyla bireylere hangi değerleri aşılacağı açık bir biçimde düzenlenmiştir⁹². Görüldüğü gibi, bu maddede yer alan eğitim hakkının içeriğine ilişkin düzenleme, yukarıda aktarılan uluslararası hukuk metinlerinde aynı konuyla ilgili olarak yer alan düzenlemelerden son derece farklıdır. KKTC Devleti'nin sunacağı eğitim "ulusal kültür ve manevi değerlerle bezenmiş bir

⁹² Benzer bir değerlendirme için bkz. Seçkin Özsoy, "Eğitim Hakkı: Kendi Dilini Bulamamış Bir Söylem", Eğitim Bilim Toplum, cilt: 2, sayı: 6, 2004, s. 62.

muhteva”ya sahip olacak, dolayısıyla aslında milliyetçi ideolojinin yeniden üretilmesine hizmet edecektir.

b) KKTC Milli Eğitim Yasası

17/1986 sayılı KKTC Milli Eğitim Yasası'nın birçok maddesinde, eğitimin amacıyla ilgili düzenlemeler yer almaktadır. Bu maddeler şunlardır:

Genel Amaçlar

“5. Kıbrıs Türk Milli Eğitiminin genel amacı, Kıbrıs Türk Toplumunun tüm bireylerini, aşağıdaki fıkralarda öngörülen esaslar çerçevesinde yetiştirmektir:

“(1) Atatürk ilke ve devrimleri ile yurttaşlar arasında bir fikir ve duygu ortaklığını amaçlayan, çağdaşlaşmayı hedefleyen ve Türk milletini milli bilince vardırın Atatürk milliyetçiliğine, demokrasi, sosyal adalet ve hukukun üstünlüğü ilkelerine bağlı, bunları koruyan ve geliştiren yurttaşlar olarak yetiştirmek;

(2) Kıbrıs Türk Toplumunun, var olma mücadelesinin özünde yatan gerçekleri bilen, mücadele tarihinin bilincine varan ve bu mücadeleye inançla bağlanan, manevi ve kültürel değerlerini koruyan ve geliştiren, yurdunu ve toplumunu seven, Anayurdu Türkiye'ye, Türk ulusuna, öz yurduna, toplumuna ve ailesine güçlü bağlarla bağlı, yurduna, toplumuna, laik devletine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bu bilinç ve nitelikleri sürekli davranışa dönüştürebilen, barışçı ancak haklarını korumasını bilen yurttaşlar olarak yetiştirmek;

(3) Beden, zihin, ahlak ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı biçimde gelişmiş sağlam bir kişiliğe ve karaktere, bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insanı seven, insana ve insan haklarına saygılı, girişime değer veren, toplumuna karşı sorumluluk duyan, her yönüyle gelişmiş, toplum ekonomisine katkıda bulunan,

toplum çıkarlarını kendi çıkarlarının üstünde tutan ve kendi mutluluğunu toplumun refah ve mutluluğunda gören, toplumun varlığını ve devletini özenle koruyan, gelişmesine çalışan ve onu her türlü tehlikeye karşı savunan ve sonuna kadar direnen, cesur, kişilikli, yapıcı, yaratıcı ve verimli yurttaşlar olarak yetiştirmek.”

Atatürk İlke ve Devrimleri ile Atatürk Milliyetçiliği

“16. Kıbrıs Türk Milli Eğitim sisteminin her derece ve türü ile ilgili eğitim ve öğretim programlarının hazırlanıp uygulanmasında, Atatürk ilke ve devrimleri ile Atatürk milliyetçiliği temel olarak alınır.”

Ulusal Ahlak ve Kültürün Geliştirilmesi

“17. Eğitimin her basamağında ve her türlü eğitim etkinliğinde, Türk ulusunun ahlak ve kültürünün korunup geliştirilmesine ve benimsenmiş ahlaki, manevi ve kültürel değerlerin öğretilmesine önem verilir.”

Demokrasi bilincinin geliştirilmesi

“20. (1). Güçlü ve dengeli, özgür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleşmesi ve sürdürülmesi için yurttaşların sahip olmaları gereken demokrasi bilincinin, yurt yönetimine ait bilgi, anlayış ve davranışlarla sorumluluk duygusunun, Anayasaya, yasalara ve manevi ve toplumsal değerlere saygının, her türlü eğitim çalışmalarında öğrencilere kazandırılmasına ve bu yöndeki duygu ve davranışların geliştirilmesine özen gösterilir.

(2) Eğitim kurumlarında Atatürk milliyetçiliğine, Atatürk ilke ve devrimlerine aykırı, demokrasiyi ortadan kaldıracı siyasal ve ideolojik telkinler yapılmasına ve bu nitelikteki eylemlere karşılanmasına hiçbir şekilde meydan verilmez.”

Ortaöğretimin Amaç ve Görevleri

“33. Ortaöğretimin amaç ve görevleri, Kıbrıs Türk Milli Eğitiminin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak şunlardır:

(1) Atatürk milliyetçiliği doğrultusunda sosyal ve kültürel bütünleşmeyi sağlamak ve korumak;

(2) Tüm öğrencilere ortaöğretim düzeyinde asgari ortak bir genel kültür vermek suretiyle, onlara kişi ve toplum sorunlarını tanıma, bunlara çözüm yolları arama ve toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunma bilincini ve gücünü kazandırmak.”

Görüldüğü gibi, gerek Anayasa’da gerekse Milli Eğitim Yasası’nda, genel olarak vurgulanan, Atatürk milliyetçiliğine bağlı sosyal ve kültürel bütünleşmeyi sağlamak ve korumak, eğitim programlarını Türk ulusunun ahlâki ve kültürel değerlerinin aktarılabilceği bir temelde hazırlayıp uygulanmasını sağlamaktır. “Genel Amaçlar” başlığı altındaki 5. maddenin 2. fıkrası, tarih eğitiminin amacı açısından da son derece önemli sonuçlar doğurmaktadır. Bu maddeye göre eğitimin amacı yalnızca Kıbrıslı Türkler arasında bütünleşmeyi sağlamak değildir. Öğrencinin “*Anayurdu Türkiye’ye, Türk ulusuna*” bağlılığının sağlanması da eğitimin amaçlarından biridir.

Yukarıda aktarılan düzenlemelerden de anlaşılacağı üzere, KKTC eğitim sisteminin temel değerleri ve amaçları genel olarak milliyetçi ideoloji çerçevesinde belirlenmiştir. Önemli olan, eleştirel düşüncenin, farklılıklara saygının, demokratik değerlerin yerleştirilmesi, insan hak ve özgürlüklerinin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi değil, milli kimliğin korunması ve içselleştirilmesidir.

Özellikle demokrasi bilincinin geliştirilmesi başlığı altında, “*Eğitim kurumlarında Atatürk milliyetçiliğine, Atatürk ilke ve devrimlerine aykırı*” siyasi ve ideolojik telkinler yapılmasına izin verilmeyeceğinin düzenlenmiş olması, demokrasinin

yalnızca resmi ideoloji çerçevesi içerisinde kalındığı sürece kabul edilen bir değer olduğunu ve resmi ideoloji dışında kalan düşünce ve görüşlerin yasaklandığını göstermektedir. Oysa ki uluslararası hukukta yer alan düzenlemelerde, eğitimin milletler arasındaki anlayışın geliştirilip, yaygınlaştırılmasına, çoğulcu anlatım aracılığıyla farklılıklara, insan hak ve özgürlüklerine saygının geliştirilmesine yönelik olması gerektiği vurgulanmaktadır.

KKTC’de eğitimle ilgili mevzuat, insan hak ve özgürlüklerinden söz edilen maddelerde dahi, milli kimliğe odaklanan yaklaşımdan uzaklaşmamaktadır. Yukarıda aktarılan maddelerden de anlaşılacağı üzere, devletin eğitim hakkına ilişkin temel amaçları, milli nitelikte olan “Atatürk ilke ve inkılâpları” ile “Türk ulusunun ahlak ve kültür değerleri” üzerinden şekillenmektedir. Diğer bir anlatımla, milli eğitimin temel amacının, insan haklarını sağlamak, korumak ve geliştirmek, ayrımcılığı önlemek ya da eşitliği sağlamak olmadığı anlaşılmaktadır. Temel amaç, milli birliği ve bütünlüğü korumaktır. Düzenlemelerde yer yer insan hakları, demokrasi, barış gibi kavramlara da yer verilmiş olmasına karşın, esas vurgunun resmi ideolojinin, milli ve manevi değerlerin sorgusuz sualsiz kabul edilmesine yapılması aslında bu kavramlardan söz edilmesini de anlamsız kılmaktadır. Mevzuatta belirlenen bu amaçlar, uluslararası hukuktaki insan hakları ilkeleri ile de bağdaşmamaktadır⁹³. Özellikle çoğulculuğu gözetmeyen ve endoktrinasyon aracı olarak kullanılan eğitimin insan hakları ile bağdaşması mümkün değildir.

Mevzuatta yer alan kimi ifadelerin anlamları belirsizdir. Bu sebeple keyfi uygulamaya neden olabilecek niteliktedir. Örneğin KKTC Anayasası’nın ilgili hükümlerinde, devletin öğrenim ve eğitim ihtiyaçlarını karşılarken göz önünde bulunduracağı hususlar arasında “ulusal kültür ve manevi değerler” sayılmaktadır. “Ulusal kültür ve manevi değerler”in tanımı mevzuatta yoktur.

⁹³ Türkiye’deki eğitim sistemine ilişkin benzer bir değerlendirme için bkz. Nuri Yaşar, İnsan Hakları Avrupa Sisteminde ve Türk Hukukunda Eğitim Hakkı ve Özgürlüğü, Filiz Kitabevi, İstanbul 2000, s. 95.

Milli Eğitim Yasası'nda düzenlenen eğitimin amaçlarına ilişkin maddelerde de benzer kavramlar söz konusudur. “*Ulusal ahlâk*”, “*Anavatan Türkiye'ye bağlılık*” şeklinde saptanan ilkeler, hem tanımlanamayacak hem de uzun yıllar resmi devlet politikası olarak savunulan Taksim tezini meşrulaştıracak niteliktedir⁹⁴. Ayrıca “Türk soyuna” yapılan vurgu, hem Türk milli kimliğini yüceltmekte, hem de diğer milli kimliklerin varlığının kabulünü engelleyici, ötekileştirmeyi körükleyici sonuçlara yol açmaktadır.

Görüldüğü gibi, KKTC'de eğitimin, uluslararası hukukun temel standartlarına uygun olarak, insan hakları, demokrasi, çoğulculuk ilkesi, eşitlik ilkesi, ayrımcılık yasağı gibi değerlerin benimsetilmesi amacına yönelebilmesi için, müfredatta yapılacak değişikliklere birlikte, hatta belki ondan da önce, eğitimin amaçlarına ilişkin mevzuatın değiştirilmesi yerinde olacaktır.

Unutulmamalıdır ki müfredat, ülkenin eğitim politikasını oluşturan yasal düzenlemeler temelinde şekillendirilmektedir.

Yasal düzenlemeler, insan haklarına saygının geliştirilmesi için ivedi olarak değerlendirilmelidir⁹⁵. Bu bağlamda, eğitim alanında tanımlanan haklar, hakkın kullanımına ilişkin geliştirilecek düzenlemeler ve alınacak önlemlerin dayanağını teşkil eden amaçlar, açık bir şekilde düzenlenmelidir. 31/2000 sayılı Talim ve Terbiye Dairesi Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları Yasası'nın 5. maddesinin 1. paragrafının c bendinde, Daire'nin milli eğitimin amaç ve ilkeleri doğrultusunda ders kitaplarını hazırladığı aktarılmaktadır⁹⁶. Kısacası, ders kitaplarının içeriğinin hangi amaçlar doğrultusunda düzenleneceği, yasal düzenlemelerdeki ilkelere bağlı olarak belirlenmektedir.

⁹⁴ Benzer bir değerlendirme için bkz. Mesude Atay, “Okullarda Eğitim”, s. 126.

⁹⁵ Eğitim Hakkı ile İlgili Mevzuata Genel Bir Bakış, Eğitim Hakkı ve Eğitimde Haklar Uluslararası İnsan Hakları Belgeleri Işığında Ulusal Mevzuatın Değerlendirilmesi – Yönetici Özeti, <http://www.egitimdehaklar.org/pdf/4.pdf>, erişim tarihi: 7/12/2011, s. 7.

⁹⁶ Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı'na bağlı Talim Terbiye Dairesi'nin resmi web sitesi, erişim: <http://talimterbiye.mebnet.net/mevzuat.html>, erişim tarihi: 12/11/2011. İlgili yasa 24/5/2000 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

C- Eğitimin İçeriği: Milliyetçi Tarih Anlatımı Sorunu

Bu başlık altında öncelikle, milliyetçilik ideolojisinin tarih eğitimi üzerindeki etkisine ilişkin saptamalarda bulunulacak, sonrasında da tarih ders kitaplarının içeriğinin belirlenmesinde etkili olan milliyetçi tarih anlatımının eğitim hakkı bakımından ihlal teşkil edebilecek yönleri tartışılacaktır.

1. Genel Olarak Milliyetçi Tarih Anlatımı

Tarih öğretimi 19. yüzyılın sonlarında önem kazanmaya başlamış ve bir yandan “modernitenin tarih bilinci”nin, diğer yandan da milli bilincin aşılması amacıyla araçsallaştırılmıştır⁹⁷.

Milletin kurgulanabilmesi için içsel ve dışsal unsurlara ihtiyaç vardır. İçsel unsurlar, din, dil, kültür, tarih ve köken birliğidir ve bunlar aracılığıyla milletin homojenliği sağlanacaktır. Dışsal unsur ise “öteki”dir⁹⁸.

Milletin kurgulanabilmesi için gerekli olan bu iki unsur, milli bilincin aşılmasını hedefleyen, dolayısıyla milliyetçi ideoloji tarafından şekillendirilen tarih öğretimini, genelde insan hakları, özelde de bir insan hakkı olan eğitim hakkı açısından sorunlu kılmaktadır. Çünkü milliyetçi ideoloji bir yandan milleti homojenleştirmek amacıyla içeride kültürel, dilsel ve etnik farklılıkları görünmez kılmakta, diğer yandan da dışarıda bir “öteki” yaratmaktadır. Böyle bir yaklaşım, hem homojen milli kimliğin dışında bir kimlik taşıdığını iddia edenlerin, hem de “öteki”lerin insan hakları açısından sorunludur.

Bu yöndeki eleştirilere karşın milliyetçi ideolojinin tarih yazımı üzerindeki etkisinin ortadan kalktığını söylemek mümkün değildir. Milliyetçi ideolojinin etkisi altındaki tarihçiler, dün olduğu gibi bugün de, milletin ezelden beri var, homojen ve “öteki”nden farklı olduğunu anlatmaktadırlar. Kullanılan en önemli

⁹⁷ İlhan Tekeli, “Tarih Kuram İlişkisinin Eylem Kuramı Üzerinden Kurulmasının Tarih Yazıcılığına Getirebilecekleri Açılım Olanakları Üzerine”, Güzelyurt Tarih Buluşması (3-4 Nisan 2001), Lefke Avrupa Üniversitesi Yayını, Lefke 2001, (yayına hazırlayanlar: Sabri Yetkin, Engin Berber, Mehmet Demiryürek), s.9.

⁹⁸ Erözden. Ulus- devlet, s. 106..

araç da, kuşkusuz, eğitim politikasının uygulanması aşamasında bir pusula niteliğinde olan ders kitaplarıdır⁹⁹.

Milliyetçilik diğer ideolojilerden farklı olarak, gelecek nesillere yalnızca teorisyenleri aracılığıyla aktarılmamaktadır. Bu ideolojinin gelecek nesillere aktarılmasında tarihçiler de önemli bir rol üstlenmektedirler. Tarihçiler, bir bakıma, milliyetçiliği yeniden var etmektedirler¹⁰⁰. Dolayısıyla, milli tarih ders kitapları da, milliyetçi ideolojinin gelecek nesillere aktarılmasında ve her daim yeniden üretilmesinde en önemli araçlardan biridir.

2. Milliyetçilik İdeolojisi ve Milliyetçi Tarih Anlatımı ile İnsan Hakları Arasındaki Uyumsuzluk

Milliyetçilik ideolojisi ile insan hakları perspektifi arasında birtakım uyumsuzluklar vardır¹⁰¹. Bu sebeple resmi-milliyetçi söylem çerçevesinde hazırlanan tarih kitaplarının insan hakları açısından dikkatle incelenmesi gerekmektedir. Milliyetçilik ideolojisinin, insan hakları karşısında daha güçlü konumda olduğunu belirten Bora'ya göre: *“Özellikle hamasi ve ajitatif milliyetçilik söylemleri, insan hakları düşüncesini zan altında tutmaya yatkın içeriği ile manevi ve vicdani değerler alanını tekelleştirerek, insan hakları bilincinin ve duyarlılığının gelişmesinin önünde hep engel oluşturmuştur”*¹⁰². Bu bağlamda milliyetçilik ideolojisiyle insan hakları perspektifinin çatışma içinde olduğunu söylemek mümkündür. Tarih anlatımına insan hakları yerine milliyetçi söylemin egemen olması halinde, tarih eğitimi alan her birey meydana gelecek olayları söz konusu söylem temelinde değerlendirecektir¹⁰³. Diğer bir anlatımla bu söylem, sadece geçmişte yaşanan durumların değerlendirilmesinde değil, aynı zamanda bugünün ve geleceğin şekillendirilmesinde de etkili olmaktadır.

⁹⁹ Yasemin Esen, “Okul Bilgisi ve Ders Kitapları”, Ders Kitaplarında İnsan Hakları –İnsan Haklarına Duyarlı Ders Kitapları İçin, (editörler: Melike Türkan Bağlı, Yasemin Esen), Tarih Vakfı Yayınları, 1. Baskı, 2003, s. 5.

¹⁰⁰ Kerestecioğlu, “Milliyetçilik”, s. 309.

¹⁰¹ Tanıl Bora, “Ders Kitaplarında Milliyetçilik”, Ders Kitaplarında İnsan Hakları Tarama Sonuçları, Tarih Vakfı Yayınları, (editörler: Betül Çokutsöken, Ayşe Erzan, Orhan Silier), y. y. b. 2003, 1. Baskı, s. 65.

¹⁰² Bora, “Ders Kitaplarında”, s. 67.

¹⁰³ Özkırmı, “Milliyetçilik Üzerine”, s. 28.

Yukarıda da aktarıldığı üzere milliyetçi ideoloji, tarih yazımını bir araç olarak kullanmaktadır. Diğer bir ifade ile, milli kimliğin tanımlanması ile milli tarihin aktarımı aynı temeller üzerinden inşa edilmektedir¹⁰⁴. Bu açıdan değerlendirildiğinde, tarih eğitiminin, aidiyet kurulması istenen milli kimliğin içselleştirilmesini ve “öteki”nin yaratılmasını hedeflediği anlaşılmaktadır. Söz konusu aktarım, aidiyet kurulan milli kimliğin meşruiyetine odaklandığı için, genellikle ötekileştirmeye neden olmaktadır.

Ayrıca, milliyetçi ideolojinin temel hedefi, milli devleti oluşturmak ve onun varlığını daim kılmak olduğu için, insan hakları perspektifi temel hedefin yanında değersiz bir ayrıntıdan ibaret kalmakta, hatta zaman zaman, onun, temel hedefi tehdit ettiği düşünülebilmektedir. Çünkü insan hakları devlet otoritesi karşısında, bireyin haklarını korumakta ve gözetmektedir¹⁰⁵. Diğer bir anlatımla, tanınacak haklar sayesinde, güçlendirilecek olan bireydir. Çayır, güçlendirmenin, sadece sunulan bilgiye sahip olmak ve onun yeniden üretilmesini sağlamak anlamına gelmediğini söylemektedir. Buna ek olarak bireyin, hakların öznesi olduğunu kavraması ve var olan haklara sahip çıkma bilinci ile donatılması gerekmektedir. Böylece birey, çevresinde meydana gelebilecek herhangi bir hak ihlali karşısında, aktif katılım ile mücadele edebilecektir¹⁰⁶.

Halliday, insan hakları ile milliyetçiliğin uyumlu olabilmesinin önünde üç tane engel bulunduğunu söylemektedir. Bunlar, egemenlik, kültür ve tikelcilik diye sıralanmaktadır. Eğer egemenlik, devletin ülkesinde yaşayan herkese her istediğini yapabilmesi ve yaptırabilmesi ise, böyle bir egemenlik anlayışının insan haklarıyla bağdaşmayacağı açıktır. İkinci olarak, milliyetçilik milletin homojen bir kültürü olduğunu varsaydığı için, azınlıkların insan hakları söz konusu olduğunda milliyetçilikle insan hakları arasında kaçınılmaz olarak bir bağdaşmazlık olacaktır. Son olarak milliyetçiliğin doğal olarak tikelci olması,

¹⁰⁴ Ersanlı, “İktidar ve Tarih”, s. 78.

¹⁰⁵ Bora, “Ders Kitaplarında”, s. 66.

¹⁰⁶ Kenan Çayır, “Ders Kitaplarında İnsan Hakları ve Demokrasi Bilinci”, Ders Kitaplarında İnsan Hakları Tarama Sonuçları, (editörler: Betül Çokutsöken, Ayşe Erzan, Orhan Silier), Tarih Vakfı Yayınları, y. y. b. 2003, 1. Baskı, s. 95.

insan haklarının evrensel karakteriyle çelişki arz etmektedir¹⁰⁷. Milliyetçilik bir “biz” bir de “öteki” yaratmakta bize tanıdığı hakları “öteki”ne de tanıma konusunda hiç de istekli olmamaktadır.

Bu arada Ders Kitaplarında İnsan Hakları II Projesi-Bulgular ve Tavsiyeler raporu da milliyetçi yaklaşımların doğal bir uzantısı olan özcülüğün etkisi altında hazırlanmış olan kitapların bir insan hakkı olarak eğitim hakkına uygun olmadığını ortaya koymuştur. Her şeyden önce, özcü yaklaşımların etkisi altında aktarılan bilgilerin doğruluğu tartışmaya açık değildir. Ayrıca, bu tip kitaplardaki didaktik anlatım ve normatif önermelerin gerçek olarak aktarılması eğilimi, eğitim hakkının gereği olan eleştirel ve sorgulayıcı yaklaşımları olanaksız kılmaktadır. O nedenle bu çalışmada, ders kitaplarının fikir aşılama (endoktrinasyon) aracı olarak kullanılmamasına özen gösterilmesi tavsiye edilmektedir¹⁰⁸.

3. İnsan Haklarına Duyarlı Tarih Kitapları

Yukarıdaki tartışmalar sonucunda milliyetçi ideolojinin etkisi altında hazırlanmış tarih kitaplarının genelde insan haklarıyla, özelde de bir insan hakkı olan eğitim hakkıyla uyumlu olmadığı ortaya konmuştur. Bu noktada, insan haklarına duyarlı tarih kitaplarının hangi özellikleri taşıması gerektiği saptanmaya çalışılacak, bu özellikler yönetime ve esasa ilişkin olanlar olmak üzere ikiye ayrılacaktır.

a) Yönteme İlişkin Özellikler

Her şeyden önce eğitim hakkının sahibi olan insanın edilgen bir kişi, adeta bir nesne olarak kabul edilmesinin insan haklarına uygun düşmeyeceğini belirtmek gerekir. Dolayısıyla tarihçilerin, doğruluğu tartışılmayacak, eleştirilemeyecek, sorgulanamayacak bilgiler aktaran kitaplar yerine, öğrencinin geçmişe eleştirel ve sorgulayan bir gözle bakmasını sağlayan, onu araştırmaya ve neden sonuç ilişkilerini kavramaya yönelten, kısacası onu özne kılan bir yöntemi tercih

¹⁰⁷ Fred Halliday, “Evrensellik ve Haklar: Milliyetçiliğin Karşısındaki Tehditler”, 21. Yüzyılda Milliyetçilik, (derleyen: Umut Özkırmılı), (çeviren: Yetkin Başkavak), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2008, s. 64-66.

¹⁰⁸ Tarih Vakfı ve İnsan Hakları Vakfı ortaklığında, Ders Kitaplarında İnsan Hakları II Projesi: Bulgular ve Tavsiyeler Raporu, (Ocak 2009), http://www.tarihvakfi.org.tr/dkih/download/bulgular_tavsiyeler_raporu.pdf, erişim tarihi: 09.11.2011.

etmeleri gerekir. Oysa milliyetçi tarih yazımı, doğası gereği, kendi tarih kurgusunu tek doğru olarak aktarmaya ve bunun sorgulanmasını, eleştirilmesini engellemeye meyillidir. Aksi hâlde öğrencilerin eleştirileri ve sorgulamaları, özenle kurulmuş kurguyu yerle bir edebilecektir.

Ezbere dayalı, sorgulama imkânı tanımayan, genel geçer doğruları dogmatik ifadeler ile aktaran bir tarih eğitimi bireyleri edilgen hale getirmektedir¹⁰⁹. Bu sebeple bireyler sunulan bilgileri sorgulamaktan ve verilere ilişkin farklı sonuçlar çıkarabilme yeteneğinden yoksun bırakılmaktadır. Bu yaklaşım eğitimin sorgulayıcı niteliği ile bağdaşmamaktadır. Devletlerin eğitim hakkı çerçevesinde sundukları hizmette, her daim kesin doğruları aktarmak gibi bir sorumluluğu olamaz. Önemli olan bireylere aktarılan bilgiler üzerinden tartışma yeteneğinin geliştirilebilmesidir¹¹⁰.

b) İçeriğe İlişkin Özellikler

Günümüzde de egemen olan tarih anlayışı, milliyetçi ideoloji temelinde var edilmiştir. Fakat mevcut durumun dönüşüme uğratılması imkânsız değildir. Çünkü yabancı düşmanlığının ve ötekileştirmenin üretilmesine neden olabilecek tarih anlatımının yanında, milletler arasındaki eşitsizliği engelleyen, çok kültürlülüğe önem veren ve demokratik değerlerin içselleştirilmesine fırsat sunan yaklaşımlar da mevcuttur¹¹¹. Aşağıda, bu tip yaklaşımlara sahip tarihçilerce hazırlanan tarih kitaplarının içeriğine ilişkin özellikler belirlenmeye çalışılacaktır.

aa) Kültürel, Dilsel Etnik Farklılıkları Görmezden Gelmeyen Bir İçerik

Daha önce de vurgulandığı gibi, milliyetçi ideolojinin etkisi altında hazırlanmış olan ders kitapları milleti homojen bir yapı olarak göstermeye çalışmakta, bu nedenle, etnik, dilsel, dinsel azınlıklardan kitaplarda söz edilmemekte, onların

¹⁰⁹ Ramazan Kaya, "Tarih Derslerinde Tartışılabilir Olanakları Üzerine", Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı 30, s. 351.

¹¹⁰ Lynn Davias, "Eğitim, Barış ve Anlaşmazlık", Toplumsal ve Siyasal Çatışmaların Yaşandığı Toplumlar Arasında Uzlaşma Aracı Olarak Eğitimin Rolü Projesi, (çeviren : Umut K. Dalgıç), http://www.tarihvakfi.org.tr/tup/download/TV_egitim.pdf, s. 13, erişim tarihi: 3/1/2012.

¹¹¹ İsmail Kaplan, "Milli Eğitim İdeolojisi", Milliyetçilik, (editör: Tanıl Bora), Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2002, s. 788.

haklarının yok sayılacağı bir zemin yaratılmaktadır. Oysa, hem insan hakları herkesin (dolayısıyla azınlıkların da) haklarıdır, hem de farklılıklara saygı eğitim hakkının olmazsa olmaz özelliklerinden biridir. Bu bağlamda, mahalli ve özerk tarih anlatımlarından bahsedilmektedir. Sözü edilen yaklaşımlar aynı milli kimlik içerisinde tanımlanan bireylerin de farklı geçmiş anlatılarına sahip olduğunu dile getirmektedir¹¹².

bb) Hiçbir Milleti Ötekileştirmeyen Bir İçerik

Yukarıda da belirtildiği gibi “biz”i bir “öteki” üzerinden tanımlamak milliyetçilik için kaçınılmazdır. Bunun doğal sonucu, “biz”in her zaman mağdur ve olumlu, “öteki”nin de her zaman “fail” ve “olumsuz” olmasıdır. Ayrıca “öteki”, çoğu zaman, “biz”i yok etmeye, ortadan kaldırmaya yönelik düşmandır. Bu anlatım kaçınılmaz olarak öğrencileri “öteki” söz konusu olduğunda insan haklarından söz etmeyi bir tür lüks gibi algılamaya yöneltir. Oysa evrensellik insan haklarının en temel özelliğidir. O nedenle, tarih kitaplarında, geçmişte “biz”le savaşmış olan milletleri “öteki” olarak kurgulamamak, savaşların “öteki”nin doğası gereği kötü olmasından değil, belli siyasi nedenlerden kaynaklandığını ve onlarla barış içerisinde bir arada yaşamının imkân dahilinde olduğunu anlatmak insan hakları açısından yaşamsal önemdedir.

cc) Sadece Savaşları Değil, Sosyal Tarihi de Anlatan Bir İçerik

Milliyetçi ideolojinin etkisi altında hazırlanan tarih kitaplarında tarih, “biz”le “öteki”ler arasında yaşanan savaşlardan ibarettir. Böyle bir yaklaşım insan hakları açısından sakıncalıdır çünkü tarih savaşlardan ibaretse, her zaman savaşan taraflar vardır ve bu durumda insanların barış içinde bir arada yaşamaları mümkün değildir demektir. Bu koşullar altında herkes birbirini öldürmeye çalışmakta, dolayısıyla “öteki”nin yaşam hakkı dahi önemsiz hale gelmektedir. Oysa sosyal tarihin de tarih kitaplarında yer alması sayesinde, öğrenciler, siyasi sebeplerle birbirleriyle savaşmak, birbirlerini öldürmek zorunda kalan insanların, yeri geldiğinde, birlikte çalışabildiklerini, eğlenebildiklerini, hatta örgütlenerek birlikte

¹¹² Büşra Ersanlı, “Zihinsel Sınır Güvenliği”, Tarihi Silahsızlandırmak – Çağdaş Bir Tarih Eğitimi, Toplumsal Tarih, sayı 100, Nisan 2002, s. 36.

hak arayabildiklerini öğreneceklerdir Bu da barış içinde bir arada yaşamaya ilişkin bir gelecek perspektifini mümkün kılacaktır.

Ayrıca, sosyal tarihin anlatılması, bireylerin sadece milli kimlikler üzerinden tanımlanmasının önüne de geçmektedir. Bireylerin milli kimlik dışında da aidiyetleri olabileceği vurgulanmaktadır. Kimlik oluşumunun zaman içinde değişime uğrayan, bir bakıma tamamlanmamış bir süreç olarak algılanması gerekmektedir¹¹³. Kimlikler toplumsal koşullar çerçevesinde, durmadan dönüşmekte ve mevcut şartlar ile uyumlu hale gelmektedirler. Günümüzde homojen kimliklerin var olduğunu söylemek ve bu doğrultuda bir takım düzenlemeler yapmak, ayrımcılık ve ötekileştirmeyi beraberinde getirmektedir. Ders kitaplarında farklı kimliklere yer vermemek, verilse dahi onları “düşman ötekiler” şeklinde resmetmek insan hakları ihlallerine sebebiyet vermektedir.

4. Eğitim Hakkının İnsan Hakları Açısından Önemi

Eğitim hem sorunların çözümüne dair yaklaşımlar geliştirebilen, hem de toplumsal çatışmaya neden olabilecek etmenleri bünyesinde barındırmaktadır. Diğer bir anlatımla eğitim, söz konusu sorunların yeniden üretilmesine de katkıda bulunmaktadır. Bunun sebebi, özellikle tarih eğitiminde etnik köken vurgusuna dayalı özcü yaklaşımlara yer verilmesidir¹¹⁴. Böylece farklılıklar yok sayılmakta, yaratılan “öteki”nin hakları görmezden gelinmektedir. Etnik köken temelinde yaşanan çatışmaların var olduğu toplumlarda, toplumsal barışın sağlanması çatışmaya sebebiyet veren aktarımların değiştirilmesi ile mümkündür. Bu sebeple farklılıkların tanınması, “öteki”nin haklarının gözetilmesi gerekmektedir.

Eğitim hakkı, ikinci kuşak olarak değerlendirilen sosyal haklar içerisinde düzenlenmektedir. Devletin, sözü edilen ikinci kuşak haklar bakımından yerine

¹¹³Erdal Aslan, Aslı Avcı Akçalı, “Kimlik Sunumu Olarak Tarih Eğitimi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, sayı: 22, 2007, s. 131.

¹¹⁴ Kenan Çayır, “Giriş”, Toplumsal ve Siyasal Çatışmaların Yaşandığı Toplumlar Uzlaşma Aracı Olarak Eğitimin Rolü Projesi, (editör: Kenan Çayır), http://www.tarihvakfi.org.tr/tup/download/TV_egitim.pdf#page=113, erişim tarihi: 13/12/2011. s. 1.

getirmesi gereken pozitif yükümlükleri vardır¹¹⁵. Bahsi geçen yükümlülükler çerçevesinde devletin, eğitime erişimi sağlaması yanında, eğitimin içeriğine ilişkin gerekli önlemleri alması ve bu doğrultuda insan hakları ihlallerini önleyici politikalar üretmesi gerekmektedir. Eğitim bir insan hakkı olarak değerlendirme konusu yapıldığında, yasal düzenlemeler içerisindeki eğitimin amacına ilişkin hususlar ve okutulmakta olan ders kitaplarının içeriği göz önünde tutulmalıdır. Ders kitaplarının zihniyet yapısını oluşturan eğitim politikası, milliyetçi yaklaşımlar yerine insan haklarına saygıyı temel aldığına, çoğulcu bir sistem yaratmak mümkün olmaktadır. Çoğulculuk ilkesi ile “öteki”nin düşman olarak algılanması engellenecek, milli kimliğe odaklanan “insan hakları anlayışı”nın önüne geçilebilecektir. Bu sayede geçmişte yaşanan olumsuzluklar, özcü yaklaşımlar yerine, toplumsal ve siyasal olayların neden-sonuç ilişkileri bağlamında değerlendirilebilecektir. Sözü edilen ilişkinin belirtilmesi büyük bir öneme sahiptir. Çünkü bireylerin yaşanan olaylar karşısında takındığı tavırlar ve sahip oldukları düşünceler, tarihsel bilginin aktarılış şekli doğrultusunda yönlendirilmektedir¹¹⁶.

Eğitim bireylerin zihinsel ve fiziki faaliyetlerinin gelişmesini sağladığından ötürü, tüm haklara yönelik koruma ve geliştirme faaliyetlerinin yerleşmesi için katkıda bulunabilecek niteliktedir. Diğer bir anlatımla eğitim hakkı, diğer insan haklarının kullanılmasında önemli bir araçtır¹¹⁷. Bu sebeple eğitim hakkı, temel insan haklarından biri olmanın yanında, diğer insan haklarından yararlanmanın ve onları talep edebilmenin ön koşulunu da oluşturmaktadır.

III. Kıbrıs Tarihi Ders Kitaplarının İncelenmesi

Devletlerin eğitim hizmeti sunarken kullandığı temel materyal ders kitaplarıdır. Bu sebeple bir ülkedeki eğitimin niteliğine ve eğitim politikasına ilişkin yapılacak

¹¹⁵ Mehmet Semih Gemalmaz, “Ders Kitaplarının İnsan Hakları Ölçütleri Açısından Taranmasıyla Elde Edilen Verilerin Değerlendirilmesi”, Ders Kitaplarında İnsan Hakları: Tarama Sonuçları, Tarih Vakfı Yayınları, 1. Baskı, 2003, s. 25.

¹¹⁶ Recep Boztemur, “Tarih Ders Kitapları ve İnsan Hakları”, Ders Kitaplarında İnsan Hakları: Tarama Sonuçları,(editörler: Betül Çotuksöken, Ayşe Erzan, Orhan Silier), Tarih Vakfı Yayınları, 1. Baskı, 2003, s. 207.

¹¹⁷ Mesut Gülmez, “Eğitim ve İnsan Hakları”, İnsan Hakları, (editör: Korkut Tarkuter), Yapı Kredi Yayınları - Cogito, 1. Baskı, İstanbul 2000, s. 313.

olan saptamalarda ders kitaplarının göz önünde tutulması gerekmektedir. Milliyetçilik ideolojisi temelinde şekillenen eğitim anlayışı sonucunda ortaya çıkabilecek ötekileştirmeyi, yabancı düşmanlığını ve genel olarak insan hakkı ihlallerini tespit edebilmek için ders kitaplarının hangi değerler çerçevesinde hazırlandığının incelenmesi gerekmektedir.

Bu konudaki öncü çalışmalar, I. Dünya savaşı sonrasında başlamış olmasına karşın bu çalışmaların sistematik hâle gelmesi II. Dünya Savaşı sonrasına rastlar. Bu dönemde kurulan UNESCO'nun belirlediği ilkeler, devletler arasındaki uzlaşma ve barış kültürünün gelişmesine zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda tarih kitaplarının gözden geçirilip değiştirilmesinin amaçlarından biri, geçmişin, milletler arasında yaşanan savaşlar üzerinden aktarılması anlayışının ortadan kaldırılmasıdır. Ayrıca, ders kitaplarında, “öteki” milletleri aşağılayan, geçmişte yaşanan olumsuzlukların sorumlusu olarak gösteren bir dil kullanılmamasına dikkat edilmiştir. Yeni anlayışa göre geçmiş, olayların yaşanmasına neden olan koşullar ve oluşum süreçleri üzerinden tartışılmalıdır¹¹⁸.

Eğitim hakkının içeriği ile ilgili ihlaller, sözü edilen ders kitaplarındaki anlatım üzerinden yapılacak bir inceleme sonucunda tespit edilebilir. Bu noktadan hareketle, bu çalışmada, Kıbrıs tarihi ders kitapları, iç faktörler ve dış faktörler başlıkları altında incelemeye tabi tutulmuştur.

Dış faktörler başlığı altında, devletin, ders kitaplarının hazırlanmasında belirleyici olan resmi politikası, kitapların hazırlandığı dönemdeki siyasi yapı ve ideolojik yaklaşımlar değerlendirilecektir. İç faktörler başlığı altında ise, dış faktörlerin, ders kitaplarının içeriğine ne derecede yansıdığına dair çözümlere yer verilecektir¹¹⁹.

¹¹⁸ Mustafa Safran, Bahri Ata, “Barışçı Tarih Öğretimi Üzerine Çalışmalar : Türkiye’deki Tarih Ders Kitaplarında Yunanlılara İlişkin İfadelere Yönelik Öğrenci Görüşleri”, www.acikarsiv.gazi.edu.tr/dosya/BARISCITARIH.doc , erişim tarihi:7/12/2011.

¹¹⁹ İncelemede kullanılan yöntemle ilişkin temel alınan düşünce için bkz. Etienne Copeaux, Tarih Ders Kitaplarında (1931 – 1993) Türk Tarih Tezinden Türk-İslâm Sentezine, (çeviren: Ali Berktaş), İletişim Yayınları, s. 19.

A. Kitapların İçeriklerinin İncelenmesinde Temel Alınan Dış Faktörler

Ders kitaplarının içeriği bilimsel ve toplumsal anlayış tarafından belirlenmektedir. Sosyal bilimler arasında sayılan tarih eğitimi açısından, toplumsal koşulların yarattığı anlayışın ağırlık kazandığı söylenmektedir. Bunun sebebi olarak da tarih eğitiminin kimlik oluşumu üzerindeki etkisi gösterilmektedir¹²⁰. Toplumu oluşturan bireyler tarih eğitimi aracılığıyla aidiyet kuracakları bir kimliği içselleştirmekte ve o kimlik üzerinden kendilerini tanımlamaktadırlar. Bu durumun farkında olan devlet yöneticileri, sahip oldukları ideoloji doğrultusunda şekillendirecekleri kimliklerin, eğitim aracılığıyla toplumda yaygınlaştırılmasını hedeflemektedirler. Söz konusu amaç doğrultusunda da tarih kitaplarının içeriği, siyasi projelerin meşrulaştırılmasına yönelik olarak değiştirilmektedir. Bu bakımdan eğitimin ideolojik tartışmaların yaşandığı bir alan olduğunu söylemek mümkündür¹²¹.

1. 1971-2004 Yılları Arasında Yayımlanan Kıbrıs Tarihi Kitaplarının İçeriğini Etkileyen Dış Faktörler

Kıbrıs (Türk) tarihi ders kitapları 1971'den 2004'e kadar hiçbir değişikliğe tabi tutulmamıştır. 2004 yılı öncesinde okutulan kitapların yazarlarında biri olan Vehbi Zeki Serter aynı zamanda milliyetçi bir siyasi parti olan UBP'nin milletvekilliğini de yapmış bir kimsedir. Ersanlı'nın, Türk tarih tezinin hazırlanması aşamasında siyasetçi-tarihçilerin rolüne yaptığı vurgu hatırlanırsa Vehbi Zeki Serter'in durumunun bir tesadüften ibaret olmadığı açıktır¹²². Bununla birlikte Kıbrıs'ın kuzeyinde Türkiye'deki gibi yazılı ve kurumsallaşmış bir tarih tezinden bahsetmenin mümkün olmadığını belirtmek gerekir. Serter, aynı zamanda Türk Mukavemet Teşkilatı'na (TMT) katılmış, siyasi anlamda bu örgüt çerçevesinde şekillenen Taksim tezini benimsemiştir. Bu sebeple, sözü edilen kitapların, adanın fiilen bölünmüşlüğü'nün korunmasının hedeflendiği dönemde yazılmış ve

¹²⁰ Copeaux, Tarih Ders Kitaplarında, s. 18.

¹²¹ Kemal İnal, Eğitim ve İdeoloji, Kalkedon Yayınları, 1. Baskı, y. y. b. 2008, s. 109.

¹²² Ersanlı, İktidar ve Tarih, s. 108.

okutulmaya başlanmış olması şaşırtıcı değildir¹²³. Dolayısıyla, önce taksim tezinin yaratıcısı ve siyasi taşıyıcısı olan TMT'ye katılan, adanın, taksim tezinin fiilen de olsa hayata geçmesi anlamına gelecek biçimde ikiye bölünmesinin ardından kurulan UBP'de milletvekili olarak görev yapan bir siyasetçi-tarihçi olan Serter tarafından yazılmış Kıbrıs tarihi kitaplarının TMT-UBP çizgisinin oluşturduğu resmi ideolojinin meşrulaştırılmasını hedeflemesi son derece doğaldır.

1983'te kurulan KKTC, TMT-UBP çizgisinin temsil ettiği Kıbrıs'taki Türk milliyetçiliğinin ve onun temel tezi olan Taksim, egemen bir devletin ilanı aracılığıyla kalıcılaştırılması ve kurumsallaştırılması anlamına gelir.

KKTC'yi kuran siyasi zihniyetin kendini yeniden üretmek ve hâkimiyetini sağlamlaştırmak için kullandığı en önemli araçlardan biri de eğitim sistemidir. Bu milliyetçi eğitim sisteminin hedefi geleceği tezine uygun olarak şekillendirmek ve geçmişi bu amaca uygun biçimde yeniden kurgulamaktır. 2004 değişikliğine kadar okutulan ders kitapları da bu anlayış çerçevesinde hazırlanmıştır.

Kıbrıs'taki milliyetçilik akımı, Türk ve Yunan milliyetçiliklerinin adaya yansması ile oluşmaya başlamıştır. Adaya aktarılan milliyetçilik ideolojisi, ayrı bir milli-devlet kurmayı hedeflememiş, her bir toplumun kendi "anavatanlarına" duyulan bağlılık temelinde gelişmiştir¹²⁴. "Anavatana" duyulan bağlılık aynı zamanda Kıbrıs'taki Türk milliyetçiliğinin yaygınlaştırılmasında önemli bir kişi olan Denктаş'ın KKTC'deki iktidarını da sağlamlaştırmaktaydı. Şöyle ki, Denктаş'ın milliyetçilik anlayışına göre "Anavatan" ve Kıbrıslı Türk toplumu arasında "merkez - çevre" ilişkisi kurulmuştu. Buna göre Denктаş, "merkez" konumunda olan Türkiye ile "çevre" olarak kurgulanan Kıbrıslı Türk toplumu arasındaki bağı kurmaktaydı¹²⁵. Bu bağlamda Denктаş, Türkiye ile Kıbrıs'ın

¹²³ Yiannis Papadakis, Bölünmüş Kıbrıs'ta Tarih Eğitimi : Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türklerin "Kıbrıs Tarihi" Konulu Ders Kitaplarının Bir Karşılaştırması, <http://www.prio.no/upload/Report-History%20Education%20low.pdf>, erişim tarihi: 7/12/2011, s. 12.

¹²⁴ Niyazi Kızılyürek, Milliyetçilik Kısacasında Kıbrıs, İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2005, s. 26-27.

¹²⁵ Niyazi Kızılyürek, Rauf Denктаş ve Kıbrıs Türk Milliyetçiliği, (editör: Tanıl Bora), Milliyetçilik, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2002, s. 344.

kuzeyi arasındaki bağımlılık ilişkisinin kurulmasındaki önemli öznelerden birini teşkil etmektedir.

2004 yılı öncesindeki kitapların belirleyicisi olan resmi tarih anlatımının politik dayanağını oluşturan Taksim tezi, Kıbrıs'taki Türk milliyetçiliğinden beslenmektedir. Sözü konusu tez Kıbrıslı Türklerin kendilerini Türkiye'nin ve Türk milli kimliğinin bir parçası olarak tanımlamalarına sebebiyet vermektedir¹²⁶. Kızılyürek, 1974 yılında Taksim'in "yeniden doğduğunu" söylemektedir. Bunun sebebi, 20 Temmuz 1974'te Türkiye'nin askeri müdahalesiyle adanın, demografik olarak ikiye bölünmüş olmasıdır¹²⁷. Böylece Taksim'in ilk aşaması gerçekleşmiştir. Söz konusu anlayış, Kıbrıslı Rum milli kimliğini, düşman olarak tanımlamakta, "öteki" olarak kurgulamakta ve kendisinden uzak durulması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, incelenen tarih kitaplarının birçoğu yerellikten uzak bir şekilde, "kurtarıcı anavatan" ve Türkiye üzerinden tanımlanan milli kimliği dayatmakta ve "anavatan söylemini"¹²⁸ meşrulaştırmaktadır. Bunun temel nedeni, Kıbrıs'taki Türk milliyetçiliğinin uzun yıllar devletin resmi ideolojisi olmasıdır. Bu sebeple sözü edilen kitaplarda, Kıbrıs'ta yaşayan iki toplumun ortak kültürüne dair sosyal tarih anlatısına yer verilmemektedir.

Kıbrıs'taki Türk milliyetçilerine göre, yerel kültürel özelliklerin aktarımı milli değerlerin ikincil konumda tanımlanmadığı durumlarda mümkün olmaktadır¹²⁹. Bu sebeple, 2004 yılında yayınlanan kitaplar bir yana bırakılırsa, Kıbrıs kültürüne ve sosyal tarihe ağırlık veren yaklaşımlara pek rastlanmamaktadır. Gerek Vehbi Zeki Serter'in kitapları, gerekse 2009'da yayınlanan kitaplar, sosyal tarih anlatımına değil, milli kimliğin içselleştirilmesinin sağlanmasına yönelmişlerdir.

¹²⁶ Bülent Evre, Kıbrıs Türk Milliyetçiliği Oluşum ve Gelişimi, Işık Kitabevi Yayınları, Lefkoşa 2004, s. 164.

¹²⁷ Kızılyürek, Milliyetçilik, s. 280.

¹²⁸ Bora aktarılan söylemi şu şekilde açıklamaktadır: "Anavatan- yavruvatan metaforunun anlamı açıktır : Kıbrıs Türkiye'nin himayesi ve velâyeti altındadır". Bkz. Tanıl Bora, " 'Millî Dava' Kıbrıs: Bir Velâyet Davası", Medeniyet Kaybı - Milliyetçilik ve Faşizm Üzerine Yazılar, Birikim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2007, s. 115.

¹²⁹ Evre, Kıbrıs Türk Milliyetçiliği, 152.

Kızılyürek, Kıbrıs'taki Türk milliyetçilerinin varoluşundaki en önemli etmenin, özcü kimlik kurguları ve bunlar üzerinden şekillenen siyasi projeler olduğunu söylemektedir. Bu sebeple, tarih anlayışı kimlik ve politik duruş ile etkileşim içerisinde bulunmaktadır. Yazar, bu durumu daha açık bir şekilde ifade edebilmek adına, sözü edilen milliyetçiliğin uygulayıcılarından olan Denктаş'ın, 13 Kasım 1995 tarihli Ortam gazetesinde yer alan bir beyanatını aktarmaktadır. Denктаş, *“Kültürümle, dilimle, tarihimle ve tüm benliğimle Türküm. Benim bir devletim ve anavatanım var. Kıbrıs kültürüymüş, Kıbrıslı Türkmüş, Kıbrıslı Rummuş, Ortak Cumhuriyetmiş, hepsi boş laflar. Onların Yunanistan'ı bizim de Türkiye'miz varken, neden aynı cumhuriyet çatısı altında yaşayalım?... Bazıları yapay olarak Kıbrıslılar varmış gibi kültür edebiyatı yapıyorlar... Kıbrıs'ta yaşayan bir tek Kıbrıslı vardır, o da Kıbrıs eşegidir”* demiştir. Kızılyürek, aktarılan cümlelerin Kıbrıs'ta, Türk etnik kimliğine dayalı geliştirilen ve Türk milliyetçiliğine dayanan kimlik siyasetine ilişkin açıklayıcı bir örnek olduğunu söylemektedir¹³⁰. Bu anlayışa göre Kıbrıslı Türkler, kimliklerini, Kıbrıs üzerinden değil, Türkiye ve Türklük üzerinden tanımlamalıdır. İki toplum arasındaki ortak nokta olarak “Kıbrıslılık kültürüne” yönelik yapılacak vurgular, Kıbrıs'taki Türk milliyetçiliği için tehlike arz etmektedir. Zaten, kimilerince iddia edildiğinin aksine, adada “Kıbrıs kültürü” diye bir kültür yoktur. Bu anlayışa göre kültür, paylaşılan ve üzerinde birlikte yaşanan coğrafya temelinde yaratılacak bir husus değildir. Kıbrıs'ta Anadolu ve Orta Asya'dan etkilenmiş bir Türk kültürü ve Yunan kültürü mevcuttur¹³¹. Kıbrıslılığa yapılan vurgu ile, milli kimliğin ikincil olarak anılması sonucunda Kıbrıs Türk toplumunun etnik ve tarihi geçmişi ile bağlantısının kesilmesinin ve, asimile edilmesinin amaçlandığı söylenmektedir¹³².

¹³⁰ Niyazi Kızılyürek, *Doğmamış Bir Devletin Tarihi Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti*, İstanbul 2005, 1. Baskı, İletişim Yayınları, s. 40.

¹³¹ Soyalp Tamçelik, “Kıbrıs Türk Eğitim Sisteminde Tarih Bilinci ve Ahlâki Değerlerin Kazanılması”, [http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1017746722_112-tam%C3%A7eliksoyalp1524\(D%C3%BCzeltme\).pdf](http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1017746722_112-tam%C3%A7eliksoyalp1524(D%C3%BCzeltme).pdf), erişim tarihi: 10/12/2011, s. 2203.

¹³² Elmaziye Töre Temiz, “Kıbrıs Türk Toplumunda Sosyo-Kültürel Yapının Taşınmasında Öğretmenlerin Rolü”, *Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi*, sayı: 2/6, 2009, http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt2/sayi6pdf/tore_elmaziye.pdf, erişim tarihi: 12/1/2012, s. 639.

2. 2004'te ve 2009'da Yayınlanan Kıbrıs Tarihi Kitaplarının İçeriğini Etkileyen Dış Faktörler

Önceki bölümde ayrıntısı ile anlatılan milliyetçi tarih yaklaşımı, 2004 yılında yayınlanan ve arka planı aşağıda daha ayrıntılı bir biçimde ele alınacak olan tarih kitaplarında hâkim olan sosyal tarih anlatımına dayanan yaklaşımdan ciddi bir biçimde farklılaşmaktadır. 2004'te yayınlanan ders kitaplarında egemen olan yaklaşım, bu coğrafyada yaşayan insanların ortak yaşamlarının, ortak tarihin ve bu coğrafyanın kültürünün anlatılmasıdır. 2004'e kadar kullanılan ve 2009'da yayınlanan ders kitapları, bu tip yaklaşımların milli kimliği ikincilleştireceği, Kıbrıs Türk toplumunun geçmişiyle ilişkisini koparacağı ve onun asimile olmasına yol açacağı endişesi üzerinden şekillenmiş, bu endişe sosyal tarihin anlatılmasından özenle kaçınılmasına yol açmıştır.

Meseleye insan hakları çerçevesinde bakıldığında, ders kitaplarında sosyal tarihe odaklanılmasının; hikâyesi aktarılan topraklarda farklı dilleri, kimlikleri olan toplulukların da yaşadığının anlatılmasının ve bu toplulukların birlikte, uyum içerisinde yaşayabileceklerinin belirtilmesinin¹³³, eşitlik, ayrımcılık yasağı, barış içinde bir arada yaşama gibi temel noktalar açısından ne denli önemli olduğu açıktır.

Yukarıda aktarılanlardan da anlaşılacağı üzere, Kıbrıs'ın kuzeyinde tarih yazıcılığı, uzun yıllar özcü yaklaşımlar içerisinde şekillendirilmiştir. Bu tip yaklaşımların, tartışmayı, sorgulamayı, eleştirel düşünmeyi, farklı bakış açıları geliştirmeyi teşvik ettiğini ya da bunlara alan açtığını söylemek güçtür. Oysa bunların insan haklarını temel alan bir tarih eğitimi açısından önemi son derece açıktır.

Tarih kitaplarının 2004 yılında geçirdiği değişim sürecini, toplumsal ve politik koşullardan bağımsız olarak düşünmek mümkün değildir. Kıbrıs'ta 1980'lerden

¹³³ Kenan Çayır, "Yeni Bir 'Biz' Anlayışı Geliştirme Yolunda Eğitim, Ders Kitapları ve Okullar", Toplumsal ve Siyasal Çatışmaların Yaşandığı Toplumlarda Uzlaşma Aracı Olarak Eğitimin Rolü Projesi, http://www.tarihvakfi.org.tr/tup/download/TV_egitim.pdf, erişim tarihi: 11/12/2011, s. 34.

itibaren sürekliliğini ve egemenliğini koruyan politik yapı, 2002 ve 2004 yılları arasındaki dönemde değişime uğramıştır. Bu dönem Annan Planı'nın referanduma sunulmasının öncesine denk düşmektedir. Ülke genelinde yaşanan toplumsal hareketler, zihinsel anlamda da değişikliklere yol açmıştır. Bu dönemde, yıllardır sürdürülen çözümsüzlük çözümdür anlayışı yerini Kıbrıs sorununun çözüme kavuşturulması iradesine bırakmıştı. Artık Kıbrıslı Türkler için Kıbrıslı Rumlar “düşman öteki” değil, birlikte yaşayabilecekleri bir toplumdur. Kıbrıslı Türkler arasında iki toplumun birlikte yaşayacakları “ortak yurt”, “ortak devlet” gibi kavramlar kullanılmaya başlanmıştı. Bu da, yıllardır egemenliğini sürdüren Taksim politikasının toplumun büyük bir çoğunluğu tarafından desteklenmediği anlamına gelmekteydi¹³⁴. Annan Planı sürecinin öncesinde yaşanan döneme nazaran daha demokratik, çoğulcu, farklılıklara saygı duyan ve barışı gerçekleştirmek isteyen bir perspektif oluşmaya başlamıştı. İçeriğinde milliyetçi ideoloji tarafından şekillendirilen özcü yaklaşımlar barındıran Kıbrıs tarihi kitaplarının değiştirilmesine olanak tanıyan düşünsel bir zemin yakalanmıştı. Bunun sonucu olarak, Kıbrıslı akademisyen ve tarihçilerden oluşan komisyonlar aracılığıyla Kıbrıs tarihi kitapları yeniden yazılmış ve bu kitaplar 2009 yılına kadar tüm ortaöğretim kurumlarında okutulmuştur.

POST Araştırma Enstitüsü'nün yaptığı tarih kitaplarıyla ilgili araştırmaya göre, 2004'te yayınlananlar dışındaki tarih kitapları, milli kimliği inşa edebilmek adına “öteki”nin haklarını yok saymaktadır¹³⁵. Diğer bir anlatımla, söz konusu kitaplar etnosentrik bir anlayış çerçevesinde şekillendirilmektedir. Bu bakış açısı, hem 2004 öncesinde, hem de 2009 yılı sonrasında hazırlanan kitaplar için geçerlidir. Buna karşılık, 2004 yılında yayınlanan ve 2005'te gözden geçirilen kitaplar etnik kimliğe odaklanan yaklaşımı ortadan kaldırmış, bunun yerine eleştirel ve çoğulcu bakış açısının inşa edilmesine odaklanmıştır¹³⁶.

¹³⁴ Kızılyürek, Doğmamış Bir Devlet, s. 389.

¹³⁵ Hakan Karahasan, Dilek Latif, Barış Eğitimi III , “Kıbrıs Tarihi Ders Kitaplarının Metinsel ve Görsel Analizi – Eski ve Yeni Kıbrıs Tarihi Kitaplarının Kıyaslamalı Analizi”, “editör: Mehveş Beyidoğlu Önen”, Tarih Kitaplarının Yeniden Yazılması Tarih Eğitimi: Kutuplaşma için mi, Uzlaşma için mi?, Post Araştırma Enstitüsü 2002, s. 16.

¹³⁶ Karahasan, Latif, Barış Eğitimi III, s. 20.

Tarih kitapları, politikanın öznelereinden biri olan siyasi partilerin eğitim politikalarının bir parçasıdır. 2008 ve 2009 yılları içerisinde KKTC Cumhuriyet Meclisi'nde, tarih kitapları ile ilgili yapılan tartışmalar bu konuda açıklayıcı bir örnek teşkil etmektedir. 2008 yılında muhalefet partisi UBP'nin milletvekili olan Şerife Ünverdi, 2004 yılında yayınlanan tarih kitaplarının içerik yönünden hatalı ve zayıf olduğunu aktarmaktadır. Buna ek olarak, kitapların, “sözde Kıbrıslılık” yaratmak için, “Avrupa Birliği taşeronları” ve “duvar filmini çekenler”¹³⁷ tarafından saptırıldığını ve “gerçek ve milli tarihin” öğretilmediğini söylemektedir¹³⁸. Ünverdi, diğer bir oturumda, tarih kitaplarının değiştirilmesindeki amacın, bir neslin kaderinin değiştirilmesi olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre, iddia edildiği gibi “barış ideolojisi” gelecek nesillere aktarılmamakta; aksine öğrencilerin milli bilinci zayıflatılmakta, Türklüklerini unutmaları, “Kıbrıslılık zihniyetini” benimsemeleri sağlanmaya çalışılmaktadır. Ünverdi, söz konusu zihniyeti büyük bir tehlike olarak tanımlamaktadır¹³⁹.

2008 yılında UBP milletvekili olan Derviş Eroğlu da, Meclis Kürsüsü'nden yaptığı konuşmada, 2004 yılında yayınlanan tarih kitaplarını eleştirmiştir. Eroğlu, tarih kitaplarının “sözde şöven” anlatımdan temizlenmesi için “kuşa çevrildiğini” söylemektedir¹⁴⁰. Aktarılan konuşmalar, genel olarak tarih kitaplarının değiştirilmesinden duyulan endişeyi dile getirmektedir. Bu endişe, milli kimliğin

¹³⁷ Yönetmenliğini Panicos Chrysanthou'nun yaptığı ve senaryosunu Niyazi Kızılyürek ile birlikte Chrysanthou'nun yazdığı “Duvarımız” filmi, Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rum toplumlarının iki farklı dönemde, 1963 ve 1974'te yaşadıklarını, verdikleri kayıpları anlatır. Film her iki toplumun acılarına yer verirken, karşılıklı bir hesaplaşmanın mümkün olduğunu göstermeye çalışır. Farklı dönemlerde iki toplumun mağdur ve fail olduğu hikayeler, paralellik içerisinde aktarılır. Birçok ülke televizyonlarında gösterilen “Duvarımız”, 1997 yılında Abdi İpekçi Ödülü'ne layık görüldü.

¹³⁸ Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhuriyet Meclisi Tutanak Dergisi, 42. Birleşim, 28 Şubat 2008 Perşembe, yasama yılı: 2008/4, dönem: VI, s. 2180.

¹³⁹ Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhuriyet Meclisi Tutanak Dergisi, 50. Birleşim, 3 Nisan 2008 perşembe, yasama yılı: 2008/4, dönem: VI, s. 2721.

¹⁴⁰ Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhuriyet Meclisi Tutanak Dergisi, 75. Birleşim, 10 Temmuz 2008 perşembe, yasama yılı: 2008/4, dönem: VI, s. 3839. Eroğlu cumhurbaşkanı olduktan sonra ara bölgede yer alan “Dayanışma Evi”nin açılışında farklı bir bakış açısı ile durumu değerlendirmiştir. Buna göre Kıbrıs Türk tarafının değişikliğe tabi tuttuğu tarih kitaplarının Kıbrıs Rum veya herhangi bir ulusa veya halka karşı düşmanlık aşılmadığını belirtmektedir. Konuşmasının devamında kitaplara ilişkin şu sözleri sarfetmiştir : “Bunlar zaman içerisinde ve doğru bir yaklaşımla iki taraf arasında uzlaşma bulunmasına yardımcı olacak köprülere dahi dönüştürülebilir. Biz böyle bir anlayışın sorumluluğu içerisinde hareket ediyoruz”, <http://www.kibrisarabul.com/news.php?id=1356>, erişim tarihi: 7/12/2011.

ortadan kalkacağına ilişkin olup, “Kıbrıslılık” konusunda söylenenler de, Kıbrıs’taki Türk milliyetçiliğinin tezahürü niteliğindedir¹⁴¹.

Bu bağlamda, Kıbrıs’ın kuzeyindeki tarih anlatımının hâlâ milli kimlik yaratımında önemli bir unsur olduğunu söylemek mümkündür. Tamçelik, benzer bir durumun Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) yaşanmış olduğunu aktarmaktadır. Buna göre, kitapların milli nitelikli anlatımlardan arındırılması, önyargısız ve farklılıklara saygı gösteren bir tarih anlayışının geliştirilmesi kabul edilemez bir durumdur. KKTC’de 2004 yılında yayınlanan kitaplara karşı, milliyetçi kesimin dile getirdiği tepkiler de bu yönde şekillenmektedir¹⁴².

2004 yılına kadar Kıbrıs’ın kuzeyindeki milliyetçi tarih anlatımı, sistematik olarak iki hususun tarih eğitimi aracılığıyla, toplum hafızasından silinmesini hedeflemekteydi. Bunlar, adanın tamamının Kıbrıslı Türklerin anavatanı olduğu fikri ve Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumların birlikte yaşadığı döneme ait bilgilerdi¹⁴³.

Kızılyürek, yukarıda aktarılan, 2004 ve 2009 yıllarında tarih kitaplarının değişikliğe tabi tutulmasına ilişkin sürdürülen tartışmaları, milliyetçiler ve reformistler arasında meydana gelen “tarih savaşları” olarak yorumlamaktadır. Yazar, ayrıca, 2004 yılındaki revizyondan sonra yapılan eleştirilerde iki tür yanlış anlaşılmanın var olduğunu vurgulamaktadır. Bunlar, kitaplarda yapılan değişiklikler sonucunda milliyetçi fikir ve eğilimlerin ortadan kalkacağı ve milli kimlik ve bilince olan bağlılığın sona ereceğidir. Buna karşılık olarak Kızılyürek,

¹⁴¹ Nergis Canefe, “Kıbrıs Türk Toplumunda Tarihsel Aidiyet ve Vatandaşlık Akdi Arasındaki Geçişlik”, Anavatandan Yavruvatana Milliyetçilik, Bellek ve Aidiyet,(çeviren: Deniz Boyraz), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2007, s. 351.

¹⁴² Tamçelik, “Kıbrıs Türk Eğitim Sistemi”, s.2190.

¹⁴³ Yılmaz Çolak, “Nationalism and the Political Use of History in Cyprus : Recent Development”, Kasarian: Philippine Journal of Third World Studies, vol. 23, no: 2, 2008, http://www.journals.upd.edu.ph/index.php/kasarinlan/article/view/1458/pdf_90, erişim tarihi: 3/1/2012, s. 32.

tarih kitaplarının toplum içerisinde yaygın olarak bulunan değerleri etkileyebilme kapasitesinin kısıtlı olduğunu söylemektedir¹⁴⁴.

Sonuç olarak 2009 yılındaki değişiklikler ile “tarih savaşlarını” milliyetçilerin kazandığını söylemek mümkündür.

2004 yılında yenilenen tarih kitaplarında sosyal tarihe yapılan vurgu ve milliyetçilik ideolojisinin siyasi bir proje olduğuna, iki toplumun bir arada yaşayabileceğine dair aktarılan düşünceler insan hakları açısından olumlu adımlar olarak değerlendirilmektedir. Sosyal tarih anlatımı, çatışmacı aktarımların yerine uzlaşa ve barışın yeniden sağlanmasına fırsat verebilecektir. 2009’da yayınlanan kitaplarda ise, sosyal tarih, siyasi ve askeri tarihin içerisinde anlatılmış, ortak geçmişe dair hiçbir bilgiye yer verilmemiştir¹⁴⁵. Çünkü bu kitapları hazırlayanlar, sosyal tarihin anlatılmasının özelde öğrenciler, genelde ise toplum üzerinde yaratacağı zihniyet yenilenmesinden, sürer durumun (status quo’nun) bu yolla sarsılmasından korkmaktadırlar¹⁴⁶.

Son olarak Latif’in üç ayrı dönem olarak sınıflandırdığı tarih kitaplarına ilişkin görüşlerinin aktarılması uygundur. Buna göre, 2004 yılına kadar okutulan kitaplar genel olarak milliyetçi öğeler içermekte ve ötekini düşman olarak tanıtmaktadır. 2004-2009 yılları arasındaki kitaplar, anlatımlarını ötekine gönderme yapmadan, etnik merkezli yaklaşımlardan kaçınarak ve sosyal tarihe ağırlık vererek şekillendirmektedir¹⁴⁷. 2009’da tekrardan değişikliğe uğrayan kitaplar ise Kıbrıslı Türklerin milli mücadele tarihine odaklanan bir aktarım gerçekleştirmektedir. Bir bakıma geriye dönüşün yaşandığını söylemek mümkündür. Çünkü 2004 yılı öncesinde okutulan kitapların içeriği, milliyetçi ilkeler tarafından belirlenen etno-

¹⁴⁴ Gudmundur Halfdanarson, Niyazi Kızılyürek, “Two Islands of History: ‘History Wars’ in Cyprus and Iceland”, *Constructing Cultural Identity Representing Social Power*, (editör: Cana Bilse, Kim Esmark, Niyazi Kızılyürek, Olafur Rastrick), Edizioni Plus - Piza Üniversitesi Yayını, Pisa 2010, s. 5-6.

¹⁴⁵ Karahasan, Latif, *Barış Eğitimi III*, s. 68.

¹⁴⁶ Eric J. Hobsbawm, “Geçmiş Duygusu”, *Tarih Üzerine*, (çeviren: Osman Akınhay), Agora Kitaplığı, İstanbul 2009, s. 21.

¹⁴⁷ Dilek Latif, “Çatışma Sonrası Toplumlar Tarihi Kitaplarının Yeniden Yazılması : Kuzey Kıbrıs’ta Barış Eğitimi Deneyimi”, *Toplumsal ve Siyasal Çatışmaların Yaşandığı Toplumlar Uzlaşma Aracı Olarak Eğitimin Rolü Projesi*
http://www.tarihvakfi.org.tr/tup/download/TV_egitim.pdf#page=92, erişim tarihi:5/1/2012, s. 99.

merkezci anlayış temelinde oluşturulmuştu. Geçmişin bu şekilde aktarımı sonucunda, adanın bölünmüşlüğü meşrulaştırılmak istenmekteydi¹⁴⁸. Söz konusu anlayış 2009 yılında yenilenen tarih kitaplarında da yer bulmaktadır. 2004 yılında yayınlanan kitaplara nazaran sosyal tarih, iki toplumun ortak yaşamlarına değil de savaş yıllarında Kıbrıslı Türklerin karşılaştıkları sorunlara odaklanarak anlatılmaktadır.

Yapılan değerlendirmeler ışığında Kıbrıs'ın kuzeyinde yaşanan politik dönüşümlerin, tarih eğitimi üzerinde de etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Söz konusu değişimler aynı zamanda Kıbrıslı Türklerin kimlik yapısının ve ülkenin milli sınırlarının da yeniden tanımlanmasına neden olmaktadır. Özellikle 2004-2009 yılları arasında okutulmakta olan kitapların esas olarak üzerinde durduğu nokta, aidiyet kurulacak kimliğin sadece etnik köken baz alınarak tanımlanmasının doğru olmadığıdır. Buna ek olarak sivil unsurlara da vurgu yapılmalıdır¹⁴⁹.

B. Kitapların İçeriklerinin İncelenmesinde Temel Alınan İç Faktörler

Bu başlık altında tarih kitaplarının içeriğinin, uluslararası hukuk tarafından da tanınan eğitim hakkı ile çelişen yönleri değerlendirilmektedir.

Yukarıdaki bölümde de aktarıldığı üzere, farklı dönemlerde yazılan Kıbrıs tarihi kitapları farklı anlatımlara sahiptir. Kitapların önsözlerinde yer alan yazılar, ileri sürülen düşünceyi destekleyici niteliktedir. Mevcut farklılıkları tespit etmek ve incelemeyi kolaylaştırmak adına birkaç temel başlık oluşturulmuştur. Belirlenen başlıkların altında genel itibarıyla adanın coğrafi, toplumsal ve siyasi yapısına ilişkin saptamalarda bulunmaktadır. Çünkü milliyetçilik ideolojisi içerisinde kurulacak olan aidiyet, mekânsal, kimliksel ve siyasal birimlere ihtiyaç

¹⁴⁸ Dilek Latif, "Dilemmas of moving from the divided past to envisaged united future: Rewriting the History Books in the North Cyprus", http://www.irmgard.coninxstiftung.de/fileadmin/user_upload/pdf/Memory_Politics/Workshop_2/Latif_Essay.pdf, erişim tarihi: 5/1/2012, s. 5.

¹⁴⁹ Yücel Vural, Evrim Özuyanık, "Redefining Identity in the Turkish-Cypriot School History Textbooks: A Step Towards a United Federal Cyprus", South European Society and Politics, Vol:13, No:2, 2008, <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13608740802156521>, erişim tarihi: 17/1/2012, s. 149.

duymaktadır. Bu bakımdan adanın coğrafi olarak ne şekilde tanımlandığı, bireylerin milli kimliklerinin hangi temelde şekillendirildiği ve milli devletin hangi koşullar çerçevesinde meşrulaştırıldığı önemlidir.

Siyasi yapı başlığı altındaki inceleme 1974 yılı ile sınırlandırılmıştır. Bunun nedeni, 1974 yılının, Kıbrıs'ta yeni bir siyasi düzenin inşa edilmeye başlandığı bir dönem olarak algılanmasıdır. Söz konusu tarihten sonra ada fiili olarak ikiye bölünmüştür.

2004 ve 2009 yıllarında hazırlanan kitapların giriş bölümlerinde yer alan yazılarda, değişikliğin nedenlerine ilişkin birtakım saptamalarda bulunmaktadır.

2004 yılında müfredata dâhil edilen kitapların giriş kısımlarında, amaçlananın

(i) sadece milli değil kültürel ve günün koşullarına göre şekillenen yeni kimliklerin bilincine varmak,

(ii) her türlü farklılığa saygı gösterilmesini sağlamak,

(iii) uluslararası barış, insan hakları ve demokrasi gibi temel değerlerin kavranılmasına yardımcı olmak,

(iv) Kıbrıs tarihi ile dünya tarihi arasında bağlantı kurup olayların daha geniş perspektiften değerlendirilmesine imkân tanımak,

(v) aktarılan tarihsel olguların eleştirel bir şekilde okunmasına fırsat vermek¹⁵⁰ ve

(vi) bütüncül bir tarih anlayışının var olması için siyasi olayların yanında sosyal ve kültürel geçmişin de aktarılmasının önemli olduğu vurgulanmaktadır. Böylece bireyler geçmişi salt savaş ve düşmanlıklar temelinde değil, çok kültürlü bir çerçeveden değerlendirme imkânına sahip olacaklardır¹⁵¹.

¹⁵⁰ Ali Eftal Özkul, Müge Şevketoğlu, Aysun Tuzcu, Yurdagül Akcansoy, "Yeni Tarih Programı ve Tarih Kitapları", Kıbrıs Tarihi 1. Kitap, Kıbrıs Tarihi Ortaokullar İçin Tarih Kitabı (Temel Eğitim 2. Kademe), KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2008.

¹⁵¹ Ali Eftal Özkul, Aysun Tuzcu, Yurdagül Akcansoy, Önsöz, Kıbrıs Türk Tarihi I Liseler İçin Tarih Kitabı, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı, İstanbul 2006.

Geçmişe yönelik eleştirel düşüncenin geliştirilmemesi, geleceği farklı değerler üzerinden tahayyül edebilme yeteneğini köreltecektir. KKTC eğitim sisteminin milliyetçi yapısı, uzun yıllar eleştirel düşüncenin var olmasını engellenmiştir¹⁵².

2009 yılında yayınlanan kitapların giriş kısımlarında yer alan yazıda ise, yok olmak istemeyen milletlerin kendi tarihini öğrenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Aktarılan anlayışa göre tarih, milletlerin varoluş hareketlerine ve kurduğu medeniyetlere odaklanan, kendi iç sorunlarını inceleyen bir bilimdir. Diğer bir anlatımla, millet odaklı tarih bilincinden bahsedilmektedir. Buna ek olarak, amacın, *“Kıbrıs Türk halkının bu adadaki egemen güç olduğunu belirtmek, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı ‘yurtta barış cihanda barış’ bilinciyle, kendi cumhuriyetini ve devletini seven barışçı, aydın gençler yetiştirmek olduğu”* aktarılmaktadır¹⁵³.

2004 yılı öncesinde okutulan kitapların giriş kısımlarında, açıklayıcı herhangi bir yazıya yer verilmemektedir. Söz konusu kitapların içeriği ile ilgili yapılan analizler sonucunda birtakım hususlar ortaya çıkmıştır.

Bu analizlere göre, 1971 yılından 2004 yılına kadar okutulmakta olan kitaplar, Kıbrıs tarihini tek taraflı olarak aktarmakta, Kıbrıs’taki Türk milliyetçiliğinin resmi politikası olan Taksim tezini meşrulaştırmakta ve “öteki” olarak tanımlanan Kıbrıslı Rum kimliğinin meşruiyetini kabul etmemektedir¹⁵⁴.

Giriş kısımlarından da anlaşılacağı üzere, genelde iki farklı tarih bilincinden bahsedilmektedir. 2004 öncesinde ve 2009 sonrasında okutulan kitaplar milli kimliğe odaklanmakta ve milliyetçi tarih anlayışının yaygınlaştırılmasını amaçlamaktadır. Fakat 2004 yılı sonrasında Kıbrıs’ta değişen siyasi dengeler ve Kıbrıslı Türklerin adada barışın gerçekleştirilmesine dair geliştirdikleri irade

¹⁵² Canefe, “Kıbrıs Türk Toplumunda Vatandaşlık”, s.285.

¹⁵³ Fikri Özler, Derviş Atakan, Sıdika Aktu, Şencan Yerebakan Özdemir, Hatice Şahin, Ulaş Beratlı Emrah Mercan, Mustafa Yücelten, Mustafa Akın , “Yeni Kıbrıs Türk Tarihi Kitapları Hakkında”, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayını, y. y. b. 2009.

¹⁵⁴ Mehveş Beyidoğlu Önen, Shirin Jetha- Dağseven, Hakan Karahasan, Dilek Latif, Tarih Kitaplarının Yeniden Yazılması- Tarih Eğitimi: Kutuplaşma İçin mi, Uzlaşma için mi?, Post Araştırma Enstitüsü, 2010, s. 22.

nedeniyle, 2009'daki kitaplarda tam anlamıyla geçmişe dönüşten bahsetmek mümkün değildir. Aşağıdaki incelemeden de görüleceği üzere, iki anlatım arasında az da olsa farklar tespit edilebilmektedir.

1. Coğrafi Faktörler

Milliyetçilik ideolojisi temelinde kurgulanan millet fikri, kendini ait hissedeceği bir toprak parçasına ihtiyaç duymaktadır. Tarih kitapları söz konusu aidiyeti iki farklı anlatım temelinde şekillendirmiştir. Özellikle adanın coğrafi konumunun ve jeo-stratejik öneminin tanımlandığı bu bölümler, Kıbrıs'ın kuzeyindeki Türk milliyetçiliğinin tarih eğitimi üzerindeki etkisinin kavranabilmesi açısından önemlidir.

a) Adanın Coğrafi Konumunun Tanımlanması

Coğrafi konumun tanımlanmasına ilişkin iki farklı anlatım vardır. Bir anlatıma göre: *“Kıbrıs, ilk jeolojik devirlerde Anadolu'nun bir parçası iken, sonraları Anadolu Yarımadası'ndan ayrılmıştır. Bu nedenle adayı, İskenderun Körfezi'nden kopmuş ve Anadolu'nun bir devamı olarak kabul etmek gerekmektedir”*¹⁵⁵.

Milliyetçilik ve aidiyete dair ileri sürülen iddiaların açık bir şekilde aktarılması gerekli değildir. Bu tip iddiaların etkili olmasının temel nedenlerinden biri de “doğallıklarındır”¹⁵⁶. Bu sebeple yukarıda belirtilen kopuş iddiası sonrasında anlatıma şu şekilde devam edilmektedir: *“Kıbrıs, toprak yapısı, iklimi, bitki ve hayvan türleri bakımından tamamıyla Anadolu'ya benzemektedir”*¹⁵⁷. Görüldüğü gibi burada Türkiye anakarası ile Kıbrıs adası arasında doğal bir coğrafi bağlantı olduğuna vurgu yapılmaktadır.

2004 yılında yayınlanan kitaplarda ise bir kopuştan değil, adanın deniz tabanından yükseliş ile oluştuğundan bahsedilmektedir. Buna göre, *“Kıbrıs, deniz tabanından*

¹⁵⁵ Vehbi Zeki Serter, Ortaokul Kıbrıs Tarihi 1-2-3. sınıf, Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Lefkoşa 2002, s. 21. Vehbi Zeki Serter, Ozan Zeki Fikretoğlu, Lise Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi 1-2-3. sınıf, Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Lefkoşa 2002, s. 11.

¹⁵⁶ Nira Yuval-Davis, “Aidiyetler: Yerellik ile Diaspora Arasında”, 21. Yüzyılda milliyetçilik, (derleyen: Umut Özkırnımlı), (çeviren: Yetkin Başkavak), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2008, s. 146.

¹⁵⁷ Serter, , Ortaokul, s. 20.

yükselen bir ada olduğundan, Kıbrıs adası tarihinde, çevresindeki hiçbir anakaraya bağlı olmamıştır. Köprü vazifesi görecekt bir kara bağlantısı olmadığından, adaya has bitkiler (flora) ve hayvanlar (fauna), ya denizden doğal akıntılarla ulaşmış, ya da buzul çağından sonra adaya yerleşme amaçlı gelen insanlarca getirilmişlerdir”¹⁵⁸.

Görüldüğü gibi bu kitaplarda, Kıbrıs ve Türkiye arasında kurulmaya çalışılan “doğal” coğrafi bağıllık ortadan kaldırılmakta, Kıbrıs adasının “anavatandan” kopan bir “yavru” olmadığı vurgulanmaktadır. Böylece, adanın jeolojik oluşumundan hareketle geliştirilecek siyasi yaklaşımların da önüne geçilmek istenmektedir¹⁵⁹.

2009’da yayınlanan kitaplar ise, adanın oluşumu ile ilgili bir bilgi vermemeyi tercih edip, adanın komşularına dair bir aktarım ile yetinmektedir. Buna göre, “*En yakın komşusu Anavatan Türkiye’dir. Türkiye ile Kıbrıs arasında en yakın mesafe 70 km.dir (40 mil). Açık havalarda Beşparmak Dağları’ndan Türkiye’nin güney kıyılarını görmek mümkündür”¹⁶⁰. Buna ilişkin olarak bir haritaya da yer verilmekte ve komşulara olan uzaklıklar görsel olarak da aktarılmaktadır. Bu anlatım içerisinde gözden kaçırılmaması gereken bir diğer husus da “Anavatan Türkiye” ibaresinin açıkça vurgulanmasına ihtiyaç duyulmuş olmasıdır.*

Bir coğrafi mekânın, önceki niteliğinden farklı bir şekilde, milli toprak haline getirilmesi milliyetçi ideolojinin milleti kurgularken kullandığı önemli unsurlar arasındadır¹⁶¹. Diğer bir anlatımla milletin inşa edilmesi ve sonrasındaki içselleştirilmesi sürecinde milli kimlik üzerinden tanımlanan bir toprak parçasına

¹⁵⁸ Ali Eftal Özkul, Müge Şevketoğlu, Aysun Tuzcu, Yurdagül Akcansoy, Kıbrıs Tarihi 1. Kitap Ortaokullar İçin Tarih Kitabı (Temel Eğitim 2. Kademe), İstanbul 2008, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayını, s.7.

¹⁵⁹ Vural, Özuyanık, “Redefining Identity”, s. 143.

¹⁶⁰ Fikri Özler, Derviş Atakan, Sıdika Aktu, Şencan Yerebakan Özdemir, Hatice Şahin, Ulaş Beratlı, Emrah Mercan, Mustafa Yücelten, Mustafa Akın, Kıbrıs Türk Tarihi Ortaokullar İçin Tarih Kitabı(Temel Eğitim 2. Kademe), 6. Sınıf, y. y. b. 2009, KKTC Milli Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayını, s. 4. Benzer bir değerlendirme Vehbi Zeki Serter’in Kıbrıs Tarihi Ortaokul 1-2-3. Sınıf, Lefkoşa 2002, s. 13’de de yapılmaktadır. Ayrıca bir ifadeye daha yer verilmektedir “Bu yakınlığa karşılık, Kıbrıs, Yunanistan’dan 960 km., Suriye’den 112 km ve Mısır’dan 416 km uzaklıkta bulunmaktadır.”

¹⁶¹ Özkırmı, Milliyetçilik Üzerine, s. 163.

ihtiyaç duyulmaktadır¹⁶². Bunun için de sözü edilen siyasi birimin her bir üyesinin kendini ait hissedeceği, siyasi birim çerçevesinde örgütlenen, kültürel yapısıyla özdeşleşeceği bir mekâna ihtiyaç vardır. Bu mekân sınırlandırılmış olmak durumundadır¹⁶³. Ayrıca aktarılan bilgi ile alakalı olarak sunulan görsel malzemelerin, mevcut önyargıları yaygınlaştırma riski yüksektir. Çünkü bunlar bireylerin zihninde, yazılı materyallerden daha kolay var olabilmektedir¹⁶⁴. Sınırları belirlenmiş toprak parçası, milletin tahayyülü aşamasında tarihsel bir öneme sahip olarak kurgulanmaktadır. Kurgulanan aidiyetle bireyler kendilerini oraya ait hissetmekte, sınır dışında bulunanlar ise “öteki” olarak tanımlanmaktadır. Özellikle bahsi geçen toprak parçasında milletin ataları olduğu iddia edilen toplulukların yaşadığına dair inanç ve onların kahramanlıklarına dair anlatılarla da “vatan” fikri belirginleştirilmektedir. Diğer bir anlatımla “tarihi” bir toprağa ihtiyaç duyulmaktadır. Böylece geçmişte yaşayan ataların toprak üzerindeki hâkimiyeti ile bağlantı kurulmaktadır. Söz konusu teritoryal anlayış, hem ezeli bir geçmişe gönderme yapmak hem de kendini diğer milletlerden ayırmak için gerekli görülmektedir.

Bora, buna ilişkin olarak, geçmişte birlikte yaşanan mekâna dair hissedilen “doğal” aidiyet duygusunun, milliyetçi ideoloji tarafından meşru zemin yaratmak için kullanıldığını söylemektedir. Bir mekâna duyulan aidiyet ve “sadakat” milliyetçilik öncesi dönemde de vardır. Tam da bu sebepten ötürü, sözü edilen aidiyetin, milliyetçilik ideolojisine bağlı “vatan bilinci” tarafından dönüştürülmesi gerekmektedir. Aksi takdirde milli toprağın kabulü mümkün değildir. Göz önünde tutulan esas mesele inşa edilen milli değerlerin taşıyıcısı olacak bir mekânla bağlantı kurulmasıdır. Bu sebeple tarih kitaplarında ülkelerin coğrafi konumlarına ilişkin bilgiler yer almaktadır.

¹⁶² Halil Nalçaoğlu, “Vatan: Toprak Altı, Üstü ve Ötesi”, (editör: Tanıl Bora), Milliyetçilik, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2002, s. 306.

¹⁶³ Smith, , Milli Kimlik, s. 24.

¹⁶⁴ Pingel, Ders Kitaplarını Araştırma, s. 31.

Bir diğerk saptama ise, mekânın soyut olarak algılanmasına ilişkindir. Milliyetçilik ideolojisi coğrafi alanın tanımlanmasını araçsallaştırmaktadır¹⁶⁵. Buna göre, “vatan” kavramı belirli bir ÷lke toprağından ziyade, tahayyül sonucunda bireylerin zihinlerinde oluşan bir duygudur¹⁶⁶. Kıbrıs adasının Türkiye anakarasından kopup bir ada haline geldiğı, kuzeyindeki dağların Türkiye’nin Toros dağları ile bağlantısı bulunduğu bilgisi bu amaç doğrultusunda kullanılmaktadır¹⁶⁷. Kıbrıs’taki Türk milliyetçiliğı, Kıbrıs’ı ÷lke olarak anlamsızlaştırıp, bir bakıma onu Türkiye’nin bir parçası olarak resmetmektedir¹⁶⁸. Kıbrıslı Türklerin ayrı bir coğrafi yapısının olduğu dahi kabul edilmemektedir. Bununla amaçlanan, Kıbrıslı Türklerin kendilerini Türk milletinin bir parçası olarak hayal edebilmelerini sağlamaktır. Türkiye anakarası ile Kıbrıs’ın kuzeyi arasında kurulmak istenen bağlantı, yukarıda incelenen ulusal hukuk kuralları ışığında değerlendirildiğı takdirde, eğitim mevzuatı ile ders kitaplarının içeriğı arasındaki bağlantı kolayca tespit edilebilmektedir. Daha önceki bölümlerde de aktarıldığı üzere, KKTC’nin eğitim mevzuatı, Kıbrıslı Türklerin, Türkiye ve Türk milleti ile bağımlılık ilişkisine vurgu yapmaktadır.

Yukarıdaki tartışmadan hareketle özetlersek, 2004’ten önce yayınlanmış ders kitaplarına göre, “anavatan”dan kopmuş olan ve “*toprak yapısı, iklimi, bitki ve hayvan türleri bakımından tamamıyla Anadolu’ya*” benzeyen “yavru”nun üzerinde yaşayan insanların da “anavatan”daki bir milletin parçası olması dolayısıyla onlarla aynı milliyetçi duyguları paylaşması “doğal”dır. Buradaki anlatı açıkça Kıbrıs’taki Türk milliyetçiliğinden esinlenmektedir.

Oysa 2004 yılında yayınlanan kitaplarda, Kıbrıs adasının herhangi bir anakaradan kopmadığı, deniz tabanındaki yükselme sonucu oluştuğı, kendine has bitki ve hayvan varlığına sahip olduğu vurgulanarak, daha önceki kitaplarda “anavatan”la kurulan “doğal” bağlantı koparılmış, “ana” ortadan kalktığı için “yavru” da

¹⁶⁵ Tanıl Bora, “Türk milliyetçiliğinin inşasında vatan imgesi: Harita ve ‘somut’ ÷lke - Milliyetçiliğın vatani neresi?”, Birikim Dergisi, sayı: 213, Ocak 2007, s. 27.

¹⁶⁶ Nalçaoğlu, “Vatan: Toprak”, s.294.

¹⁶⁷ Serter , Ortaokul, s. 14.

¹⁶⁸ Kızılyürek, Milliyetçilik, s. 296.

ortadan kalkmış, böylece Kıbrıs'taki hâkim Türk milliyetçiliğinin temel tezlerinden biri geçersiz hâle getirilmiştir.

2009'da yayınlanan kitaplarda ise, adanın “anavatan”dan koptuğu iddiası dillendirilmemiş olmasına karşın, en yakın komşunun “anavatan” (bu kavrama özel bir vurgu yapılarak) Türkiye olduğu ve açık havalarda Türkiye'nin görülebildiği belirtilmiş, bu bilgi görsel malzemeyle pekiştirilmiş ve ana-yavru ilişkisi, 2004'ten önce kullanılan kitaplardaki kadar açık bir biçimde olmasa da, yeniden tesis edilmeye çalışmıştır. Bu anlamda 2009'da yayınlanan kitaplarla Kıbrıs'taki Türk milliyetçiliğinin temel tezine daha rafine bir dille geri dönüş yapıldığı iddia edilebilir.

Ders kitaplarında adanın jeolojik oluşumuna dair yapılan tanımlamalar, iki farklı anlatım üzerinden aktarılmaktadır. Eğitim hakkına ilişkin geliştirilen uluslararası standartlar, tartışmalı konuların varlığı halinde, çoklu bakış açısını geliştirecek farklı anlatımlara yer verilmesi gerektiğini belirtmektedir. Diğer bir anlatımla ders kitaplarının içeriğinde, tartışma ve sorgulama imkânı sunan bir dil kullanılmalıdır. 2004 yılında yayınlanan kitaplar, adanın coğrafi konumunu, Türkiye anakarası ile ada arasında herhangi bir bağ kurmadan tanımlanması, milliyetçi tarih kurgusunun dışına çıkılmasına fırsat vermiştir. Söz konusu anlatımın geliştirilmesi gerekmektedir. Örneğin konunun anlatıldığı bölümlerde yer verilecek sorular aracılığıyla öğrencilerin araştırma yapmaya yönlendirilmesi ve araştırma sonuçlarının sınıf içinde tartışılması mümkündür.

b) Adanın Jeo-Stratejik Önemi

Tarih kitaplarının bir kısmında, adanın coğrafi tanımının aktarılması yanında, söz konusu mekânın uluslararası ilişkiler bağlamındaki jeo-stratejik konumuna da yer verilmektedir.

Serter'in kaleme aldıkları ile 2009 yılında müfredata dâhil edilen kitapların içeriğinde, Kıbrıs'ın gerek doğu gerek batı devletleri açısından jeo-stratejik bir önem arz ettiği belirtilmektedir. Benzer bir anlatım, 2004 yılında yayınlanan kitaplarda mevcut değildir.

2004 yılına kadar okutulan kitaplarda adanın jeo-stratejik önemi, Türkiye, İngiltere ve Yunanistan için farklı bakış açıları ile aktarılmıştır. Bu konuda şu alıntılar örnek olarak gösterilebilir: “*Kıbrıs, tarihi-coğrafi, stratejik ve ekonomik yönlerden Anadolu’ya bağlıdır ve Küçükasya ile bir bütün teşkil etmektedir*”, “*İngiltere, tarih boyunca deniz yolları üzerindeki jeo-stratejik önemi olan yerleri, elinde askeri üs olarak bulundurmamak istemiştir. Kıbrıs gibi yerleri bu nedenle işgal etmiştir*”, “*Yunanistan’ın Kıbrıs’la ilgisi öncelikle Megali İdea’nın gerçekleştirilmesi ve Kıbrıs Rumları ile ilgilidir. Kıbrıs adası, tarihin hiçbir döneminde Yunanlılara ait olmamıştır*”¹⁶⁹.

2009 yılında yayınlanan kitaplar ise konuya kısıtlı bir şekilde değinmektedir. Örnek olarak, “*Akdeniz çevresinde egemen olan devletler mutlaka Kıbrıs’a da hâkim olmak istemişlerdir. Osmanlı Devleti’nin Kıbrıs’ı fethetmesinin önemli sebeplerinden birisi de adanın stratejik önemidir*” cümleleri verilebilir¹⁷⁰.

Toplumların uluslararası alandaki konumlarını tespit edebilmek için, tarihi ve coğrafi koşullarını temel alan stratejik bir analize tabi tutulması gerekmektedir. Bu bağlamda jeo-strateji yanında, jeopolitik kavramına da değinmek gerekmektedir. Jeopolitik, genel itibarıyla bir ülkenin coğrafi konumu ve tarihi geçmişi üzerinden geliştirilen politik yaklaşımlar olarak tanımlanmaktadır. Fakat yapılan bu tanım yetersiz görülmekte, sözü edilen hususların etnik köken ile bağlantısının kurulması gerektiği vurgulanmaktadır¹⁷¹. Bu bakımdan iki kavramı birbirinden ayrı düşünmek mümkün değildir. Her ikisi de aidiyet kurulan mekân üzerinden geliştirdikleri ideolojik yaklaşımlar temelinde, ülke dışı ile kurulan bağlantının saptanmasına yardımcı olmaktadır.

Kıbrıs’ın jeo-stratejik ve jeopolitik konumunu saptayabilmek için, tarih kitapları aracılığıyla aktarılan ideolojik söylemin tespit edilmesi gerekmektedir.

¹⁶⁹ Serter, Ortaokul, s. 16-17.

¹⁷⁰ Özler, Atakan, Aktu, Özdemir, Şahin, Beratlı, Mercan, Yücelten, Akın, Kıbrıs Türk Tarihi Ortaokullar İçin Tarih Kitabı (Temel Eğitim 2. Kademe), 6. Sınıf, s.9.

¹⁷¹ Ümit Özdağ, “Türk Milliyetçiliği ve Jeopolitik”, (editör: Tanıl Bora), Milliyetçilik, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4, İletişim Yayınları, İstanbul 2002,1. Baskı, s. 169.

Milliyetçilik ideolojisinin temel bileşenlerini teşkil eden, milletin ezelden beri var olduğuna dair özcü tarih anlatımı ve bunun coğrafi yapı üzerinde yarattığı vatan bilinci, sözü edilen analiz içinde göz önünde tutulmaktadır.

Kıbrıs'ın kuzeyindeki Türk milliyetçiliğinin etkisi altında şekillenen tarih anlatımı, adanın jeo-stratejik konumunun tanımlanmasında Türkiye açısından önemini vurgulamaktadır. Diğer bir anlatımla, Kıbrıs özelinde bir tanımlama yapılmamaktadır. Söz konusu anlayışın oluşumundaki temel etkenlerden bir tanesi de, Kıbrıs Türk toplumunun kendini etken bir özne olarak tanımlamamasından kaynaklanmaktadır.

Adanın İngiliz yönetimine girmesi sonucunda Kıbrıslı Türkler kendilerinden daha kalabalık bir nüfusa sahip olan Kıbrıslı Rumlar karşısında yetersizlik hissine kapılmıştır. Bu sebeple Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra ortaya çıkan milliyetçi akımın da etkisiyle Türkiye'ye bağlılık vurgusu artmıştır. Kıbrıs'taki Türk milliyetçilerinin ada üzerinde söz sahibi olmalarının mümkün olmadığı düşüncesinden hareketle, özne olma arayışından vazgeçip, var olabilmek için Türkiye'ye bel bağlamayı seçtiklerini söylemek yanlış olmaz. Bu anlayış sonucu olarak, Kıbrıslı Türklerin kendi iradelerine sahip olamaması sonucunu doğurmakta, edilgen bir yapının inşa edilmesine imkân tanımaktadır¹⁷².

Konuyla ilgili literatürde, stratejik açılımların gerçekleştirilmesinin, zaman ve mekana bağlı olarak şekillendirilecek bir ortak kimlik algısının yaratılmasına bağlı olduğu söylenmektedir¹⁷³. Davutoğlu, sözü edilen açılımların temelini oluşturacak etmeni “stratejik zihniyet” inşası olarak tanımlamaktadır. Yazara göre, bir devletin “stratejik zihniyetini” oluşturmak için, toplumun tarih bilinci ve ona bağlı olarak şekillenen mekân algısının göz önünde tutulması gerekmektedir. Böylece, devletin dünya üzerindeki yerine ilişkin bakış açısı, diğer bir ifade ile “stratejik zihniyeti”ne bağlı olarak geliştirilen konumu tespit edilebilecektir¹⁷⁴.

¹⁷² Tufan Erhürman, “Kıbrıslı Türkler Liderlerini Arıyorlar!”, Kıbrıslı Türklerin Halleri Kara Gerçekle Yüzleşme Denemeleri, Işık Kitabevi Yayınları, 1. Baskı, Lefkoşa 2011, s. 202-203.

¹⁷³ Ahmet Davutoğlu, Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu, Küre Yayınları, y. y. b. 2011, 62. Baskı, s. 23.

¹⁷⁴ Davutoğlu, Stratejik, s. 29.

Kimlik bilinci temelinde şekillendiği söylenen bu zihniyet yapısı, milli-devlet düzeninin var olduğu günümüzde, her devletin kendine özgü analizinin varlığını gerekli kılmaktadır. Aksi takdirde uluslararası alanda tanınmış bir kimliğin varlığından bahsedilememektedir.

Kıbrıs'ın kuzeyinde hâlen varlığını sürdürmekte olan Türk milliyetçiliğinin, adanın jeo-stratejik yapısını Kıbrıs özelinde tanımlamamasının nedeni, kendini Türkiye üzerinden var etme çabasıdır. Özellikle Serter'in Kıbrıs'ın Türkiye için stratejik önemine dair yaptığı vurgu, söz konusu iddiayı kanıtlar niteliktedir. Diğer bir anlatımla Kıbrıs üzerinden yapılmayan bir tanımlama, aslında dış politika açısından bağımlılığı da beraberinde getirmektedir. Davutoğlu'na göre *“stratejik zihniyet bir varoluş iddiasına dayanmadıkça edilgenlikten kurtulabilmek mümkün değildir”*¹⁷⁵. Kıbrıs'taki Türk milliyetçiliği tarafından üretilen politika, 1980'li yıllardan itibaren, Türkiye'nin Kıbrıs'ın kuzeyinde etken bir siyasi konumlanışı olmasına zemin hazırlamıştır. Bu bakımdan KKTC'nin kuruluşundan bu güne değin, edilgen bir devlet yapılanmasından bahsetmek mümkündür.

Yukarıda değinilen etken-edilgen ilişkisi, daha yaygın bir kullanım olan vesayet ilişkisi bakımından da değerlendirilebilmektedir. Adanın jeo-stratejik konumunun Türkiye açısından öneminin vurgulanması, bir bakıma söz konusu ilişkinin meşruiyet bağına da kurmaktadır. Kıbrıs'taki Türk milliyetçiliğinin, özellikle 1980'li yıllardan sonra, Türkiye'ye olan bağlılığın ve KKTC üzerindeki vesayetin siyasi anlamda içselleştirilmesinde yadsınamayacak bir rolü vardır. Bunun etkisi günümüzde de devam etmektedir. Bu bağlamda polis ve itfaiyenin İçişleri Bakanlığı yerine askeri idareye bağlı olması ve merkez bankasının yönetiminin başında Kıbrıs'ın kuzeyindeki yönetim tarafından belirlenen bir kimse yerine TC tarafından atanan birinin bulunması, sunulabilecek en önemli örnekler arasındadır¹⁷⁶. Bu çerçevede Kuzey Kıbrıs'ın yönetiminin TC'nin vesayeti altında, edilgen bir yapı haline getirildiğini söylemek mümkündür. İç politikadaki bağlılık

¹⁷⁵ Davutoğlu, Stratejik, s. 31.

¹⁷⁶ Tufan Erhürman, “Olağan Dışı Olanın Olağanlaşması”, Kıbrıslı Türklerin Halleri Kara Gerçekle Yüzleşme Denemeleri, Işık Kitabevi Yayınları, Lefkoşa 2011, 1. Baskı, s. 198.

ve hukuki anlamda tanınmamışlığın neden olduğu konum gereğince, dış politika açısından stratejik bir zihniyete sahip olmak mümkün değildir.

Özetlersek, adanın Türkiye açısından jeo-stratejik öneminin 2004'ten önce yayınlanan kitaplarda çok açık ve ayrıntılı bir biçimde, 2009'da yayınlanan kitaplarda ise daha kısıtlı bir şekilde de olsa vurgulanmış olmasına karşın, 2004'te yayınlanan kitaplarda yer almamış olması kanımca bir tesadüf değildir. Bir adanın jeo-stratejik öneminin ada üzerindeki devlet ve halk açısından değil de başka bir devlet açısından ele alınmış olması aslında Kıbrıs'taki Türk milliyetçiliğinin kendini Türkiye'nin çıkarlarına vurgu yapmak suretiyle var edebileceği inancının sonucudur. Ancak, böyle bir inanç kaçınılmaz olarak, adadaki halkı ve devleti edilgen konuma indirgemekte, vesayeti meşrulaştırmakta ve Kıbrıslı Türkleri bir anlamda iradesizleştirmektedir.

Geo-stratejik önemin vurgulanması, yukarıda anlatılan edilgenlik ilişkisine ek olarak ülkelerin güvenliği açısından da gerekli görülmektedir. Böylece üzerinde yaşanan toprak parçası, düşmandan korunması gereken bir yer olarak tasavvur edilmektedir. Milliyetçilik ideolojisinin yarattığı “biz” – “öteki” kurgusu, iki grup arasında düşmanlık ilişkisinin var olduğuna dair inancı da doğallaştırmaktadır. Hâlbuki eğitimin, barış ve uzlaşma kültürünün korunması ve geliştirilmesi amacıyla, tüm milletler arasındaki dostluk, hoşgörü ve anlayışı özendirilmesi gerekmektedir.

2. Toplumsal Faktörler

Milletlerin tahayyül edilmesindeki unsurlar arasında dil, din, kültür ve tarih birliği sayılmakta, bir millete duyulan aidiyet bağı bu değerler üzerinden kurulmaktadır. Bir toplumsal grup içerisindeki türdeşlik kurgusunun kavranabilmesi için, “biz” ve “öteki”ne dair geliştirilen anlatımların tespit edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda öncelikle sözü edilen tahayyülün nasıl şekillendirildiği saptanacak, sonrasında ise açık bir insan hakkı ihlali teşkil eden kayıplar meselesinin tarih kitapları içerisinde hangi biçimde aktarıldığı tespit edilecektir.

a) “Biz” ve “Öteki” Tahayyülü

Ders kitaplarında milliyetçi tarih anlatımının sorunlu yanlarından biri, bireylerin ve toplumların homojenleşmiş milli kimlikler üzerinden tarif edilmeleridir¹⁷⁷. Sözü edilen aktarım kendiliğinden “öteki”leri yaratmakta, insanlar arasında var olan birçok benzerlik yok sayılmaktadır. Bu başlık altında Kıbrıs’ta yaşayan insanların kökenine ilişkin, farklı anlatımlara yer verilecektir.

Serter’in anlatımına göre, “*Bugün Kıbrıs’ta bulunan Rumlar, Yunanlı değildir. Bunlar pek çok yabancı tarihçilerin ve de siyaset adamlarının da kabul ettikleri gibi, Kıbrıs’ı tarih boyunca işgal etmiş bulunan ulusların kalıntılarıdır*”¹⁷⁸. Bu bilgi Kıbrıslı Rumlar ile Yunanlıların arasında herhangi bir ilişki bulunmadığını aşağılayıcı bir dil kullanarak ifade etmektedir.¹⁷⁹ Bir yandan Kıbrıslı Rumların kendilerini ait hissettikleri millete ait olmadıkları vurgulanmakta, diğer yandan da bu toplum için “kalıntı” sözcüğü kullanılarak, bir anlamda “saf” olmadığı işaret edilmektedir.

Aynı kitapta, Kıbrıslı Türklerden ise, “*Kıbrıs’ın Atalarımız tarafından fethinden sonra, Türkiye’nin çeşitli bölgelerinden Kıbrıs’a gönderilmiş bulunan göçmenler, Kıbrıs’ta bugün Anavatanları Türkiye’ye her şeyleri ile bağlı Türk halkının kökünü oluşturmuştur*” şeklinde bahsedilmektedir¹⁸⁰. Görüldüğü gibi Kıbrıslı Türkler, Kıbrıslı Rumların aksine, Kıbrıs’taki Türk milliyetçilerinin kendilerini ait hissettikleri milletin parçasıdır. Bu geçmişte de bugün de böyledir.

2009 yılında yayınlanan kitaplara göre ise, “*Rumların kökeni, yüzyıllar boyunca Adaya hâkim olan veya koloniler kuran milletlerden arta kalanların karışmasına dayanır*”¹⁸¹. Görüldüğü gibi Serter’in kitaplarında hâkim olan Kıbrıslı Rumlarla

¹⁷⁷ Tanıl Bora, “Ders Kitaplarında Milliyetçilik ‘Siz Bu Ülke İçin Neler Yapmayı Düşünüyorsunuz’”, Ders Kitaplarında İnsan Hakları II Tarama Sonuçları, (editör: Gürel Tüzün), Tarih Vakfı Yayınları, 2009, s. 116.

¹⁷⁸ Serter, Tarihi, s. 17.

¹⁷⁹ Önen, Dağseven, Karahasan, Latif, Tarih Kitaplarının Yeniden Yazılması, s. 37.

¹⁸⁰ Serter, Ortaokul, s.70. Benzer bir anlatım için bkz. Serter, Fikretoğlu, , Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi, s. 32.

¹⁸¹ Mustafa Özyürek, Mehmet Karamanoğlu, Fikri Özler, Halil Selçuk, Rasim Taş, Ulaş Berathlı, Gülay Mercan Gergin, Kıbrıs Türk Tarihi 9. Sınıf, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayını, y. y. b. 2009, s. 25.

Yunanlılar arasında hiçbir ilişki bulunmadığına ve onların bir “kalıntı”dan, bir “artık”tan ibaret olduğuna ilişkin yaklaşım burada da etkisini göstermektedir. Ayrıca, “saf” olmayan topluluk vurgusu, burada, “karışım”dan söz edilmek suretiyle daha da açık hale getirilmiştir.

Bu kitaplarda, Kıbrıslı Türklerden, “1571 de Kıbrıs’ın fethi ile adaya yerleştirilen Türklerin torunları olduğu bilinciyle hareket etmişlerdir, anavatan Türkiye’den Kıbrıs’a gelen Türkler tarihin hiçbir döneminde Türkiye ile ilişkilerini kesmemiştir bu ilişkiler zaman içinde artarak devam etti”¹⁸² şeklinde söz edilmektedir. Görüldüğü gibi, burada da, Serter’in kitaplarında olduğu gibi, Kıbrıslı Türkler, Kıbrıslı Rumlardan farklı olarak, Türk milletine mensup oldukları açık olan, “saf” ve ait oldukları milletle ilişkileri geçmişte ve bugün sıkı bir şekilde devam eden bir halktır. Kısacası, “biz” ve “öteki” hakkındaki açıklamalar açısından, Serter’in kitaplarıyla 2009’da yayınlanan kitaplardaki anlatım arasında önemli bir fark yoktur.

Osmanlı döneminde kişilerin adaya gönderilmesi, “sürgün uygulaması” üzerinden şekillenmektedir. Tabii ki bu, farklı yaklaşımlar ile ele alınmaktadır. 2004’te yayınlanan kitaplara göre sürgün ile amaçlanan “yeni fethedilen bir yerin hem tam anlamıyla vatan toprağı yapılabilmesi hem de savunmasının kolay olabilmesi için, burada Müslüman Türklerin yaşamasıdır”¹⁸³. Adaya gönderilen bireylerin özellikleriyle ilgili olarak, “daha sonraki yıllarda Osmanlı Devleti çeşitli adi suçluları veya görevlerinde usulsüzlük yapan devlet görevlilerini ya aileleriyle ya da yalnız olarak adaya sürmüştür”¹⁸⁴ gibi ifadeler yer verilmektedir. Serter ise, “Kıbrıs’a gitmek için kaydedilmiş olanlar kim olursa olsun, herkesin iki kefil olması gerekiyordu; bu kefiller, kefil oldukları kişinin ahlâki durumu ile kanuna aykırı suçları olmadığını belirtmek bakımından güvenilir kimseler olduklarının öğrenilmesinde yararlı olmuşlardır”¹⁸⁵ diye aktarımda bulunmaktadır. Söz

¹⁸² Özyürek, Karamanoğlu, Özler, Selçuk, Taş, Beratlı, Gergin, Kıbrıs Türk Tarihi 9. sınıf, s. 81.

¹⁸³ Özkul, Tuzcu, Akcansoy, Kıbrıs Türk Tarihi I., s. 26.

¹⁸⁴ Özkul, Tuzcu, Akcansoy, Kıbrıs Türk Tarihi, s. 28.

¹⁸⁵ Serter, Fikretoğlu, Ortaokul, s. 70., Lise Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi, s. 32. Benzer bir aktarım 2009 yılında değiştirilen kitaplarda da yer almaktadır, bkz. Fikri Özler, Derviş Atakan, Sıdika Aktu, Şencan Yerebakan Özdemir, Hatice Şahin, Ulaş Beratlı, Emrah Mercan, Mustafa Yücelten,

konusu farklılık milliyetçilik ideolojisinde, aidiyet kurulan milli kimliğin geçmiş sicilinin temiz, “iyi” olması gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. Serter’e göre, Kıbrıs’a gönderilen ve günümüzde Kıbrıslı Türk toplumunun atası olduğu iddia edilen bireyler iyi hal sahibi kimselerdir. Dolayısıyla Kıbrıslı Türkler geçmişi temiz, saf, hangi milletin parçası olduğu belli bir halktır. Oysa 2004’te yayınlanan kitaplarda milliyetçi tarih yazımının gereği olan geçmişi aklama çabası görülmediğinden, en azından adaya gönderilen bazı Türklerin suçlu sürgünler oldukları belirtilebilmiştir. Bu yaklaşım, kuşkusuz, milliyetçiliğin temiz “biz” kurgusuna uygun düşmemektedir.

Tarih ders kitapları, milliyetçi ideolojiye bağlı olarak, ezelden beri var olduğu iddia edilen milli kimlikler ile aidiyet kurulması ve söz konusu kimliklerin sürekliliğinin sağlanması için milli kimlikler temelinde şekillenen bir anlatımı tercih etmektedir. Aksi takdirde, milletin varlığı tehlikeye girmiş olacaktır¹⁸⁶. Milli-devletler eğitim sistemleri içerisinde kullandıkları ders kitapları aracılığıyla, kurguladıkları milli kimlikleri bireylere aktarmaktadırlar¹⁸⁷. Aidiyet kurulan kimlik yanında “öteki”ler de tanımlanmaktadır. Kimlik oluşum ve tanımlama süreçlerinin etkisiyle, Bu süreçlere içkin olan iktidar arzusunun bir uzantısı olarak “öteki”lerden farklı olan tarafları ortaya koyabilmek adına çatışmaya neden olabilecek bir dil kullanılmaktadır. Çünkü “öteki”nin düşman olarak tasvir edilmesi, milliyetçi siyasetin meşruiyeti için gereklidir¹⁸⁸.

Ders kitaplarında, milliyetçi tarih anlatımı sebebiyle kimi toplumsal gruplara ya da diğer milli kimliklere yer verilmemesi de söz konusu olmaktadır. Bu yaklaşım, bu grupların yok sayılmasına ve ayrımcılığa maruz kalmasına sebebiyet vermektedir¹⁸⁹. 2004 yılından sonra, o güne değin sadece iki toplum ve onların siyasi tarihinden bahseden tarih kitapları adadaki azınlıklara da yer vermeye başlamıştır. Maronit, Ermeni, Latin ve Yahudilerin de Kıbrıs’ta var olduğu

Mustafa Akın, Kıbrıs Türk Tarihi Ortaokullar İçin Tarih Kitabı (Temel Eğitim 2. Kademe), 7. Sınıf, 2009, s. 26.

¹⁸⁶ Tamçelik, “Kıbrıs Türk Eğitim Sistemi”, s. 2197.

¹⁸⁷ Yasemin Esen, Okul bilgisi, s. 13.

¹⁸⁸ Niyazi Kızılyürek, Ulus Ötesi Kıbrıs, Kassulitis Ltd., Lefkoşa 1993, s. 42.

¹⁸⁹ İnal, Eğitim ve İdeoloji, s. 119.

aktarılmıştır¹⁹⁰. Bu yaklaşım kuşkusuz önemlidir. Çünkü adada yalnızca “biz” ve “ötekiler”in var olmadığını, bunlar dışında da insanların yaşadığını, onların dillerinin, dinlerinin, bazı gelenek ve göreneklerinin farklı olduğunu bilmek, bir yandan iki büyük halk arasındaki karşıtlıkları yumuşatabilecek, diğer yandan da farklılıklara daha fazla saygı duyulmasını sağlayabilecektir.

Milliyetçi tarih yazımının etkisi altındaki kitaplarda, çoğu zaman “öteki” olarak tanımlanan gruptaki bireylerin genelini içeren ifadeler kullanılmaktadır. Bu da birtakım önyargıların yaratılmasına sebebiyet vermektedir. Söz konusu anlatım milletlerin doğal ve bu sebeple değişmez özelliklere sahip olduğu fikrini de pekiştirmektedir. Önyargılar, toplumlar arası güvenin inşa edilebilmesini engellemektedir¹⁹¹. Kimi kitaplarda “öteki”, riyakâr, barbar, hain olarak tanımlanmaktadır. Yaratılmaya çalışılan “biz” kavramı karşısında kurgulanan “öteki” düşmanlaştırılmakta, var olabilecek ortak değerler yok sayılmaktadır¹⁹².

Örneğin Serter’e göre Kıbrıslı Rumlar, “*Türklerin hoşgörülü yönetimlerinden yararlanmayı bilmiş ve gördükleri iyiliğe, ihanetle karşılık vermişlerdir*”¹⁹³. Görüldüğü gibi “biz” “iyi”yiz, “öteki” “hain”dir. Böylece eğitim aracılığıyla toplumlararası ilişkilerde iyileşme olanağı da ortadan kaldırılmaktadır. Hâlbuki, eğitim hakkına saygılı bir ders kitabında, öğrencilere diğer toplumun mensuplarının da kendileri gibi travmatik bir geçmişe, güvenlik ihtiyacına ve haklara sahip olduklarının anlatılması beklenir. Bu bağlamda “öteki” düşman ve güvenilmez olarak sunulmamalıdır¹⁹⁴. Aksi takdirde iki toplum arasında milliyetçi

¹⁹⁰ Özkul, Tuzcu, Akcansoy, Kıbrıs Türk Tarihi I, s. 43-47. Mete Oğuz, Koral Özen, Zühal Mustafaoğulları, Kıbrıs Tarihi 1960-1968 Kıbrıs Siyasi Tarihi 3. Kitap, Kıbrıs Türk Eğitim Vakfı Yayınları, y. y. b. 2007, s. 38-39. Özler, Atakan, Aktu, Özdemir, Şahin, Beratlı, Mercan, Yücelten, Akın, Kıbrıs Türk Tarihi Ortaokullar İçin Tarih Kitabı (Temel Eğitim İkinci Kademe) 7. Sınıf, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayını, y. y. b. 2009, s. 41. Özyürek, Karamanoğlu, Özler, Selçuk, Taş, Beratlı, Gergin, Kıbrıs Türk Tarihi 9. Sınıf, s. 25-27.

¹⁹¹ Melike Türkân Bağlı – Yasemin Esen, “Ders Kitapları Yazarları İçin İnsan Hakları Işığında Yönlendirici Bazı Somut Öneriler”, Ders Kitaplarında İnsan Hakları İnsan Haklarına Duyarlı Ders Kitapları İçin, (editörler: Melike Türkân Bağlı, Yasemin Esen), Tarih Vakfı Yayınları, 1. Baskı, y. y. b. 2003, s. 142.

¹⁹² Türkiye’deki ders kitapları için yapılan benzer bir değerlendirme için bkz. Tanıl Bora, Ders Kitaplarında Milliyetçilik”, s. 119.

¹⁹³ Serter, Ortaokul, s. 84.

¹⁹⁴ Hakan Karahasan, Michalinos Zembylas, “The politics of memory and forgetting in history textbooks: Towards a pedagogy of reconciliation and peace in divided Cyprus”, Citizenship

ideolojinin yarattığı çatışma kültürü, barışın sağlanmasına yönelik yaygınlaşması gereken uzlaşma kültürüne dönüştürülemezdir.

2004 yılında yayınlanan kitaplarında, iki toplumun geçmişte uyum içinde yaşayabildiğine dair sosyal tarih anlatımlarına yer verilmektedir. Bu konuda şu paragraf örnek gösterilebilir: “*Kıbrıslı Türkler ve Rumlar, farklı dinden ve dilden olmalarına rağmen yüzyıllardır aynı adada birlikte yaşıyorlardı. ‘Yurt’ bildikleri Kıbrıs’ı tümü seviyordu. Yemekleri, müzik zevkleri, giyim tarzları, eğlence anlayışları... birbirine çok benziyordu... Aslında Kıbrıslılar arasındaki sorun din, dil gibi farklılıklardan değil, bu farklılıkların politikaya alet edilmesinden kaynaklanacaktı. Milliyetçilik akımları ile Böl-Yönet politikası, siyasi hedeflerin farklılığına yol açacaktı*”¹⁹⁵.

Görüldüğü gibi bu kitaplarda, diğerlerinden farklı olarak, iki ayrı toplum olan Kıbrıslı Türklerle Kıbrıslı Rumların dil, din gibi konulardaki farklılıklarına karşın tarihin bir döneminde barış içinde bir arada yaşayabildikleri vurgulanmaktadır. Bu yaklaşım, iki halkın birbiriyle asla bir arada yaşayamayacağını anlatan, ikisini birbirinin tam tersi, Kıbrıslı Türkleri iyi, Kıbrıslı Rumları hain olarak kurgulayan milliyetçi yaklaşımdan ayrılmaktadır.

2009 yılında yayınlanan kitaplarda ise sosyal tarihe farklı bir açıdan değinilmiş, iki toplumun sahip olduğu ortak geçmişten ziyade, askeri ve siyasi tarih içerisinde yaşananlar sonucunda Kıbrıslı Türklerin yaşadığı sıkıntılara yer verilmiştir¹⁹⁶. Siyasi ve askeri tarih anlatımına odaklanan yaklaşımlar, toplumlar arasındaki çatışma ve anlaşmazlıkları ön planda tutmaktadır. Bu sebeple, iki toplum arasında ötekileştirmeye dayanmayan bir ilişkinin kurulması için, benzer paylaşımlara

Education: Europe and the World Proceedings of the eighth Conference of the Children’s Identity and Citizenship in Europe Thematic Network,(edited by Alistair Ross), Riga 2006, London CiCe Publications, <http://learning.londonmet.ac.uk/cice/docs/2006-701.pdf>, erişim tarihi: 15/1/2012, s. 706.

¹⁹⁵Ali Eftal Özkul, Meltem Onurkan Samani, Mete Oğuz, Aysun Tuzcu, Sevinç Baki, Yurdagül Akcansoy. Kıbrıs Tarihi Ortaokullar İçin Tarih Kitabı (Temel Eğitim 2. Kademe) 2. Kitap, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul 2008, s. 59.

¹⁹⁶Mustafa Özyürek, Mehmet Karamanoğlu, Fikri Özler, Halil Selçuk, Rasim Taş, Ulaş Beratlı, Gülay Mercan Gergin, Kıbrıs Türk Tarihi 10. Sınıf, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayını, 2009, s. 50-53.

fırsat tanıyan sosyal tarih anlatımının kullanılması eğitim hakkına daha uygundur¹⁹⁷. Sosyal tarihin aktarımı, “biz” ve “öteki” düşmanlığını da azaltabilecek niteliktedir. Böylece kültürler arasındaki benzerlik ortaya çıkmakta, iki toplum arasında yaşanan çatışmaların sebebine ilişkin daha akılcı bir tartışma yapma imkânı elde edilmiş olmaktadır. Aksi takdirde, özcü anlatımların ortaya çıkardığı doğal millet anlayışı, aidiyet kurulan milli kimlik özelliklerinin “öteki”lerden farklı ve üstün olduğuna ilişkin geliştirilen yaklaşımı ortadan kaldırılamayacaktır. Sosyal tarihin aktarılması bu sebeple büyük bir öneme sahiptir.

Ders kitaplarının içeriğinde, herhangi bir millî kimliğe üstünlük atfedilmemesi gerekmektedir. Ayrımcılığın ve önyargıların ortadan kaldırılması için farklılıklara saygı gösterilmesine imkân tanıyacak anlatımlara yer verilmelidir. Ayrıca bir millet homojen özelliklere sahip bireylerden oluşan bir yapı olarak tanımlanmamalı, her milletin içinde farklı özelliklere ve eğilimlere sahip insanların bulunduğu vurgulanmalıdır.

Papadakis, adanın iki yakasında da egemen olan tarih anlatımının karşılaştırmasını yaptığı raporunda, her iki aktarımın da kendi etnik kimlikleri üzerinden şekillendiğini söylemektedir. Böylece, Kıbrıs’ın çok kültürlü yapısı ve çeşitli etnik kökenden gelen insanların yaşadığı bir yer olduğu gerçeği göz ardı edilmektedir¹⁹⁸. Demokrasi ve çoğulculuk ilkeleri, ders kitapları içerisinde tek tip anlatımlar yerine, farklı etnik kökenlerin belirtilmesini ve görünür kılınmasını gerektirmektedir. Bu nedenle göz önünde tutulması gereken husus, yaratılan ötekilerin haklarını hiçe saymayan, farklılıklara rağmen bir arada yaşanabileceğine ilişkin tarihsel bilinci yerleştirebilen bir anlayışın hâkim olmasıdır¹⁹⁹.

¹⁹⁷ Niyazi Kızılyürek, Önsöz, Önen, Dağseven, Karahasan, Latif, Tarih Kitaplarının Yeniden Yazılması, s. 98.

¹⁹⁸ Papadakis, Bölünmüş Kıbrıs’ta Tarih Eğitimi, s. 15.

¹⁹⁹ Orhan Silier’in Avrupalı-Türkiyeli Tarih Eğitimcileri Buluşması’nda yaptığı konuşma metninden alıntıdır. Tarih Eğitime Eleştirel Yaklaşımlar, (yayıma hazırlayan: Oya Öymen), Türkiye Ekonomi ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 2003, s. 169.

b) Kayıplar Meselesi

2004'ten önce ve 2009 yılında yayınlanan kitapları kayıplar meselesini "Kıbrıs'ta Kayıp Türkler Sorunu" başlığı altında aktarmaktadır. Buna göre, "Kıbrıs'taki kayıp kişiler sorunu Kıbrıs Türklerine karşı Rumların korkunç bir insan hakları ihlâli olarak ortaya çıkmıştır. Rumların kayıpları 15 Temmuz darbesinden 20 Temmuz 1974'e kadar olan kayıplardır."²⁰⁰

Bu noktada dikkat çeken ilk unsur başlıktır. Serter'in başlığından yalnızca Türklerin kayıpları olduğu, "Kayıp Rumlar Sorunu" diye bir sorun olmadığı sonucuna varılabilir. Oysa, yukarıda aktarılan metinden de anlaşılacağı gibi Rumların da kayıpları vardır²⁰¹. Görüldüğü gibi burada, "biz" in kayıpları vurgulanmakta, "öteki" nin kayıpları ise mümkün olduğunca görünmez kılınmaktadır.

Serter, ayrıca, "Kıbrıs'taki kayıp kişiler sorunu Kıbrıs Türklerine karşı Rumların korkunç bir insan hakları ihlâli olarak ortaya çıkmıştır" cümlesiyle başlıktaki yaklaşımı pekiştirmekte ve insan hakları ihlalinin yalnızca Rumlar tarafından gerçekleştirildiğini, kayıplar konusunda failin Kıbrıslı Rumlar, mağdurun Kıbrıslı Türkler olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca buradaki ifadenin "korkunç" sözcüğüyle güçlendirilmesi dikkat çekicidir.

Milliyetçi söylem, kendi içerisinde yarattığı "öteki"leri, geçmişte yaşanan olayların sorumlusu olarak tanımlamaktadır. Bu sayede aidiyet kurulan milli kimlik, sorumluluktan kurtulmuş olacaktır.

Bunlara ek olarak, Kıbrıslı Rum kayıplar sorununun, Yunanistan'daki cunta idaresinin Kıbrıs'a yansıyan etkisi sonucunda gerçekleşen darbe ile Türkiye'nin

²⁰⁰ Serter, Fikretoğlu, Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi, s. 201. Serter, s. 174-175. Özyürek, Karamanoğlu, Özler, Selçuk, Taş, Beratlı, Gergin, Kıbrıs Türk Tarihi 10. Sınıf, s. 71. Fikri Özler, Derviş Atakan, Sıdika Aktu, Şencan Yerebakan Özdemir, Hatice Şahin, Ulaş Beratlı, Emrah Mercan, Mustafa Yücelten, Mustafa Akın, Kıbrıs Türk Tarihi Ortaokullar İçin Tarih Kitabı (Temel Eğitim 2. Kademe) 8. Sınıf, s.79.

²⁰¹ Kıbrıslı Rum kayıp şahıslar için AİHM'de Türkiye aleyhine açılan davalar için bkz. Kıbrıs v Türkiye, başvuru no: 25781/94, 10/5/2001. Varnava ve Diğerleri v Türkiye, başvuru no.ları: 16064/90, 16065/90, 16066/90, 16068/90, 16069/90, 16070/90, 16071/90, 16072/90 ve 16073/90, 18/9/2009.

adaya yaptığı harekât arasında kalan kısa dönemde gerçekleşmiştir. Bu noktada iki vurgu dikkat çekmektedir. Birincisi, Rumların kaybolmasının sebebinin yine onların faili oldukları olayların sonucu olduğudur. Yani, Yunanistan'daki Albaylar Cuntası'nın etkisiyle Kıbrıs'ta bir darbe gerçekleşmemiş olsaydı, Kıbrıslı Rumlar kaybolmayacaklardı. Bu noktada Kıbrıslı Rumların kaybolmasına yol açan Türkler olsa da dolaylı failin yine "Rum-Yunan ikilisi" olduğuna vurgu yapılmış olması dikkat çekicidir. Yani, Rumların kaybedilmesinin faili de aslında "biz" değil, mağdur gibi görünen "öteki"dir. Tüm iddialara rağmen Kıbrıs'taki kayıp şahıslar sorununun 1963-1964 yılları arasında ve 1974 yılı içinde gerçekleştiği bilinmektedir²⁰². Kıbrıslı Türk ve Rumların dönemlere ait kayıp sayıları tam anlamıyla bilinmiyor olsa de 1974 yılı öncesinde de söz konusu vakalar yaşanmıştır.

Son olarak, Kıbrıslı Rumların kaybedildiği dönemin Kıbrıslı Türklerin kaybedildiği döneme oranla çok kısa olduğunun altının çizilmiş olmasına da dikkat etmek gerekir. Serter'e göre, Rumlar yalnızca 15 Temmuz ile 20 Temmuz arasındaki beş gün içerisinde kaybedilmişlerdir. Oysa Türklerin kaybedildiği dönem belirsizdir. Bu vurgu ile "biz" in kayıplarının "öteki" nin kayıplarından daha fazla olduğu izlenimi yaratılmaktadır. Oysa gerçek rakamlar bunun tam tersini göstermektedir²⁰³.

2004 yılında yayınlanan kitaplarda ise kayıplar sorunu, "*Harekâtlar sırasında her iki taraf da kayıplar verdi... Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıslı Türklerin çok uzun yıllardır yaşadığı acıları bu dönemde ilk kez yaşadı. Onlar da Kıbrıslı Türklerin yıllarca yaşadığı gibi hem evlerini ve köylerini terk etmek zorunda kaldı, hem de savaş*

²⁰² Abdurrahman Saygılı, "Kıbrıs'ta Geçmişle Hesaplaşmak Mümkün mü? Bir Olanak(sızlık) Olarak Kayıp Kişiler Komitesi", Kıbrıs Yazıları, sayı:3, Yaz-Güz 2006, s. 31.

²⁰³ Kayıp Şahıslar Komitesi'nin resmi verilerine göre 494 Kıbrıslı Türk, 1464 Kıbrıslı Rum kayıp kişi bulunmaktadır. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. "Dünya standartlarını yakalamaya çalışıyoruz", http://www.yeniduzen.com/detay_ars.asp?a=32079, erişim tarihi: 13/12/2011. Kayıp Şahıslar Komitesi'nin resmi web sitesi için bkz. http://www.cmp-cyprus.org/nqcontent.cfm?a_id=1&tt=graphic&lang=13, erişim tarihi: 13/12/2011.

sirasında, Kıbrıslı Türkler gibi yakınlarını kaybetti”²⁰⁴ cümleleriyle aktarılmaktadır.

Görüldüğü gibi buradaki anlatımda, her şeyden önce kayıplar sorununun yalnızca “biz”e ilişkin olduğu izlenimi ortadan kaldırılmakta, her iki toplumun da kayıpları olduğu açıkça vurgulanmaktadır. Bu vurguyla iki toplumun birbirinin acılarını anlamasına ve empati geliştirmesine olanak yaratılmaktadır. Ayrıca Rumların yalnızca 15 Temmuz ile 20 Temmuz arasındaki beş günlük dönemde değil, “harekâtlar sırasında” kayb olduğu vurgulanmaktadır. 2. harekâtın 14 Ağustos’ta gerçekleştiği hatırlanırsa, “kaybolma dönemi”nin Serter’in sözünü ettiği beş günle sınırlı olmadığı görülecektir.

Serter’in kitabında, ayrıca, *“sonuç olarak rum tarafı artık bu nazik konuyu (kayıplar konusu) istismar etmekten vazgeçmeli; Türk ve Rum kayıplar konusu en erken bir zamanda kapatılmalıdır. Bu şekilde Kıbrıs adasının iki ulusal toplum arasında güvensizlik duyguları bir nebze olsun azalmış olacaktır*”²⁰⁵ diyerek sorunun görünürlük kazanmasının zararlı olduğuna vurgu yapılmaktadır. Milliyetçi tarih anlayışı, özellikle yeni bir düzenin kurulmaya başlandığı dönemlerde, geçmişte yaşanan birtakım olayların geleceğe aktarılmasını istememektedir. Buna karşı çıkanlar ya da olayların açıklığa kavuşturulmasını isteyenler de engellenmeye çalışılmaktadır²⁰⁶. Hâlbuki gerçeklerin ortaya çıkarılması ve sorumluların bulunması için sözü edilen meselenin en ince ayrıntısına kadar incelenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Bugün geçmişte benzer sorunları yaşamış birçok ülkede “geçmişle hesaplaşma” ve “yüzleşme” konusunda yapılan çalışmalar da bu görüşü doğrulamaktadır²⁰⁷.

²⁰⁴ Güven Uludağ, Ahmet Billuroğlu, Kıbrıs Tarihi Ortaokullar İçin Tarih Kitabı (Temel Eğitim 2. Kademe) 3. Kitap, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul 2008, s. 126.

²⁰⁵ Serter, Fikretoğlu, Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi, s 202.

²⁰⁶ Gündüz Vassaf, Tarihi Yargılıyorum, İletişim Yayınları, İstanbul 2007, s. 20.

²⁰⁷ Geçmişle hesaplaşmaya ilişkin dünyada yaşanan deneyimlere (İtalya, İspanya, İsviçre, Japonya, Genel Olarak Latin Amerika, Arjantin, Şili, Güney Afrika) ilişkin örnekler sunan çalışma için bkz. Mithat Sancar, Geçmişle Hesaplaşma- Unutma Kültüründen Hatırlama Kültürüne, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2008.

İnkâr, suçlama ve kıyaslama milliyetçiliğe has tuzaklardan üçünü teşkil etmektedir²⁰⁸. Karşı tarafın itibarını zedelemek, onu yaşanan olayların tek sorumlusu olarak göstermek ve “biz”in yaptığı yanlışların üstünü örtmek için kullanılan bir yöntemdir. Kıbrıs’taki milliyetçi tarih anlatımı içerisinde, unutturma ya da yok sayma politikası ile “öteki”nin kayıplarından bahsedilmemektedir. Çünkü geçmişlerinde yüzleşmekten çekindikleri dönemler olan milletler, sadece kendilerinin mağdur olduğuna ilişkin bilgiler aktarmaktadırlar. Böylece başka milletlerin insan haklarını ihlal ettiklerinin üstünü örtmeye çalışmaktadırlar. Bunu yaparken ya kendi mağduriyetlerine yoğunlaşmakta ya da konuyu toptan yok sayma yöntemine başvurumaktadırlar²⁰⁹. Sözü edilen “hatırlatma ve unutturma” diyalektiği, milletin yeniden üretilmesinde gözden kaçırılmaması gereken bir husustur. Bu bağlamda, milli tarih aracılığıyla geçmiş sadece milli kimliğin sahip olduğu başarılar üzerinden anlatılmaktadır²¹⁰.

Kayıplar meselenin anlatımında, iki toplumda yaşayan bireylerin yaşam hakkının ihlal edildiği tespiti yapılmalıdır. Böylece bireyler, kendileri yanında “öteki”lerin de devredilmez, dokunulmaz yaşam hakları olduğunu kavrayacaklardır²¹¹. Konunun yok sayılması ya da kısıtlı bir şekilde aktarılması, yaşananların tabulaştırılmasına sebebiyet vermektedir. Kayıplar sorunu sadece kayıp yakınlarını ilgilendiren bir husus değildir. Yaşanan süreçler toplumsal olarak da irdelenmelidir. Sevgül Uludağ’ın bu konuda yaptığı çalışmalar büyük bir öneme sahiptir. Uludağ, Yenidüzen gazetesinde başlattığı yazı dizisi²¹² ile kayıplar sorununun aydınlatılmasına katkı sağlamaktadır. Kayıp yakınları ile yaptığı röportajlar yanında, kayıplara ilişkin ihbarda bulunmak isteyen tanıklarla da irtibata geçmektedir.

²⁰⁸ Hallidey, “Evrensellik”, s. 71.

²⁰⁹ Mithat Sancar, “Geçmişle Yüzleşme: Bir adalet ve özgürleşme sorunu”, Birikim Dergisi, sayı: 211, Kasım 2006 s. 18.

²¹⁰ Gökalp, “Milliyetçilik: Kuramsal”, s. 295.

²¹¹ Gemalmaz, “Ders Kitaplarının İnsan Hakları”, s. 30.

²¹² Sevgül Uludağ’ın yazı dizisi, hâlâ daha Yenidüzen gazetesinde devam etmektedir. Bunun yanında yaptığı röportajların bir kısmının yer aldığı bir kitabı da mevcuttur. Kitap için bkz. Sevgül Uludağ, İncisini Kaybeden İstiridyeler- Kıbrıs’ta kayıplar toplu mezarlar ölümün kıyısından dönenler, İKME ve BİLBAN Yayınları, Lefkoşa 2006.

Kıbrıs tarihi ders kitaplarında, kayıplar meselesi sayısal veriler dışında, neden sonuç ilişkisi içerisinde irdelenmelidir. Bu sebeple sözlü tarih çalışması diye isimlendirilebilecek röportajlara yer verilmesi, olayın sorgulayıcı ve eleştirel bir bakışla değerlendirilmesine fırsat verecektir. İnsan haklarına duyarlı tarih eğitimini gerçekleştirmek için, geçmişte meydana gelen olaylara ilişkin hakikatlerin ortaya çıkarılması gerekmektedir. Bu da ihlal teşkil eden fiillerin, o fiillerin yaşanmasına sebep olan kurumların, ideolojilerin ve sorumlu kişilerin ortaya çıkarılması ile mümkün olacaktır. Böylece iki toplum, birbirinin acılarını öğrenebilecektir²¹³. Bu da insan hakkı ihlallerinin etnik kimlik üzerinden aktarılmaması ile mümkün olabilecektir. Ders kitaplarının içeriğinin hazırlanmasında göz önünde tutulması gereken hususlardan bir tanesi, toplum içerisinde insan hak ve özgürlüklerine karşı saygının ve duyarlılığın geliştirilmesidir. Bu bakımdan 2004 yılı öncesinde ve 2009 yılında yayınlanan kitapların içeriğinde, Kıbrıslı Rum kayıpların görmezden gelinmesi ve kayıp vakalarının Kıbrıslı Rumlar arasında vuku bulan hesaplaşma sonucunda yaşandığının iddia edilerek saptırılması, eğitim hakkı tarafından gözetilen insan hakları perspektifinin geliştirilmesi ilkesine aykırılık teşkil etmektedir.

3. Siyasi Faktörler

Yukarıdaki bölümlerde milletlerin tahayyül edilmesinde kullanılan milliyetçilik ideolojisinin siyasi birim tarafından kurulan kurumlar ve örgütler aracılığıyla yeniden üretildiğini ve bunun sonucunda toplum tarafından içselleştirildiğine dair vurgu yapılmıştır. Bu bağlamda aşağıda belirlenen başlıklar içerisinde öncelikle söz konusu ideolojinin özcü kimlik yapıları dışına çıkarılıp, bir siyaset biçimi olarak aktarılması gerektiğinin önemi vurgulanacak ve bunun ders kitaplarındaki aktarılış şekli tartışılacaktır. Sonrasında ise iki toplumda faaliyet gösteren örgütlerin ve 1974 yılında Türkiye tarafından gerçekleştirilen harekâtların hangi perspektiften öğrencilere aktarıldığı değerlendirilecek. Her başlık altında yapılacak değerlendirme sonucunda, ders kitaplarının içeriğinde kullanılan anlatımın, eğitim hakkının ihlaline neden olabilecek yönleri saptanacaktır.

²¹³ Mithat Sancar, "12 Eylül vesilesiyle: Geçmişle hesaplaşma kültürü üzerine 'Bir daha asla!' diyebilmek için", Birikim Dergisi, sayı: 198, Ekim 2005, s. 37.

a) Milliyetçilik İdeolojisinin Aktarımı

Yukarıdaki bölümlerde milliyetçilik ideolojisinin, insan hakları perspektifi ile olan uyumsuz ilişkisinden bahsedilmiştir. Özellikle Kıbrıs gibi geçmişinde etnik çatışma bulunan ülkelerdeki eğitim sistemlerinde, milliyetçiliğe ilişkin bilgilerin öğrencilere aktarılması gerekmektedir. Bu sayede hem aidiyet kurulan milli kimlikler sorgulanabilecek, onlara eleştirel bir perspektiften bakılabilecek, hem de yaşanan olaylar neden-sonuç ilişkileri üzerinden değerlendirilebilecektir.

2004 yılında hazırlanan tarih kitapları milliyetçiliğe ilişkin açıklayıcı bir anlatımı tercih etmektedir. Bu konuda şu cümleler örnek gösterilebilir: *“Milliyetçilikle birlikte ortak etnik köken, dil, ırk, kültür, tarihsel miras, toprak, çıkarlar gibi kriterlere dayanarak bir araya gelen bireyler bir millet (ulus) oluşturmayı ve kendi devletlerini kurmayı hedeflerler... Adaya ilk giren milliyetçilik akımı Yunan milliyetçiliği olmuştur. Süreç içerisinde Yunan milliyetçiliğine tepki olarak Müslüman Türk nüfus arasında Türk milliyetçiliği gelişmiştir... Bugün Kıbrıs sorunu diye bilinen problemin nedenlerinden biri de bu iki milliyetçiliğin birbirine karşı olarak gelişmiş olmasıdır”*²¹⁴.

Ayrıca kitaplarda *“dünyada olup bitenleri, ulus-devletlerin niteliklerini ve milliyetçi fikirleri takip eden Kıbrıslı Rum seçkinler Enosis’in ideolojik temelini oluştururlar”*²¹⁵ denilerek, Kıbrıslı Rumların Osmanlı’ya karşı başlattığı isyanların etnik köken ayrılıklarının doğal bir sonucu olarak değil, ideolojik yaklaşımların etkisiyle yaşandığı belirtilmektedir.

Kitaplarda, buna ek olarak, iki toplum içerisinde milliyetçilik akımının yayılmasında, İngiliz Sömürge İdaresi dönemindeki ayrı eğitim sistemlerinin

²¹⁴ Özkul, Samani, Oğuz, Tuzcu, Baki, Akcansoy, Kıbrıs Tarihi Ortaokullar İçin Tarih Kitabı (Temel Eğitim 2. Kademe) 2. Kitap, s. 55-59. Güven Uludağ, Ahmet Billuroğlu, Kıbrıs Tarihi Ortaokullar İçin Tarih Kitabı (Temel Eğitim 2. Kademe) 3. Kitap, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul 2008, s.66. Aynı kitabın 90. sayfasında “Neden Bu Duruma Gelindi?” başlığı altında ağlayan bir Kıbrıs haritasına yer soruya verilen cevaplar arasında “Türkiye ve Yunanistan halklarından gelen milliyetçi mesajlar”, “milliyetçi söylemlere sıkı sıkıya bağlı birçok Kıbrıslı Türk ve Rum’un birbirlerine karşı duydukları güvensizlik” belirtilmiştir. Meltem Onurcan Samani, Mete Oğuz, Sevinç Baki, Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kıbrıs’ta İngiliz Dönemi Siyasi Tarihi 2. Kitap, Kıbrıs Türk Eğitim Vakfı, y. y. b. 2008, s. 25-30.

²¹⁵ Samani, Oğuz, Baki, Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kıbrıs’ta İngiliz Dönemi Siyasi Tarihi 2. Kitap, s. 26.

etkili olduğu ileri sürülmektedir. Bu konuda örnek olarak şu cümleler gösterilebilir: *“Rum çocuklarına Yunan dili, tarihi, ulusal günleri, ‘Yunan kahramanlığı’ öğretiliyordu. Birer Yunan milliyetçisi olarak yetiştirilmek isteniyorlardı... Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasından sonra, Türk çocuklarına da milliyetçi bir eğitim verilmeye başlandı... Kıbrıs’ın bir Türk yurdu olduğu öğretiliyordu”*²¹⁶.

Görüldüğü gibi 2004 yılında yayınlanan kitaplarda milliyetçilik “doğal” değil, öğretilen ve benimsetilen bir ideoloji olarak anlatılmaktadır. Böyle bir anlatım kuşkusuz milliyetçiliğe ve onun sonuçlarına sorgulayıcı ve eleştirel bir gözle bakmayı mümkün kılmaktadır. Oysa 2004 yılında yayınlananlar dışında kalan kitaplarda milliyetçiliğin bu yönüne dair herhangi bir açıklama yoktur.

2004 yılında yayınlanan kitaplarda benimsenen bu yaklaşım sayesinde, ada tarihinde yaşanan sorunların etnik farklılıkların doğal sonucu olmadığı, iki ayrı milliyetçiliğin bu sorunların oluşumunda farklı ölçülerde de olsa etkisinin bulunduğu kavranmasını kolaylaştırmaktadır. Diğer bir anlatımla yaşanan sorunların sorumluluğu, iki toplumun milliyetçi hareketleri arasında paylaştırılmak istenmektedir²¹⁷. Buna ek olarak vurgulanmak istenen, iki toplum içerisinde yayılıp içselleştirilen milli kimliklerin siyasi olarak kurgulanmış olduğudur. Kızılyürek’e göre, Kıbrıs’taki iki toplum, adaya Yunanistan ve Türkiye’den aktarılan milliyetçilik ideolojisi, iki dini topluluğun farklı koşullar içerisinde siyasallaşması ve birbiri ile çatışan milli bilinçler edinmesi ile ortak bir siyasi amaç geliştirememeleri sonucunda oluşmuştur²¹⁸. Diğer bir anlatım ile, Kıbrıs’taki Türk ve Rum milli kimlikleri, etnik kökene bağlı olarak değil, siyasi olarak kurgulanmış bir sürecin sonucunda var edilmiştir.

Bununla birlikte, 2004 öncesinde ve 2009 yılında hazırlanan kitaplarda milliyetçilikten hiç söz edilmediğini düşünmek yanlış olur. Bu kitaplarda özellikle Yunan milliyetçiliğinden olumsuz anlamda söz edilen kısımlar vardır. Örneğin,

²¹⁶ Özkul, Samani, Oğuz, Tuzcu, Baki, Akcansoy, Kıbrıs Tarihi Ortaokullar İçin Tarih Kitabı (Temel Eğitim 2. Kademe) 2. Kitap, s. 65.

²¹⁷ Önen, Dağseven, Karahasan, Latif, Tarih Kitaplarının Yeniden Yazılması, s. 43.

²¹⁸ Kızılyürek, Doğmamış Bir Devlet, s. 398.

*“Osmanlının uyguladığı MİLLET SİSTEMİ'nin bir sonucu olarak Yunanlılar elde ettikleri ayrıcalıklarla ve ticaretle uğraşmalarından dolayı zaman içerisinde toplum olarak zenginleşmişlerdir. Zenginleşen Rum aydınlar Avrupa ile etkileşim içerisine girerek, Avrupa'da meydana gelen tüm siyasal, toplumsal ve kültürel hareketlerden etkilenmişlerdir”*²¹⁹ cümleleri dikkat çekicidir. Burada milliyetçilik ideolojisi ve hareketinin gelişimi üzerine bir açıklama yapılmamaktadır. Bununla birlikte Kıbrıslı Rumların *“adada Osmanlı yönetimine karşı isyan teşebbüsünde bulunmalarında etkilendikleri fikirler Megali İdea ve ona bağlı gelişen Enosis'tir”* denilerek, söz konusu hususların temelinde yukarıda anlatıldığı üzere milliyetçi ideolojinin yattığına dair bir anlatıya yer verilmektedir. Kıbrıslı Türkler bakımından ise mesele şu şekilde aktarılmaktadır: *“Kıbrıs Türk toplumunun verdiği mücadele sadece Enosis'e karşı değildir. Gerçek anlamı 1878'de Türklük dünyasından koparılan vatan toprağının yeniden Türk toprağı ile birleştirilme çabasıdır”*²²⁰.

Burada, iki toplumun siyasi faaliyetlerinin nedenleri konusunda var olduğu iddia edilen farklar dikkat çekicidir. Her şeyden önce Kıbrıslı Rumların aslında Osmanlı'nın kendilerine sağladığı olanakları kötüye kullandığı ve ideolojik sebeplerle harekete geçtikleri iddia edilmektedir. Yani Kıbrıslı Rumlar, aslında doğal sebeplerle ya da zor durumda oldukları için değil, milliyetçi ideolojinin etkisiyle harekete geçmişlerdir. Oysa Kıbrıslı Türklerin harekete geçme sebebi ideolojik değildir. Hatta Kıbrıslı Türklerin mücadelesi Enosis'e karşı da değildir. Onlar, doğal olarak hakları olan ve ellerinden alınan bazı şeyleri geri almak için mücadele etmektedirler. Vatan toprağı Türklük dünyasından koparılmış ve doğal olan konumunu yitirmiştir. Kıbrıslı Türkler aslında doğal olanı geri getirmek için çabalamaktadırlar. Görüldüğü gibi, bu anlatıya göre, genelde ideoloji, özelde milliyetçilik Kıbrıslı Türklerin doğal haklarını ortadan kaldırmak için Kıbrıslı Rumlar tarafından kullanılmaktadır.

²¹⁹ Serter, Ortaokul s. 78, lise s.40-44. Özyürek, Karamanoğlu, Özler, Selçuk, Taş, Beratlı, Gülay Gergin, Kıbrıs Türk Tarihi 9. Sınıf, s.57.

²²⁰ Serter, Fikretoğlu, Lise Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi, s. 235.

Eğitim hakkına duyarlı tarih kitaplarında milliyetçilik ideolojisinin aktarılması hususunda dikkat edilmesi gereken birtakım noktalar vardır. Her şeyden önce, sözü edilen akımın egemen olduğu koşulların çeşitli boyutlarla ele alınması gerekmektedir. Hangi sorunlar ve ihtiyaçlar temelinde, ne şekilde ortaya çıktığı anlatılmalıdır²²¹. Diğer bir anlatımla, milliyetçiliğin ortaya çıkışındaki süreçler ve somut olayın gerçekleştirilmesine sebebiyet veren konjonktür değerlendirme kapsamına alınmalıdır. Bu şekilde yapılacak bir değerlendirme, iki taraf arasında yaşanan çatışmaların nedenini eleştirel bir perspektifle sorgulama fırsatı sunacaktır. Aksi takdirde, milli kimlikler üzerinden “düşman öteki” yaratmanın önüne geçilemeyecek, iki toplum arasında var olan sorunlar ve ona dayalı çatışmalar doğallaştırılacaktır. Böylece barış ve uzlaşma kültürünün geliştirilmesi de mümkün olmayacaktır.

Bireylerin ülkelerinde geçmişte yaşanan olayları, dünya ölçeğinde değerlendirebilmesi gerekmektedir. Bu şekilde “karşılıklı bağımlılık” ilkesinden hareketle neden-sonuç ilişkisi kurulabilecektir²²². Milliyetçilik ideolojisi sonucunda, dünyanın birçok noktasında gelişen bağımsızlık hareketlerinin öğrenilmesi ile Kıbrıslı Rumların Osmanlı İmparatorluğu’na karşı başkaldırısının sebebi anlaşılabilir. Tarihçiler, geçmişe dair somut bir olayı anlatacaklarsa, bunun evrensel boyutuna da değinmelidirler²²³. Örneğin, belli bir ülkede yaşanan etnik çatışmaların meydana geliş koşullarını aktarırken, dünya ölçeğinde egemen ideoloji olan milliyetçilik temelinde değerlendirme yapmak gereklidir. Aksi takdirde, kimi milletlerin doğal olarak düşman oldukları ve her halükârda aralarında çatışma yaşanacağı sonucuna varılmış olur. Bu aktarım, milliyetçiliğe ve onun sonuçlarına dair özcü yaklaşımların oluşumuna sebebiyet vermektedir.

2004 yılında yayınlanan tarih kitapları, geçmişte yaşanan olayları, o dönemde dünyanın farklı bölgelerinde meydana gelen olaylar ile bağlantı kurarak

²²¹ Kerestecioğlu, “Milliyetçilik”, S. 310.

²²² Robert Stradling, “20. Yüzyılda Avrupa Tarihi Nasıl Öğretilmeli?”, Tarih Eğitime Eleştirel Yaklaşımlar, (yayınma hazırlayan: Oya Köymen), Türkiye Ekonomi ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 2003 s. 104.

²²³ Eric J. Hobsbawm, “Kimlik Tarihi Yeterli Değildir”, Tarih Üzerine, (çeviren: Osman Akınhay), Agora Kitaplığı, 3. Baskı, İstanbul 2009, s. 344.

değerlendirmektedir. Buna karşın 2009 yılında yayınlanan kitaplar ile iki toplum arasındaki anlaşmazlıkların, etnik yönden farklı olmalarından kaynaklandığına vurgu yapılmaktadır²²⁴. Milliyetçilik, 2004'te yayınlanan kitaplarda, olumsuz, çatışmanın ve adanın bölünmesinin nedeni olan bir ideoloji olarak sunulmaktadır²²⁵. Diğer bir anlatımla, söz konusu kitaplarda, öğrencilere, milliyetçiliğin toplumlararası ilişkileri yıkıma uğrattığı hatırlatılmakta ve konunun sosyolojik ve siyasi bir olgu olarak değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu sebeple, çatışmaların tek sorumlusu olarak Kıbrıslı Rumların görülmesi mümkün değildir.

b) İki Toplumda Faaliyet Gösteren Örgütler

İki toplumda faaliyet gösteren örgütler de farklı dönemlerde yazılan ders kitaplarında farklı bakış açılarıyla anlatılmaktadır.

Örneğin Serter'e göre, *“EOKA Kıbrıs'ta Türk Halkı'nı yok edip adayı Yunanistan'a bağlamak için kurulan bir terör örgütüdür”*²²⁶. TMT ise Kıbrıslı Savaşçıların Ulusal Örgütü (EOKA) karşısında örgütlenen bir “direniş örgütü” olarak anlatılmakta ve kuruluş sebepleri sayılmaktadır: *“Türk Mukavemet Teşkilatı, üstlendiği Kıbrıs Türk Halkı'nı savunma görevini Anavatan'ın da desteği ile başarıyla yürütüp 20 Temmuz 1974 Barış Harekâtı'na kadar şanlı, onurlu ve efsanevi bir mücadelenin mimarı olmuştur. 1974'te mutlu barış harekâtından sonra kendi devletimizi oluşturduğumuzda, TMT'nin yerleştirdiği geleneklerden ve ilkelerden büyük ölçüde yararlanmışır”*²²⁷.

2004 yılında yayınlanan kitaplar ise, iki örgütü, “silahlı örgütlenmeler” başlığı altında aktarmaktadır. Buna göre *“Kıbrıs Rum liderliği, Enosis'e BM yoluyla ulaşamama ihtimaline karşı, silahlı mücadele yürütecek bir örgüt kurulmasına*

²²⁴ Önen, Dağseven, Karahasan, Latif, Tarih Kitaplarının Yeniden Yazılması, s. 38.

²²⁵ Papadakis, Bölünmüş Kıbrıs'ta Tarih Eğitimi, s. 20.

²²⁶ Serter, Ortaokul, s. 116. Serter, Fikretoğlu, Lise Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi, s. 81. Özler, Atakan, Aktu, Özdemir, Şahin, Beratlı, Mercan, Yücelten, Akın, Kıbrıs Türk Tarihi Ortaokullar İçin Tarih Kitabı (Temel Eğitim 2. Kademe), 8. Sınıf, s. 26. Özyürek, Karamanoğlu, Özler, Selçuk, Taş, Beratlı, Gergin, Kıbrıs Türk Tarihi 9. Sınıf, s. 91.

²²⁷ Özyürek, Karamanoğlu, Özler, Selçuk, Taş, Beratlı, Gergin, Kıbrıs Türk Tarihi 9. Sınıf, s. 99, Serter, Ortaokul, S. 120-121. Serter, Fikretoğlu, Lise Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi, s 87-89.

yönelik çalışmalar başlatmıştır... Eoka'nın amacı Enosis'i gerçekleştirmek olduğu için bunu engellemeye çalışan herkes onlar için düşmandı. Bunlar İngilizler de olabilirdi, Türkler de, Rumlar da.”²²⁸. TMT ise şu şekilde anlatılmaktadır: “Kıbrıslı Türkler hem kendilerine karşı yönelen bu saldırılar, hem de Enosis'e karşı silahlı mücadele yürütmek için örgütlenmeye başladı... İyi niyetle oluşturulan örgütlenmeler, zaman zaman kişisel hesaplaşmalar için kullanıldı ve yaptıkları birtakım olaylar tepki topladı”²²⁹.

2004'te yayınlanan kitaplar, sadece EOKA-TMT gibi örgütlere değil, bunlar yanında, iki topluma mensup bireylerin birlikte çalıştıkları, dönemin işçi ve memur örgütlenmelerine de yer vermiş ve onların görünürlük kazanmasına imkân tanımıştır²³⁰.

Görüldüğü gibi, bu noktada, Serter tarafından yazılanlarla, 2004'te yayınlanan kitaplar arasında önemli farklar vardır. Her şeyden önce, EOKA, Serter'e göre, yalnızca Kıbrıslı Türkleri yok etmek için kurulan bir örgüttür. Oysa 2004'te yayınlanan kitaplara göre, bu örgüt, Enosis'i gerçekleştirmek için bu ideale engel olmaya çalışan herkesi, dolayısıyla yalnızca Türkleri değil, İngilizler ve bazı Kıbrıslı Rumları da düşman olarak görmüştür. Görüldüğü gibi bu kitaplarda, EOKA, Rum-Türk (öteki-biz) karşıtlığı üzerinden değil, örgütün siyasi amacı üzerinden anlatılmakta ve zaman zaman Kıbrıslı Rumların da öldürüldüğü aktarılarak “biz ve öteki” kurgusunun dışına taşımaktadır.

Buna ek olarak, TMT, Serter'in kitaplarında, yalnızca “*mağdur Türkleri savunan ve şanlı, onurlu ve efsanevi bir mücadelenin mimarı*” olan bir örgütken, yani yalnızca olumlu yönleriyle anlatılırken, 2004'te yayınlanan kitaplarda, örgütün zaman zaman iç hesaplaşmalar için kullanıldığı ve tepki topladığı da aktarılmakta, dolayısıyla olumsuz yanlar da gösterilmeye çalışılmaktadır.

²²⁸ Samani, Oğuz, Baki. Kıbrıs Tarihi (1878-1960), s. 68. Benzer bir aktarım için bkz. Uludağ, Billuroğlu, Kıbrıs Tarihi Ortaokullar İçin Tarih Kitabı (Temel Eğitim 2. Kademe) 3. Kitap, s. 54.

²²⁹ Samani, Oğuz, Baki. Kıbrıs Tarihi (1878-1960), s. 64. Benzer bir aktarım için bkz. Uludağ, Billuroğlu, Kıbrıs Tarihi Ortaokullar İçin Tarih Kitabı (Temel Eğitim 2. Kademe) 3. Kitap, s. 70.

²³⁰ Uludağ, Billuroğlu, Kıbrıs Tarihi Ortaokullar İçin Tarih Kitabı (Temel Eğitim 2. Kademe) 3. Kitap, s. 31-32.

Son olarak, Serter'in kitaplarında yalnızca Kıbrıslı Rumların EOKA örgütüyle Kıbrıslı Türklerin TMT örgütünden söz edilmekte, iki toplumun birlikte mücadelesinin araçları olan işçi ve memur örgütleri görmezden gelinmektedir. Bu yolla, adadaki örgütlenmelerin her zaman etnik temelde oluşturulduğunun, Kıbrıslı Türklerle Kıbrıslı Rumların hiçbir zaman birlikte mücadele etmediğinin gösterilmeye çalışıldığı açıktır. Oysa 2004'te yayınlanan kitaplarda bu örgütlerden de söz edilmekte, dolayısıyla Türklerle Rumların aynı örgüt çatısı altında birlikte mücadele etmelerinin imkân dahilinde olduğu vurgulanmaya çalışılmaktadır.

Kıbrıslı Türkler'in İngiliz Sömürge İdaresi tarafından yardımcı polis (Auxiliary) olarak istihdam edilmeleri de iki ayrı dönemde yazılmış kitaplarda, birbirinden farklı anlatımlar ile aktarılmıştır.

2004 yılında yayınlanan kitaplara göre, bu uygulama sayesinde, *“İngiliz hedeflerine saldırılar düzenleyen EOKA militanlarının karşısına polis üniformalı Kıbrıslı Türkler çıkarılmış oluyordu. Böylece Rum toplumu ile Türk toplumu karşı karşıya bırakılıyor, toplumlar arası silahlı çatışma kaçınılmaz hale geliyordu”*²³¹. Buna karşılık 2009 yılında yayınlanan tarih kitapları bu uygulamayı şu sözcüklerle anlatmaktadır: *“Harding döneminde Yardımcı Polis (Auxiliary) Birlikleri oluşturulur. Bu polis birliklerine daha çok Türkler katılmıştı. Çünkü EOKA Rumların katılmasını tehditle yasaklamıştı... Türkler kendilerini savunmak amacıyla silah taşıma hakkı elde etmek için bu birliklere katılmışlardır”*²³².

Görüldüğü gibi, İngiliz Sömürge İdaresi'nin yardımcı polis istihdam etme uygulaması 2009'da yayınlanan kitaplarda olumlanırken, 2004'te yayınlanan kitaplarda olumsuz bir durum olarak anlatılmaktadır. 2004'te yayınlanan kitaplara göre, bu uygulama bir anlamda İngiliz Sömürge İdaresi'nin böl-yönet taktiğinin bir uzantısıdır. Amaç Kıbrıslı Türklerle Kıbrıslı Rumları karşı karşıya getirmektir. Dolayısıyla Kıbrıslı Türkler bu uygulamada edilgen konumdadır. Oysa 2009'da yayınlanan kitaplara göre Kıbrıslı Türkler edilgen değildirler. Onlar kendilerini

²³¹ Samani, Oğuz, Baki. Kıbrıs Tarihi (1878-1960), s. 69.

²³² Özler, Atakan, Aktu, Özdemir, Şahin, Beratlı, Mercan, Yücelten, Akın, Kıbrıs Türk Tarihi Ortaokullar İçin Tarih Kitabı (Temel Eğitim 2. Kademe), 8. Sınıf, 2009, s.28.

Kıbrıslı Rumlara karşı savunmak için silah sahibi olmak amacıyla yardımcı polis olmayı kabul etmişlerdir. Kısacası 2004'te yayınlanan kitaplara göre, Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumların birbirinin karşısında durmasının sebebi İngiliz idaresiyken, 2009'da yayınlanan kitaplara göre, Kıbrıslı Türklerin, “doğal” düşmanları olan Kıbrıslı Rumlara karşı silahlanmaktan başka çaresi yoktur.

2009 yılında yayınlanan ders kitaplarından yapılan militer örgütlere ilişkin alıntılardan da anlaşılacağı üzere, bu kitaplarda, bu konuyla ilgili olarak, özcü kimlik tanımlarına ve iki toplum arasındaki bölünmeyi keskinleştiren bir anlatıma yer verilmektedir. Her iki toplum içerisinde faaliyet gösteren silahlı örgütlere ilişkin bilgilerin, eleştirel bir bakış açısı ile aktarılmaması güvensizliğe dayalı bir düşmanlık fikrinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu kitaplarda, örgütler aracılığıyla yürütülen “milli mücadele” vurgulanırken, iki toplum arasında yaşanan çatışmaların oluşum sürecine ilişkin hiçbir saptama yapılmamaktadır. Diğer bir anlatımla, çatışmalar doğallaştırılmaktadır. Bu anlatıma göre, Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumlar etnik kökenlerinden dolayı birbirlerinin doğal düşmanlarıdır. Dolayısıyla adadaki çatışmaların temelinde başka herhangi bir gerekçe aramaya gerek olmadığı gibi, bu çatışmaların bir gün bitmesi de olanaksızdır. Ayrıca bu anlatı çerçevesinde, Kıbrıslı Türklerin örgütleri her zaman masum ve mağdur, Kıbrıslı Rumların örgütleri ise her zaman kötü ve saldırgandır.

Militarizm ve milliyetçilik birbirini tamamlayan ideolojiler olarak değerlendirilmektedir. Serter'in kitabında TMT'nin, KKTC'nin kurulmasındaki öneminin vurgulanması, iddia edilen ilişkiyi kanıtlar niteliktedir. Çünkü iki toplum arasında yaşanan çatışmalarda faaliyet gösteren bir örgütün, sonradan düzenli bir ordu haline geldiği ve milli-devletin kuruluşunda rol oynadığı vurgulanmaktadır. Uzun yıllar Kıbrıs'taki Türk milliyetçileri tarafından sürdürülen Taksim politikasına bağlı olarak faaliyet gösteren TMT'nin ve yardımcı polis olarak silah taşıma hakkı elde eden Kıbrıslı Türklerin yürüttüğü “milli mücadele”, içerisinde kaçınılmaz olarak şiddet barındırmaktadır. Dolayısıyla, söz konusu dönemin eleştirel bir bakış açısı ile aktarılmaması şiddetin meşrulaştırılması sonucunu doğurmaktadır.

Bu arada Kıbrıslı Türk toplumu içindeki militer örgütlenmenin meşruiyetinin vurgulanması amacıyla yukarıda da değinildiği üzere “kurban-mağdur mitosu”ndan yararlanılmaktadır. Daha açıklayıcı olmak gerekirse, Kıbrıslı Türklerin aslında geçmişte yaşanan çatışmalardan ve çatışmalar sonucunda gerçekleşen mağduriyetlerden sorumlu olmadığı iddia edilmektedir. Bu kitaplarda anlatılanlara göre, çatışmaların tek sorumlusu Kıbrıslı Rumlar, mağduru ise Kıbrıslı Türklerdir. Ders kitaplarının içeriğinin bu şekilde düzenlenmesi toplumlar arası çatışmanın çözümüne ilişkin sivil ve barışçı çözüm önerilerinin geliştirilebilmesine fırsat vermemektedir. Hâlbuki 2004 yılında hazırlanmış olan kitaplar, TMT’ nin yürüttüğü faaliyetlerin savunma ihtiyacından kaynaklandığını söylemekle yetinmemekte ve örgüt içinde yaşanan olumsuzlukları da dile getirmektedir. Buna ek olarak Kıbrıslı Türklerin yardımcı polis olarak görevlendirilmesi İngiliz Sömürge İdaresi’nin böl ve yönet politikası bağlamında değerlendirilmektedir. Böylece iki toplum arasında yaşanan çatışmaların doğal olarak meydana gelmediğine, diğer bir ifade ile siyasi süreçler sonucunda ortaya çıktığına vurgu yapılmaktadır.

Özellikle geçmişte çatışmaların yaşandığı ülkelerde okutulacak olan tarih kitaplarının, çatışma yerine barış ve uzlaş kültürüne odaklanması, eğitim hakkı açısından büyük bir öneme sahiptir. Tabii ki bu, söz konusu dönemlerin yok sayılması anlamına gelmemektedir. Önemli olan, ders kitaplarında, geçmişte gerçekleşen olayların yaşanmasına sebebiyet veren kişi ve koşullarla yüzleşme imkânı sunan bir anlatıma yer verilmesidir. Aksi takdirde toplumlar arasındaki düşmanlık doğallaştırılacak ve ortadan kaldırılmasının imkânsız olduğu benimsetilmiş olacaktır. Hâlbuki yapılması gereken, toplumlar arasındaki sorunların uzlaş ve karşılıklı anlayış çerçevesinde çözülebilmeye yardımcı olmaktır. Eğitimin bireye sağlanan bir hak olmanın yanında, toplumsal koşullar üzerindeki etkisi de unutulmamalıdır.

c) 1974 Kıbrıs “Barış Harekâtı”nın Amacı ve Sonuçları

Serter’in kitaplarına göre, I. Barış Harekâtı’nın amaçları, “*Kıbrıs Türk halkını topyekun katliamdan korumak, Kıbrıs’ta bozulan Anayasal düzenin yeniden*

kurulmasını sağlamak, Enosis'i önlemek, Kıbrıs'ta Türk hak ve menfaatlerini korumak"tır²³³.

2009 yılında yayınlanan kitaplara göre amaç, *"Adanın Yunanistan ile birleşmesini önlemek, Kıbrıs Türklerini Türkiye'nin güvencesi altına almak ve katledilmekten kurtarmak, adanın Yunan ve Rum askeri faaliyetleri sonucunda bozulan anayasal düzenini yeniden kurmak*"²³⁴.

2004 yılında yayınlanan kitaplarda ise, amaçlar sayılmamaktadır. Bu kitaplara göre, *"1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin garantörlerinden Türkiye, 15 Temmuz darbesi ile anayasal düzenin yıkıldığı, gayri meşru bir idarenin kurulduğu ve Kıbrıs konusundaki antlaşmaların ihlal edildiği gerekçeleri ile Kıbrıs'taki yeni idareyi tanımadığını ilan etti. Bir başka garantör ülke İngiltere de sert bir dille yeni yönetimi tanımadığını ilan etti. ABD de adadaki gelişmeyi onaylamadığını bildirdi*"²³⁵.

Görüldüğü gibi 2004'ten önce ve 2009'da yayınlanan kitaplarda I. Barış Harekâtı anlatılırken, Türk ordusunun Kıbrıslı Türkleri, Kıbrıslı Rumlardan kurtarma amacına özel bir vurgu yapılırken, 2004'te yayınlanan kitaplarda yalnızca garantörlük hakkının kullanımının altı çizilmektedir. Ayrıca bu kitaplarda, adadaki darbeye yalnızca Türkiye'nin değil, İngiltere ve ABD'nin de tepki göstermiş olduğu belirtilmektedir. Herhâlde burada amaç, Türk-Rum karşıtlığını pekiştirmekten ve "Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur" anlayışından uzak durmaktır.

II. Barış Harekâtı'na ilişkin tepkiler ve sonuçlar konusunda da iki farklı yaklaşım göze çarpmaktadır. 2004 yılında yayınlanan kitaplar, bu Harekâttan şöyle bahsetmektedir: *"II. Barış Harekâtı'na uluslararası toplum ve kuruluşlardan gelen tepki, ilk hareketle kıyaslanmayacak kadar sertti... Harekatlarla, Kıbrıslı Türklerin 1950'li yıllardan itibaren boyutları artarak gelişen güvenlik sorunları*

²³³ Serter, Fikretoğlu, Lise Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi, s. 189.

²³⁴ Özyürek, Karamanoğlu, Özler, Selçuk, Taş, Beratlı, Gergin, Kıbrıs Türk Tarihi 10. Sınıf, s. 58.

²³⁵ Ahmet Billuroğlu. Kıbrıs Tarihi (1968-2005) Kıbrıs Siyasi Tarihi 4. Kitap, Kıbrıs Türk Eğitim Vakfı Yayınları, 2007, s. 8.

çözölmüş, ancak Kıbrıs sorunu, uluslararası hukukun kabul ettiği bir çözüme kavuşturulamamıştır”²³⁶.

2009 yılında yayınlanan kitaplarda ise uluslararası tepkilere yer verilmemektedir. Bunun yerine “*Türkler, önce Kıbrıs Türk Federe Devleti’ni sonra da Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ni kurdular ve kendi devletlerine sahip oldular, adada yaşayan bütün Türkler kuzeyde toplanarak, can güvenliklerini sağladılar, Rum toplumu içinde siyasi görüş farklılıklarından dolayı darbecilerin sürdürdüğü katliamlar durdurulmuştur*”²³⁷ denilerek, II. Harekât tamamen olumlanmakta, hem Kıbrıslı Türkler hem de Kıbrıslı Rumlar için olumlu sonuçlar doğurduğu belirtilmektedir.

Serter ise bu konuda, karşıtlıkların ve adanın Türkiye’ye bağlılığının altını özenle çizen, bunun yanında şiddeti olumlayan bir dili tercih etmektedir. Yazara göre, “*Kıbrıs Türkü tüm bu olanlardan sonra özgürlüğüne, insanca yaşama olanaklarına ve her daim yanında bulunan Anavatan Türkiye’sine ve O’nun ayrılmaz parçası Türk Silah Kuvvetlerine kavuştu. İkinci Harekat sonunda bugünkü sınırlarımız Mehmetçiğın keskin süngüsü ile çizilmiş oldu. Doğu ve batı yönlerinde yapılan harekâtlar sırasında Rum ve Yunan kuvvetleri Mehmetçiğın keskin süngüsü önünde diz çökmüş, dağılmış, perişan olmuştu. Bunlar senelerce savunmasız Türk Halkı’na görülmedik işkence ve baskıyı uygulayan Grivas ile Makarios’un, “Helen torunları”(!) diye adlandırdıkları ve kendilerine göre yenilmez (!) saydıkları korkak ve pısrık levantin sürüleri idi*”²³⁸.

Yukarıdaki alıntılarda da anlaşılacağı üzere, 2004 öncesinde ve 2009’da yayınlanan tarih kitapları Kıbrıs’taki Türk milliyetçiliğinin Taksim tezinin gerçekleştiğine vurgu yapmakta ve bunun meşrulaştırılması için Harekât sonucunda Kıbrıslı Türklerin büyük bir katliamdan kurtulduğunu anlatmaktadır.

²³⁶ Uludağ, Billuroğlu, Kıbrıs Tarihi Ortaokullar İçin Tarih Kitabı (Temel Eğitim 2. Kademe) 3. Kitap, s. 127. Benzer bir aktarım için bkz. Billuroğlu. Kıbrıs Tarihi (1968-2005) Kıbrıs Siyasi Tarihi 4. Kitap, s. 13-15.

²³⁷ Özler, Atakan, Aktu, Özdemir, Şahin, Beratlı, Mercan, Yücelten, Akın, Kıbrıs Türk Tarihi Ortaokullar İçin Tarih Kitabı(Temel Eğitim 2. Kademe), 8. Sınıf, 2009, s. 78-79. Benzer aktarım için bkz. Özyürek, Karamanoğlu, Özler, Selçuk, Taş, Beratlı, Gergin, Kıbrıs Türk Tarihi 10. Sınıf, s. 69.

²³⁸ Serter , Ortaokul, s. 173-174.

2004'te yayınlanan kitaplar ise, II. Barış Harekâtı'nın Kıbrıslı Türklerin güvenlik sorununu çözdüğünü vurgulamakla birlikte bununla yetinmemekte ve çözümsüzlüğün altını çizmektedir. Ayrıca bu kitaplarda bu Harekâta uluslararası toplumun ve kuruluşların gösterdiği tepkiye de yer verilmekte, dolayısıyla tartışmaya alan açılmaktadır. Buradaki anlatımda, "Kurtarıcı Anavatan" anlayışının yer almamış olması ve Kıbrıs'taki Türk milliyetçiliğinin tarihsel kurgusu olan Kıbrıslı Türkler ile Türkiye arasındaki bağımlılık ilişkisinin vurgulanmaması dikkat çekicidir.

Bu arada, 2004 öncesinde ve 2009 yılında yazılan kitapların anlatımı arasındaki benzerliklere rağmen önemli bir farkı da gözden kaçırmamak gerekmektedir. Serter tarafından yazılan kitapların II. Harekâtın sonucuna ilişkin anlatımı, insan hak ve özgürlükleri bağlamında kabul edilemez bir dille şekillendirilmiştir. Kullanılan dilin doğrudan insan haklarına aykırı öğeler barındırdığını söylemek mümkündür. Kıbrıslı Rumların yaşadığı felaket doğallaştırılmakta, Kıbrıslı Türklerin varlığının korunması için olağan bir uygulama olarak aktarılmaktadır. Söz konusu anlatımın insan hak ve özgürlükleri ile bağdaşabilmesi mümkün değildir. Çünkü yaşanan şiddetin güzellenerek aktarılması "öteki"nin haklarının görmezden gelinmesine ve ötekileştirmeye yönelik uygulamaların meşrulaştırılmasına neden olmaktadır.

Militarist bakış açısına göre insanın vatani ve milleti uğruna, "düşman ötekiyi" öldürmesi "meşru", ölmeyi göze alması ise "kutsal"dır. Yukarıdaki savaş anlatımı içerisinde, askerlerin "kutsal bir görevi" yerine getirdiği bilinci öğrencilere aşılacaktır. Böylece milli tarih içerisinde yer verilen militarizm, özne olarak milleti kullanmakta, uluslararası insan hakları hukuku prensiplerine göre hakkın öznesinin insan ve yaşam hakkının dünya üzerindeki her insan için dokunulmaz bir hak olduğu fikri ile çelişki ortaya çıkmaktadır. Diğer bir anlatımla, militarist değerler şiddeti ve ölümü doğallaştırırken, insan hakları paradigması şiddet karşıtı olup yaşam hakkının korunması gerektiği inancıyla inşa edilmektedir. Bu sebeple

eğitim hakkının içeriğine ilişkin geliştirilecek yaklaşımlarda militarist ve milliyetçi oğelere yer verilmemesi gerekmektedir²³⁹.

Ders kitaplarında yer alan bu gibi ifadeler savaşı ve şiddeti meşrulaştırdığından ötürü, bu ifadelerle eğitim hakkının içeriğine ilişkin gözetilmesi gereken hususların ihlal edildiği sonucuna varmak mümkündür. Eğitimin diğer insan haklarının geliştirilmesi ve güçlendirilmesindeki rolü göz önünde tutulduğunda, bahsi geçen meşrulaştırmanın ne gibi sonuçlar doğuracağı aşıkrdır. Bu doğrultuda, toplum içerisinde, insan hak ve özgürlüklerinin korunması ve güçlendirilmesine ilişkin bilincin geliştirilmesinin engelleneceğini söylemek mümkündür. Demokrasi bilincinin ve çatışma karşısında barışı zm nerileri sunma becerisinin kazandırılması için geçmişte yaşanan çatışmaların sorgulanmasına fırsat verecek bir dile ve anlatıma yer verilmelidir. Aksi takdirde, söz konusu özcü yaklaşımlar sebebiyle olayların yaşanmasına sebebiyet veren toplumsal ve tarihsel süreçler yok sayılacak ve iki toplum içerisinde barış kültürünün gelişebilmesine imkân tanınmayacaktır. Daha önceden de belirtildiği gibi, gerek milliyetçi gerekse militarist anlatımların, insan hakları perspektifi ile uyumlu olabilmesi mümkün değildir. Bu bağlamda insan haklarına duyarlı bir tarih eğitiminin verilebilmesi için, ders kitaplarının içeriğinde ölme ve öldürme eylemlerinin yceltilmemesi gerekmektedir.

IV. Sonuç

Milliyetçi ideoloji temelinde inşa edilen milletler, bu ideolojinin yapısı gereğince belli bir kültür temelinde ele alınmakta ve sınırlar çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu sebeple konuya ilişkin kavramları açıklamak için bir tanım vermekle yetinmek yerine, bu ideolojinin doğuşuna ve sonuçlarına sebebiyet veren koşullardan bahsedilmesi gerekmektedir. Bu nedenle eğitim hakkına duyarlı olan kitaplarda, milletlerin ortaya çıkışına dair dönemseller değerlendirmeler yapılmakta, modernleşme koşulları ile şekillenen milliyetçiliğin milletlerin yaratılmasına zemin hazırladığı saptanmaktadır.

²³⁹ Ayşe Gül Altınay, “ ‘Can Veririm, Kan Dökerim’ : Ders Kitaplarında Militarizm”, Ders Kitaplarında İnsan Hakları II Tarama Sonuçları, (editör: Gürel Tüzün), Tarih Vakfı Yayınları, 2009, s. 144-145.

Buna ilişkin olarak aktarılan bilgiler çerçevesinde birtakım genel şartlar tespit edilmiştir. Şöyle ki bir milletin inşa edilmesinde kültürel boyut gerekli ve önemlidir. Özellikle topluluğun kullandığı dil ve ortak geçmiş göz önünde tutulmaktadır. Ortak geçmişe yapılan gönderme bir bakıma milletin zamansızlığına da vurgu yapmaktadır. Diğer bir anlatımla, geçmişteki atalarına gönderme yapan bir millet, bu yolla, geleceğini de inşa etmektedir. Sözü edilen zamansızlık ile milletin gelecekteki varlığı sorgulanamaz bir duruma getirilmektedir. Bunun için de tarih kullanılmaktadır.

Özellikle eğitim aracılığıyla, okul çağına gelmiş bireylere, milli kimliklerinin oluşumuna ilişkin bilgiler verilmekte, temel alınan kimliğin dışında var olan “öteki”ler tanıtılmaktadır.

“Öteki”siz bir milli kimlik tanımlamasının mümkün olmadığı iddia edilse bile, milli devletin kimlik inşası sırasında kullandığı resmi tarih, “öteki”ne yönelik hak ihlallerine göz yummamalıdır. Bu nedenle, eleştirel ve sorgulayıcı bir bakışa alan açan, geçmişle hesaplaşmaya ve yüzleşmeye fırsat tanıyan bir tarih eğitimine ihtiyaç duyulmaktadır. Sözü edilen saptama gereği, tanımlanan ötekilerin mağduriyetleri üzerinden özeleştirilme yapılmalı, geçmiş, “kurban mitosunu” çerçevesinde aktarılmamalıdır. Milletin acıları ve mağduriyetleri ile kahramanlıkları dışında, “öteki”lerin varlıklarının ve haklarının tanınması, onlara geçmişte yaşatılan mağduriyetlerin sorumluluğuna günümüzde de sahip olunması gerekmektedir. Bu sayede gelecek, sağlıklı bir şekilde kurulacak, tarihin milli karakterinden de sıyrılmaya ihtimali ortaya çıkacaktır. Önyargıların üretildiği ve meşrulaştırıldığı, “öteki” milli kimliklerin güvenilmez, tehdit unsuru olduklarını belirten bir tarih anlatımı ile geçmişle hesaplaşmak mümkün değildir. Geçmişle hesaplaşma, geçmişte yaşanan olaylara karşılık öç alma duygusunun körüklenmesine ve şiddete dayalı intikam eylemlerinin gerçekleştirilmesine alternatif bir yol olarak tanımlanmaktadır²⁴⁰.

²⁴⁰ Robert Maier, “Otoriter veya Totaliter Bir Geçmişle Nasıl Hesaplaşılır? Ders Kitabı Yazarlarının Önündeki Sorunlar”, Tarih Eğitimi ve Tarihte “Öteki” Sorunu, (yayıma hazırlayan: Ali Berktaş), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 13.

Eğitim, farklı etnik kökenden geldiği iddia edilen insanlar arasında yaşanacak aşırı milliyetçi, ırkçı ve ayrımcı uygulamaların önlenmesine yönelik kullanılabilir bir araçtır. Ders kitaplarının, milliyetçilik ideolojisi dışında bir anlayış çerçevesinde hazırlanması mümkündür. Bireyler, söz konusu anlayış çerçevesinde birlikte, uyum içinde yaşamayı öğrenecek, farklılıklara saygı duyacak ve herhangi bir sorunun vuku bulması halinde onu şiddete başvurmadan çözme yollarını arayacaktır. Diğer bir anlatımla, eğitimin, demokrasi ve hukukun üstünlüğünü sağlamanın yanı sıra, insan hakları ihlallerinin önlenmesinde de hayati bir rolü vardır.

Bu çalışmada yapılan değerlendirmeler ışığında vurgulanması gereken, temel bir insan hakkı olan eğitim hakkına duyarlı bir eğitim için, milliyetçilik ekseninde şekillenen ve bu noktadan hareketle “öteki”, “dost”, “düşman” tanımları yapıp, kendi varlığının meşruiyetini sürekli olarak üreten resmi tarih anlayışının, çok kültürlü-kimlikli bir yapıyı destekleyecek biçimde dönüştürülmesinin gerekliliğidir. Özellikle de milli tarafgirlik düşüncesi gereğince yaratılan “karşıtlıklar ortadan kaldırılmalı ve bugüne kadar “öteki”leştirilen grupların hakları gözetilmelidir. Milli kimlik politikası zemininde yaratılan tarafların haklarının gözetilmesine dayanan aktarım, atılacak ilk adımdır. Esas hedeflenmesi gereken, bu tip karşıtlıkların var olmadığı bir eğitim sistemi tahayyül edebilmek ve uygulayabilmektir. Bu sebeple tarih yazıcılığı hususunda, milli-devlet ideolojisinin ürünü olan milliyetçiliğe dayalı hegemonik söylemin yerini alacak farklı söylemler, yaklaşımlar kullanılması gerekmektedir. Aksi takdirde, milliyetçiliğin tarih eğitimi aracılığıyla yeniden üretimi süreci, milli nitelikte karşıtlıklar üzerinden kurulan sistemi beslemeye devam edecektir.

Bu çalışmada, eğitim hakkına ilişkin uluslararası ve ulusal düzeydeki düzenlemelere yer verilmiştir. Ulusal düzlemde yer alan düzenlemelerde, kısıtlayıcı ve bir insan hakkı olarak eğitim hakkının sağlanması açısından sakıncalı olduğu söylenebilecek bazı örnekler mevcuttur. Kıbrıs’ın kuzeyinin uluslararası alandaki sorunlu varlığı, uluslararası hukuktaki düzenlemelerin arzu edildiği gibi uygulanması önünde önemli bir engel teşkil etmektedir. Sözü edilen

alana ilişkin herhangi bir denetim mekanizması yoktur. Tabii ki bu mekanizmaların var olduğu devletlerde de insan hakkı ihlallerinin olmadığını söylemek mümkün değildir.

Kaldı ki, bir insan hakkı olarak eğitim hakkını hayata geçirebilmek için mevzuattaki düzenlemelerin yeterli olmadığı açıktır. Buna ek olarak, insan haklarına saygı anlayışının toplum içerisinde yaygınlaştırılması da gerekmektedir. Bu bakımdan, zorunlu eğitimden yararlanan her bireyin erişebileceği resmi eğitim, insan haklarına saygı konusunda farkındalığın kazandırılabilmesi için temel araçlardan bir tanesidir.

Farklı tarih anlatımları, aktarılan bilginin bir kurgu üzerinden şekillendirildiğini kanıtlamaktadır. Kimi hallerde farklı söylemlerin yanında, farklı bilgilere de rastlanmaktadır. Sözü edilen hususun farkına varılması, resmi tarih anlatımına kuşku ile bakılmasını gerektirmektedir. Çünkü geçmişe ilişkin yapılan farklı yorumlar, geleceğin farklı talepler doğrultusunda şekillendirilmek istenmesinden kaynaklanmaktadır²⁴¹. Öncelikle yapılması gereken, toplumdaki bireylere aktarılmak istenen söylemin ortaya çıkışındaki nedenlerin araştırılmasıdır. Milliyetçi tarih anlatımının doğumuna sebebiyet veren hususların tespit edilmesiyle, bu anlayışın kurgusunu kırabilecek yöntemler saptanabilir. Bununla birlikte, böyle bir çalışma sonucunda da milliyetçilik temelinde şekillenen milli tarih anlatımı yok edilemeyebilir. Yine de, böyle bir çalışma resmi söylemin ortaya çıkardığı sorunlarla baş etmeye ilişkin stratejiler geliştirilmesine yardımcı olabilir ki bu da az şey değildir.

Kıbrıs'ın kuzeyinde 1971 yılından itibaren okutulmakta olan tarih kitapları, 2004 ve 2009 yıllarında revizyona tabi tutulmuştur. Yukarıda, kitapların içeriğine ilişkin yapılan inceleme sonucunda, 2004 yılı öncesinde ve 2009 yılından sonra yayınlanan kitaplarda benzer anlatımlara yer verildiği saptanmıştır. Tabii ki arada birtakım farklar vardır. Buna rağmen, bu iki dönemde kullanılan kitaplarda tercih edilen temel yaklaşım milliyetçi tarih anlatımıdır.

²⁴¹ Tekeli, Tarih Bilinci ve Gençlik, s. 26.

2004 yılında yayınlanan kitaplarda ise, bu yaklaşım tam olarak değilse bile önemli ölçüde terk edildiği görülmektedir. Yukarıda örnekleriyle açıklandığı gibi, bu kitaplarda, daha öncekilerde hâkim olan etnik merkezîyetçi ve milliyetçi anlatı terk edilmiştir. Bu tercih, öğrencilerin düşünme, analiz etme, sorgulama, eleştirme ve farklı bakış açılarına dayanarak yorum yapabilme yeteneklerinin geliştirilmesine imkân tanımaktadır. Bu bakımdan, söz konusu kitapların, çoğulcu ve demokratik değerler gözetilerek hazırlandığını söylemek mümkündür. Oysa bu kitaplardan önce ve sonra kullanılan kitaplarda, öğrencilere milliyetçi ideoloji çerçevesinde kurgulanmış, sorgulanması, eleştirilmesi, hatta yorumlanması dahi mümkün olmayan, çoğu “doğal” kabul edilen “gerçek”lerin aktarılması tercih edilmiştir.

Eğitim hakkına ilişkin uluslararası hukukta yer alan düzenlemeler, eğitimin, bireyin eleştiri yeteneğini ve tartışmalı konulara ilişkin çoklu bakış açısını geliştirmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Diğer bir anlatımla didaktik eğitim anlayışından uzak durulmalı, eğitim endoktrinasyon aracı olarak kullanılmamalıdır. Buna ek olarak insan haklarına duyarlı ders kitaplarının hazırlanması için etnik kimliğe odaklanan tarih anlayışının, tek tip birey yaratan ve farklılıkları yok sayan anlatımından uzak durulması gerekmektedir. Tarih anlatımı içerisinde “öteki”nin mağduriyetlerini görmezden gelmek, insan haklarının evrenselliği ilkesi ile bağdaşmamaktadır.

Bireyin insan hak ve özgürlükleri bakımından güçlendirilmesi, sadece eğitim aracılığıyla sunulan bilgilere sahip olması anlamına gelmemektedir. Ayrıca bireye, hakkın öznesi olduğu ve oluşabilecek insan hakkı ihlallerine karşı durabilme bilincinin de kazandırılması gerekmektedir. Böylece toplum içerisinde demokrasi ve insan hakları anlayışının yaygınlaştırılması mümkün olacaktır. Unutulmamalıdır ki eğitim, diğer insan hak ve özgürlüklerinin geliştirilmesi bakımından dikkate alınması gereken bir husustur. Bu sebeple ders kitaplarının içeriğinin, eğitim hakkına ilişkin düzenlemeler tarafından belirlenen niteliklere aykırı olmaması gerekmektedir.